

Globale Verflechtungen. Deutsche Siedler in Georgien

გლობალური კავშირები. გერმანელები საქართველოში

Global Entanglements. German settlers in Georgia

1817-1941

**Global
Entanglements**

Ein Wohnhaus in Bolnisi (Katharinenfeld)
საცხოვრებელი სახლი, ბოლნისი (კატარინენფელდი)
A residential house (Katharinenfeld)
© Lali Kakhidze

Die Broschüre entstand im Projekt "Globale Verflechtungen. Deutsche Siedler in Georgien (1817-1941)" in Kooperation mit der Universität Siegen, der Staatlichen Ilia Universität Tbilisi, mit den Nationalarchiven Georgiens und dem "Verein zur Bewahrung des deutschen Kulturguts im Südkaukasus". Es wurde gefördert von der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien.

ბროშურა შეიქმნა პროექტის „გლობალური კავშირები. საქართველოში ჩამოსახლებული გერმანელები (1817-1941 წწ.)“ ფარგლებში ზიგენის უნივერსიტეტის, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის, საქართველოს ეროვნული არქივის და „სამხრეთ კავკასიაში გერმანიის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის კავშირის“ თანამშრომლობით. პროექტი დააფინანსა ფედერალური მთავრობის კომისარმა კულტურისა და მედიის საკითხებში.

The brochure was created as part of the project "Globale Entanglements. German Settlers in Georgia (1817-1941)" in cooperation with the University of Siegen, the Ilia State University of Tbilisi, the National Archives of Georgia and the 'Association for the Preservation of German Cultural Heritage in the South Caucasus'. It was funded by the Federal Government Commissioner for Culture and the Media.

Projektleiter/Project Leaders:

- Prof. Dr. Raphaela Averkorn
- Prof. Dr. Oliver Reisner

Projektmanagerin/Project Manager:

- Lali Kakhidze

Projektmitglieder/Project Members:

- David Jishkariani
- Florian Krönert
- Felix Lodermeier
- Iwa Mindadze
- Marie Anna Schöbel

Design:

- Lali Kakhidze

Logo:

- Andrea Benedetto

Endredaktion / Editing:

- Lali Kakhidze

პროექტის ხელმძღვანელები:

- პროფ. რაფაელა ავერკორნი
- პროფ. ოლივერ რაისნერი

პროექტის მენეჯერი:

- ლალი კახიძე

პროექტის წევრები:

- ფლორიან კრიონერთი
- ფელიქს ლოდერმაიერი
- ივა მინდაძე
- მარი ანნა შიობელი
- დავით ჯიშკარიანი

დიზაინი:

- ლალი კახიძე

ლოგო:

- ანდრეა ბენედეტო

რედაქტირება:

- ლალი კახიძე

Die Beauftragte der Bundesregierung
für Kultur und Medien

Gefördert von:

Minister of State
for Culture and the Media

Funded by:

Implementiert von / Implemented by:

ILIA STATE UNIVERSITY

National
Archives of
Georgia

Bolnisi / ბოლნისი © L. Kakhidze

Im frühen 19. Jahrhundert kam es zu einer Auswanderungswelle in den südlichen Kaukasus, der sich vor allem Schwaben aus dem Königreich Württemberg angeschlossen hatten. 1816-1819 entstanden sechs deutsche Mutterkolonien auf dem Territorium des heutigen Georgiens und zwei weitere im heutigen Aserbaidschan. [1]

In Georgien wurden später insgesamt 23 deutsche Kolonien identifiziert (Marienfeld, Alexandersdorf, Neu-Tiflis, Elisabeththal, Katharinenfeld usw.). [2] Ihre architektonischen Spuren sind bis heute in vielen Ortschaften sichtbar.

Diese Broschüre wird einen Einblick in die bisher noch unbekannte Alltagsgeschichte dieser schwäbischen Emigranten in Ostgeorgien geben und auch die religiösen Überzeugungen dieser Kaukasiendeutschen beispielhaft analysieren. Erstmals werden dazu handgeschriebene deutschsprachige Quellen in Kurrentschrift aus den Nationalarchiven Georgiens verwendet, die bis zur Deportation der Deutschen aus dem Südkaukasus im Oktober 1941 reichen.

Die Kapitel dieser zweisprachigen Broschüre mit Zusammenfassungen auf Englisch behandeln entlang des Lebenszyklus Themen wie Geburt und Taufe, Jugend und Schulbildung, Heirat und Scheidung bis hin zur Bestattung der Verstorbenen und weitere relevante Themen. Die Broschüre wird erste Einblicke in das damalige Alltagsleben geben, die auch für uns heute immer noch relevant sind und zum Vergleich auffordern.

Ausführliche Informationen und Referenzen zu diesem Thema können Sie Online unter dem folgenden Link finden: <https://colonists.iliauni.edu.ge/de/ausstellung/>

მე-19 საუკუნის დასაწყისში კავკასიაში ემიგრანტთა პირველი ტალღა ჩამოვიდა, რომელიც ძირითადად ვიურტემბერგის სამეფოდან წამოსული შვაბებისგან შედგებოდა. 1816-1819 წლებში საქართველოს დღევანდელ ტერიტორიაზე ექვსი, ხოლო დღევანდელ აზერბაიჯანში კიდევ ორი ე.წ. „დედა კოლონია“ დაარსდა. [1]

საქართველოში ჯამში 23 გერმანული კოლონია იქნა იდენტიფიცირებული (მარიენფელდი, ალექსანდერსდორფი, ნოი-ტიფლისი, ელიზაბეტთალი, კატარინენფელდი და ა.შ.). [2] მათი არქიტექტურული კვალი დღესაც ჯერ კიდევ ბევრ ადგილას არის შემორჩენილი.

ბროშურა გაგაცნობთ აღმოსავლეთ საქართველოში მცხოვრები შვაბი ემიგრანტების ჯერ კიდევ უცნობ ყოველდღიური ცხოვრების ისტორიას და ასევე მაგალითების დახმარებით მოხდება კავკასიაში მცხოვრები გერმანელების რელიგიური შეხედულებების ანალიზი. ბროშურაში პირველად წარსდგება საქართველოს ეროვნული არქივში დაცული ხელნაწერი გერმანულენოვანი წყაროები, რომლებიც 1941 წლის ოქტომბერში სამხრეთ კავკასიიდან გერმანელების დეპორტაციამდე პერიოდს მოიცავს.

ამ ორენოვანი და ინგლისური შეჯამებების მქონე ბროშურაში ასახული იქნება ყოველდღიური ცხოვრების მთელი ციკლი, როგორიცაა დაბადება, ნათლობა, ახალგაზრდობა და სასკოლო განათლება, ქორწინება და განქორწინება, გარდაცვალება, დაკრძალვა და სხვა რელევანტური თემები. ბროშურა შესაძლებლობას იძლევა თვალი გავადევნოთ კოლონიებში არსებულ იმდროინდელ ყოველდღიურ ცხოვრებას, რაც დღესაც საკმაოდ აქტუალურია და შედარებისკენ გვიბიძგებს.

აღნიშნულ თემაზე დეტალური ინფორმაცია და რესურსები შეგიძლიათ იხილოთ ონლაინ, შემდეგ ბმულზე: <https://colonists.iliauni.edu.ge/de/ausstellung/>

Introduction

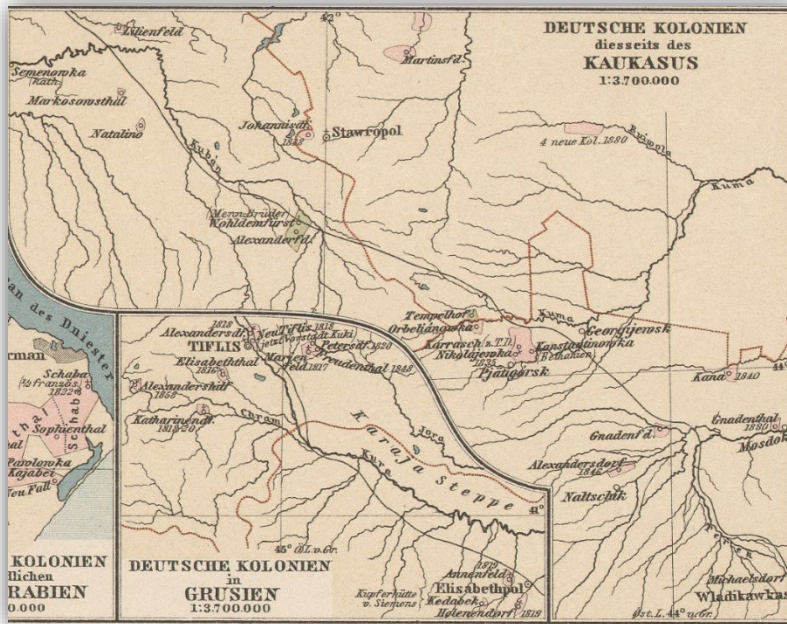
At the beginning of the 19th century, there was a wave of emigration to the Caucasus by Swabians from the Kingdom of Württemberg. Since 1816 a total of 23 German colonies were established in Georgia (Marienfeld, Alexandersdorf, Neu-Tiflis, Elisabeththal, Katharinenfeld, etc.).

This Brochure provides an insight into the still fragmentary history of these Swabian emigrants' everyday life in Georgia. For the first time, handwritten German-language sources in Kurrent script from the Georgian National Archives are used, which date back to the deportation of the Germans from the South Caucasus in October 1941. The panels of this brochure cover topics such as birth, baptism, youth, school years, marriage, divorce, burial of the deceased and other relevant topics along the life cycle.

[1] Vgl. Auch, Eva-Maria: Zwischen Autarkie und Anpassung. Deutsche im multiethnischen Umfeld Südkaukasiens, in: Dies. (Hrsg.): Deutsche im multikulturellen Umfeld Südkaukasiens, Baden-Baden 2017, S. 13-34, hier: 19f.

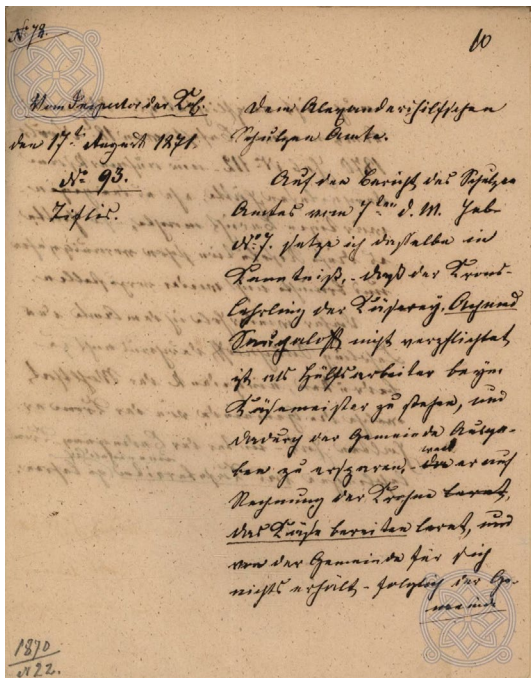
[2] Tartarashvili, Nestan: Die deutschen Siedlungen und das deutsche architektonische Erbe in Georgien - German Settlements and Architectural Heritage in Georgia / ნესტან თათარაშვილი: გერმანული დასახლებები და არქიტექტურული მემკვიდრეობა საქართველოში. Tbilisi/თბილისი 2018, S./გვ. 39.

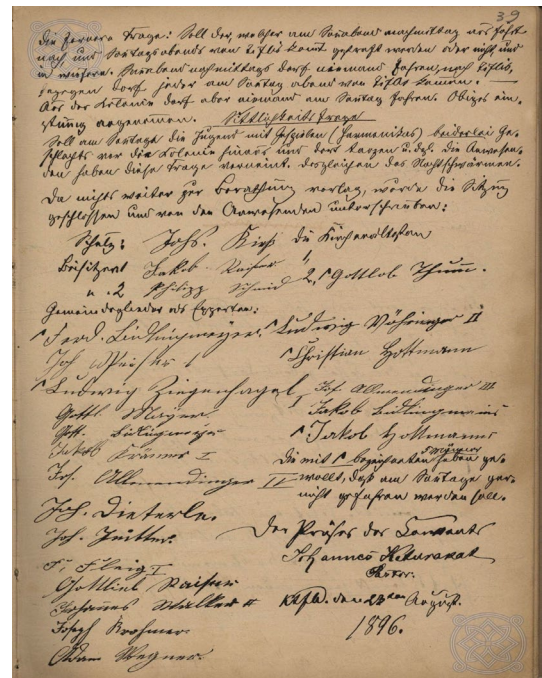

David Rumsey Map Collection, David Rumsey Map Center, Stanford Libraries. Paul Langhans: Deutsche Kolonisation im Osten II. Auf slawischem Boden. Aus: ders.: Deutscher Kolonial-Atlas, Karte Nr. 7. Gotha, Justus Perthes, abgeschlossen Juli 1897. https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~281298~90054077:Nr--7--Deutsche-Kolonisation-im-Ost?sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_list_no%2Cseries_no&qv=q:%3DDeutscher%20Kolonial-Atlas;sort=pub_list_no_initialsort%2Cpub_date%2Cpub_list_no%2Cseries_no;lc:RUMSEY~8~1&mi=14&trs=52 (22.10.2024)

Beispiele von Archivalien / წყაროების მაგალითები

Nationalarchive Georgiens, Fonds N226.1.214, Blatt 16
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N226.1.214,
ფურცელი 16
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/1965374
(22.10.2024)

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.2, Blatt 76
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.2,
ფურცელი 76
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/251322
(22.10.2024)

მიგრაცია შვაბიიდან სამხრეთ კავკასიაში

Ausgangslage: Nachdem Zar Alexander I. (1777 - 1825) im Jahre 1801 das ostgeorgische Königreich Kartli-Kachetien am Südhang des Großen Kaukasus annektiert und danach weitere Territorien in Südkaukasien erobert hatte, erneuerte er das „Einladungsmanifest“ zur Anwerbung christlicher Bauern und Handwerker. Darin wurden die Befreiung vom Kriegsdienst und Steuern (befristet), Zuteilung von günstigem Agrarland sowie Sonderprivilegien wie die der Selbstverwaltung der Gemeinden versprochen und nicht zuletzt die Glaubensfreiheit garantiert. Dafür sollten sie die unsichere, überwiegend muslimische Grenzregion „kolonisieren“, also christianisieren und wirtschaftlich entwickeln. Von 1816 bis 1819 erfolgte eine größere Auswanderung aus Württemberg.

Politische, wirtschaftliche und klimatische Gründe: Die politischen und wirtschaftlichen Bedingungen in der süddeutschen Heimat waren äußerst bedrückend für die Bevölkerung. Die wirtschaftliche Notlage in Württemberg nach den napoleonischen Kriegswirren war durch Kriegsdienst und hohe Steuerlasten - auch für höfische Repräsentationszwecke - bereits angespannt. Aber eine unvergleichliche Naturkatastrophe - der gewaltige Vulkanausbruch des Tambora auf der indonesischen Insel Sumbawa im April 1815 - verwandelte durch die sich in Teilen Europas ausbreitenden Aschewolken das Jahr 1816 in ein „Jahr ohne Sommer“. So schneite es am 31. Juli auf der Alm und die Kirschblüte setzte erst Ende August ein. Es kam zu Missernten und einer großen Hungersnot gerade unter der Landbevölkerung. In den Auswanderungslisten von 1817 bis 1820 gaben entsprechend 53,1% „mangelnde Nahrung, Vermögenszerfall, Hoffnung auf ein besseres Glück“, 25,1% „religiöse Schwärmerei“, 12,4% „bessere Erwerbsaussichten“, 7,8% „Verheiratung, feste Anstellung im Ausland“ und 1,6% „Verwandtschaft mit früheren Ausgewanderten“ als Gründe an.

Religiöse Motive: Besonders die von „religiöser Schwärmerei“ beseelten pietistischen Auswanderer wählten Südrussland und Kaukasien als Ziel der Emigration. Denn unter ihnen vertraten viele die Überzeugung des Chiliasmus von der Wiederkehr Jesu Christus auf die Erde, um vor der Apokalypse ein tausendjähriges Zwischenreich zu etablieren. Das stärkte den Wunsch, in Georgien nahe am in der Bibel erwähnten Berg Ararat, dem ersehnten Bergungsort, zu sein und sich innerhalb der neu zu gründenden Gemeinden auf die Ankunft Christi vorzubereiten, um dann nach Jerusalem aufzubrechen. Federführend waren die „Separatisten“, also Pietisten, welche sich aus religiösen Gründen von der evangelischen Kirche getrennt hatten. [1]

Johann Heinrich Jung-Stilling (1740-1817)

Der Siegerländer Schriftsteller Johann Heinrich Jung-Stilling, der u.a. auch als Mediziner und Ökonom tätig war, entschloss sich nach einem Erweckungserlebnis im Jahr 1762 sein Leben ganz in die Hände Gottes im Sinne der Nächstenliebe zu geben. Jung-Stilling war Anhänger des Chiliasmus und glaubte somit an einen sicheren Ort für die Christen, den er im Kaukasus verortete und die baldige Rückkehr Jesu Christi. [2]

საწყისი ვითარება: 1801 წელს აღმოსავლეთ საქართველოში ქართლ-კახეთის სამეფოს ანექსიისა და სამხრეთ კავკასიაში კიდეც სხვა ტერიტორიების დაპყრობის შემდეგ, იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა (1777-1825) განაახლა ე.წ. „მოწვევის მანიფესტი“, რომლის დახმარებითაც რუსეთის იმპერია ევროპელი ქრისტიანი გლეხებისა და ხელოსნების მოზიდვას ცდილობდა იმპერიაში. იმპერატორი გადმოსახლებულებს სამხედრო სამსახურისა და გადასახადებისგან (მეზღუდული დროით) გათავისუფლებას პირდებოდა, ასევე ნაყოფიერი სასოფლო-სამეურნეო მიწების გამოყოფასა და სხვა საგანგებო პრივილეგიების მინიჭებას, როგორცაა თემების თვითმართვლობის უფლება და, რაც უაღრესად მნიშვნელოვანია, აღმსარებლობის თავისუფლებას. სამაგიეროდ, ჩამოსახლებულებს უნდა აეთვისებინათ სახიფათო, ძირითადად მუსლიმებით დასახლებული სასაზღვრო რეგიონები, შეექმნათ იქ ქრისტიანული „კოლონიები“ და ხელი შეეწყოს რეგიონის ეკონომიკური განვითარებისთვის. 1816 წლიდან 1819 წლამდე ადგილი ჰქონდა „დიდ ემიგრაციას“ ვიურტემბერგიდან.

პოლიტიკური, ეკონომიკური და კლიმატური მიზეზები:

საუკუნის დასაწყისში სამხრეთ გერმანიაში პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა უკიდურესად მძიმე იყო. ნაპოლეონის ომების ქაოსის, სამხედრო ვალდებულებებისა და მაღალი გადასახადების, მათ შორის სამეფო კარის შესანახი გადასახადების შედეგად, მოსახლეობა გადატაცდა, რასაც თან დაერთო გამანადგურებელი სტიქიური მოვლენა: 1815 წლის აპრილში ინდონეზიის კუნძულ სუმატრაზე, ტამბორას ვულკანის ძლიერი ამოფრქვევის შედეგად, ევროპის დიდი ნაწილი ფერფლის ღრუბლებმა დაფარა, რის შედეგადაც დადგა ე.წ. „წელი ზაფხულის გარეშე“. 31 ივლისს მთის საძოვრებზე თოვდა, ხოლო ალუბლის ყვავილობა აგვისტოს ბოლომდე არ დაწყებულა. მოუსავლიანობამ დიდი მიმშილი გამოიწვია, განსაკუთრებით სოფლის მოსახლეობაში. 1817 წლიდან 1820 წლამდე ემიგრაციაში წასვლის მიზეზად ემიგრანტთა 53,1% „საზრდოს ნაკლებობას, სიღატაკს, უკეთესი ბედის პოვნის იმედს“ ასახელებდა, 25,1% – „რელიგიურ მისწრაფებებს“, 12,4% – „დასაქმების უკეთეს შესაძლებლობას“, 7,8% – „ქორწინებას ან საზღვარგარეთ დასაქმებას“, ხოლო 1,6% – „ემიგრაციაში უფრო ადრე წასულთა ნათესაობას“.

რელიგიური მოტივები:

„რელიგიური მისწრაფებებით“ მთავონებულმა პიეტისტმა ემიგრანტებმა ემიგრაციის სამიზნედ სამხრეთ რუსეთი და კავკასია აირჩიეს. ბევრ მათგანს ჰქონდა ქილიაზმური რწმენა იესო ქრისტეს დედამიწაზე მეორედ მოსვლასთან დაკავშირებით, რითიც აღსრულებოდა აპოკალიფსის წინასწარმეტყველება ათასწლიანი შუალედური სამეფოს დაარსების შესახებ. ამ რწმენამ გააძლიერა მათი სურვილი დასახლებულიყვნენ საქართველოში, ბიბლიაში ნახსენები არარატის მთის, ხსნის ამ სანატრელი ადგილის, სიახლოვეს და ახლად დაარსებულ თემებში მომზადებულიყვნენ ქრისტეს მოსვლისთვის და შემდეგ გამგზავრებულიყვნენ იერუსალიმში. ამ მოძრაობას სათავეში ედგნენ „სეპარატისტები“, იგივე პიეტისტები, რომლებიც რელიგიური მიზეზების გამო დამორღწევი პროტესტანტულ ეკლესიას. [1]

იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-შტილინგი (1740-1817)

ზიგერლანდიელმა მწერალმა იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-შტილინგმა, რომელიც იმავდროულად ასევე ექიმიც და ეკონომისტიც იყო, გამოცხადების შედეგად, 1762 წელს, გადაწყვიტა, რომ მთელი თავისი ცხოვრება მოყვასის სიყვარულისა და ღმერთისთვის მიეძღვნა. იუნგ-შტილინგი ქილიაზმის მიმდევარი იყო და იესო ქრისტეს მოახლოებული დაბრუნების სჯეროდა. იგი თვლიდა, რომ ქრისტიანებისთვის უსაფრთხო ადგილი სწორედ კავკასიაში მდებარეობდა. [2]

[1] Vgl. Haigis, Peter, Hummel, Gert: *Schwäbische Spuren im Kaukasus*. Metzingen 2002, S. 248f.

[2] Als Überblick zu Jung-Stilling: Merk, Gerhard: *Jung-Stilling. Ein Umriss seines Lebens*. Siegen 4. verbesserte Auflage 2015.

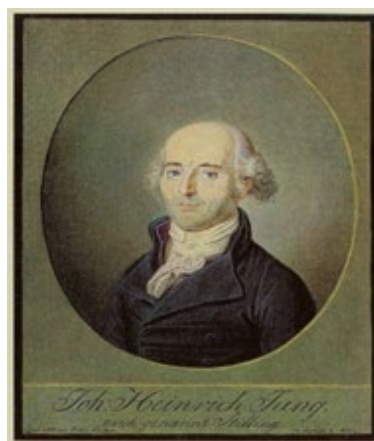
Der Deutsche Bund 1815-1866 / გერმანიის კავშირი 1815-1866
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Deutscher_Bund.svg (GNU Documentation License) (22.11.2024)

Herkunftsorte der auswandernden "Harmonien" / ემიგრანტთა „ჰარმონიების“ წარმოშობის ადგილები
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kgr_Wuerttemberg.png (GNU Free Documentation License) (22.11.2024)

Deutsche Auswanderung nach Russland (1763 bis Mitte 19. Jh.) / გერმანული ემიგრაცია რუსეთში (1763 -წლიდან მე-19. საუკუნის შუა წლებამდე)
 Bundeszentrale für politische Bildung. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/russlanddeutsche/252058/karten-und-dokumente/> (24.09.2024)

Johann Heinrich Jung-Stilling / იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-სტილინგი

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Heinrich_Jung_Stilling.jpg#/media/File:Johann_Heinrich_Jung_Stilling.jpg (23.09.2024)

Migration from Swabia to the South Caucasus

In 1816 and 1817, many people from the Kingdom of Württemberg emigrated to Georgia due to the unfavorable political and economic conditions in their southern German homeland. The emigration was influenced by the consequences of the French Revolution and the Napoleonic Wars, which led to war hardships, crop failures and famine. Another decisive factor was the “year without a summer” in 1816, which was caused by a volcanic eruption on Java and led to serious climate changes in Europe. The economic misery in Württemberg was exacerbated by political realities such as high taxes and loss of land. Chiliasm, the belief in the imminent return of Christ, strengthened the settlers' desire to live in Georgia, near the biblical Mount Ararat, and gave them the impetus to emigrate. The Russian government lured the emigrants to Georgia with exemption from military service, tax concessions, offers of land, self-government in the communities and religious freedom.

Augsburger Glaubensbekenntnis

Das Augsburger Glaubensbekenntnis ist eines der wichtigsten Dokumente der Reformationszeit. Auf dem Reichstag zu Augsburg von 1530 legten die protestantischen Fürsten und Städte dem römisch-katholischen Kaiser die theologischen Positionen in 28 Artikeln dar, die von Reformern wie Martin Luther (1483-1546) vorangetrieben wurden. [1]

Dieses Augsburger Glaubensbekenntnis diente auch den Siedlern im Kaukasus als religiöse Grundlage ihrer Identität, die zugleich ihre ‚separatistische‘ Ablehnung der Kirchenreformen infolge der Aufklärung und ihren inneren Zusammenhalt in der neuen Heimat ausdrückte. Es kam jedoch immer wieder zu Spannungen innerhalb der Kolonien, da die so genannten ‚Separatisten‘ das Augsburger Glaubensbekenntnis und die damit verbundenen Lehren der Evangelischen Kirche oft ablehnten.

Juliane von Krüdener (1764-1824)

Einen entscheidenden Einfluss auf die Auswanderer hatte die baltendeutsche Adlige Beate Barbara Juliane von Vietinghoff, verheiratete von Krüdener. Sie wurde kurz Juliane von Krüdener genannt, verkehrte mit berühmten Persönlichkeiten, baute sich eine schriftstellerische Karriere auf europäischer Ebene auf und polarisierte nach einem 1804 erfolgten Erweckungserlebnis in späteren Jahren durch ihre religiösen Überzeugungen. Nach einer depressiven Phase wandte sie sich der Herrnhuter Brüdergemeine zu.

1808 traf sie am Karlsruher Hof Johann Heinrich Jung-Stilling, der ein führender Vertreter der Erweckungsbewegung war. Unter seinem Einfluss wurde sie von der chiliastischen Endzeitvorstellung erfasst, demzufolge im Kaukasus der Bergungsort für die Christenheit zu finden sei. Juliane predigte u.a. in Baden, wohin auch einige begeisterte Württemberger reisten, um sie zu hören. Sie verkündete die baldige Endzeit und warb für die Auswanderung in den Kaukasus. Sie konnte ebenfalls großen Einfluss auf den seit 1801 regierenden, ihr persönlich bekannten russischen Zaren Alexander I. (1777-1825) ausüben, dessen Ehefrau aus dem badischen Herrscherhaus stammte. [2]

Martin Luther / მარტინ ლუთერი
Encyclopædia Britannica
<https://www.britannica.com/biography/Martin-Luther#/media/1/351950/95194>
(11.12.2024)

Juliane von Krüdener / იულიანე ფონ
კრიუდენერი
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barbara_von_Kr%C3%BCdener.jpg?uselang=de (23.09.2024)

Juliane von Krüdener um 1820 / იულიანე ფონ
კრიუდენერი დაახლოებით 1820 წელი
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Juliane_von_Kr%C3%BCdener.jpg, (19.09.24)

აუგსბურგის აღსარება

აუგსბურგის აღსარება რეფორმაციის პერიოდის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დოკუმენტია. 1530 წელს აუგსბურგის სეიმზე პროტესტანტმა მთავრებმა და ქალაქებმა რომის კათოლიკე იმპერატორს წარუდგინეს 28 მუხლისგან შემდგარი თეოლოგიური მოთხოვნები, რომლებიც ისეთი რეფორმატორების იდეებს ეყრდნობოდა, როგორიცაა მარტინ ლუთერი (1483-1546). [1]

აუგსბურგის აღსარება კავკასიაში დასახლებულების რელიგიური იდენტობის საფუძვლს ქმნიდა, რაც იმავდროულად განმანათლებლობის იდეებსა და ახალ სამშობლოში დამკვიდრებულების შინაგან მრწამსზე დაყრდნობით წარმომოხილი საეკლესიო რეფორმების „სეპარატიზტულ“ უარყოფას ერწყმოდა. ამდენად, კოლონიებში გამუდმებით იგრძნობოდა გარკვეული დაძაბულობა, რადგან ე.წ. "სეპარატიზტები" ხშირად უარყოფდნენ აუგსბურგის აღსარებასა და ევანგელიურ ეკლესიასთან დაკავშირებულ სწავლებებს.

იულიანე ფონ კრიუდენერი (1764-1824)

ბალტიისპირელმა გერმანელმა დიდგვაროვანმა ბეატე ბარბარა იულიანე ფონ ვიტინგჰოფმა, რომელიც ფონ კრიუდენერზე დაქორწინდა, გადამწყვეტი გავლენა იქონია გადასახლების პროცესზე. იულიანე ფონ კრიუდენერმა, რომელიც კარგად იცნობდა მამინდელ გავლენიან ადამიანებს, ევროპაში ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწეოდა, სანამ, 1804 წელს, გამოცხადების შემდეგ, ხელი არ მიჰყო თავისი რელიგიური მრწამსის გავრცელებას. დეპრესიული ფაზის შემდეგ იულიანე ფონ კრიუდენერი მორავიის ძმებს შეუერთდა.

მან 1808 წელს კარლსრუეში გაიცნო იოჰან ჰაინრიხ იუნგ-შტილინგი, რომელიც პროტესტანტული მოძრაობის განახლების მომხრეთა წინამძღოლად ითვლებოდა. შტილინგის გავლენით, იულიანემ გაიზიარა ქილიაზმის იდეები, და რომ ქრისტიანობისთვის უსაფრთხო თავშესაფარს კავკასია წარმოადგენდა. იულიანე ქადაგებდა ბადენში. ბევრი დაინტერესებული ადამიანი მის მოსასმენად ვიურტემბერგიდანაც ჩამოდიოდა. იულიანე მეორე ჟამის მოახლოებას ქადაგებდა და ხალხს კავკასიაში გადასახლებისკენ მოუწოდებდა. იულიანემ ასევე დიდი გავლენის მოხდენა შეძლო რუსეთის იმპერატორზე, ალექსანდრე I-ზე (1777-1825), რომელიც რუსეთის იმპერიას 1801 წლიდან მართავდა და რომელსაც პირადად იცნობდა, იმპერატორის მეუღლეს წარმომოხილ ბადენის სამეფო ოჯახიდან იყო. [2]

Menschenauflauf in Grenzach bei Basel anlässlich des Aufenthalts der radikalpietistischen
Mystikerin Juliane von Krüdener, 1817

პიეტისტ მისტიკოსის იულიანე ფონ კრიუდენერის ირგვლივ შეკრებილი
მსმენელები გრენზახში, ბაზელის მახლობლად, 1817 წ.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kr%C3%BCdener_Grenzach_1817.jpg (23.09.24)

[1] კუტალია, გურამ: მარტინ ლუთერის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შეხედულებანი. თბ.: თსუ-ს გამომცემლობა [Kutalia, Guram: Martin Luthers gesellschaftspolitische Ansichten. Tiflis: Verlag der TSU], 1993. კუტალია, გურამ: ბერი, რომელიც აუჯანყდა რომს: მარტინ ლუთერი. თბ.: ჰოროსი XXI [Kutalia, Guram: Der Mönch, der gegen Rom rebellierte: Martin Luther. Tb.: Horos XXI], 2009. Heinrich Fausel: D. Martin Luther: Leben und Werk. 2 Bände. Neuhausen-Stuttgart 1996; ფაუსელი, ჰაინრიხ: დოქტორ მარტინ ლუთერი: ცხოვრება და მოღვაწეობა: ტომი I-II. თარგმანები გერმანული ენიდან. თბ.: იბისი, 2008.

[2] Als Überblick zu Juliane von Krüdener: Sommer, Debora: Juliane von Krüdener. Eine Baronin missioniert Europa, Marburg 2014.

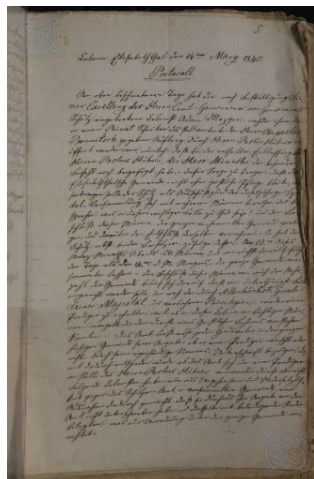
Separatisten

Schon in Württemberg radikalisierte sich ein Teil der Pietisten – die sog. Separatisten – und legte offenkundig keinen Wert mehr darauf, sich gegen die aus ihrer Sicht strenge Kircheninstitution aufzulehnen. Aus Furcht vor den radikalen Separatisten, die eine Gefahr für die vorherrschende allgemeine Ordnung darstellten, versuchte die württembergische Obrigkeit, deren religiöse Praxis einzuschränken, indem sie beispielsweise die Zahl der privaten Lesekreise zu regulieren versuchte oder befahl, privat getaufte Separatisten-Kinder in der Kirche vorstellig werden zu lassen, um einer weitergehenden Distanzierung der widerspenstigen Abtrünnigen zur Kirche Einhalt zu gebieten. Im Laufe der ersten Jahrzehnte wurde ebenfalls in den südkaukasischen deutschen Kolonien ein entsprechender Erlass in Kraft gesetzt. In den Akten finden sich etliche Berichte zu einzelnen Separatisten, u.a. 1840 die an die russische Obrigkeit gerichtete Beschwerde des Kolonisten und Separatisten Schüle gegen die durch ein Dekret eingeschränkten religiösen Freiheiten der Separatisten.

Die Basler Missionare im Kaukasus

Entscheidenden Einfluss auf die religiöse Entwicklung in Südkaukasien hatte die 1815 gegründete evangelische, pietistisch orientierte Basler Mission, die von der russischen Obrigkeit seit 1820 ermächtigt wurde, besonders im Kaukasus, zunächst in Armenien, und bis in das Persische Reich durch Lehranstalten und eine Druckerei das Wissen über den christlichen Glauben unter den heidnischen und muslimischen Bevölkerungsgruppen zu verbreiten. Schon bald hatten im Vergleich zu ihren Vorgängern sehr gut ausgebildete Vertreter der Basler Mission wichtige geistliche Führungsämter inne. Die im Kaukasus, zunächst kurz in Georgien, dann in Armenien tätigen Basler Missionare August Heinrich Dittrich (1797-1855) und Graf Felician Martin von Zarembo (1794-1874) verfassten 1823 nach württembergischem Vorbild eine erste Kirchenordnung für die Kolonien, denen bisher eine verbindliche kirchenrechtliche Grundlage fehlte. Diese Missionare trugen dazu bei, die Uneinigkeiten innerhalb der Kolonien zu beenden und deren Lage dauerhaft zu stabilisieren. Nach der im Spätsommer 1823 erfolgten Abreise Dittrichs, der später von 1833 bis 1838 Oberpastor in Tbilisi war, wurde schnell deutlich, dass weitere geistliche Führung zwecks Anwendung der Kirchenordnung erforderlich war. Schließlich traf der Basler Missionar Johann Bernhard Saltet (1792-1830) ein. Es gab zunächst Probleme mit der russischen Obrigkeit, da diese Geistliche wie Pastor Hahn in die deutschen Kolonien sandte, wo sie zu ihrer Überraschung relativ gut geregelte Verhältnisse vorfanden. Da eine Zusammenarbeit nicht funktionierte, reiste Saltet zunächst gegen den Willen der Kolonisten wieder ab. Nach dem Tod von Pastor Hahn kehrte Saltet 1826 in die Kolonien zurück und übernahm erneut seine wichtigen Aufgaben, bis er 1830 in Tbilisi an der Cholera verstarb. [3]

Bericht über Separatisten / ანგარიში
სეპარატისტების შესახებ
Nationalarchive Georgiens, Fonds N227.1.2,
Blatt 12 / საქართველოს ეროვნული არქივი,
ფონდი N227.1.2, ფურცელი 12
https://archival-services.gov.ge/germane/lebi/get_picture/2071001 (11.12.2024)

სეპარატისტები

ჯერ კიდევ ვიურტემბერგში, პიეტისტთა ნაწილი - ე.წ. სეპარატისტები - რადიკალურ იდეებს მიემხრო და ღიად დაუპირისპირდა მათი აზრით მკაცრ საეკლესიო ინსტიტუტს. რადიკალური სეპარატისტების შიშით, რომლებიც არსებულ წესრიგს საფრთხეს უქმნიდნენ, ვიურტემბერგის ხელისუფლება ცდილობდა შეეზღუდა მათი რელიგიური პრაქტიკა, მაგალითად, შეემცირებინა კერძო სამკითხველო ჯგუფების რაოდენობა ან კერძოდ მონათლული ბავშვების ეკლესიაში სავალდებულოდ წარდგენის ბრძანება ყოფილიყო, რათა ხელი შეეშალა სეპარატისტებისთვის ეკლესიისგან კიდევ უფრო განდგომამი. პირველი ათწლეულების განმავლობაში შესაბამისი დადგენილება სამხრეთ კავკასიის გერმანიის კოლონიებშიც მოქმედებდა. ისტორიულ მასალებში ბევრი ცნობაა დაცული ცალკეულ სეპარატისტზე, მათ შორის მოცემულია, მაგალითად, 1840 წელს, კოლონისტი და სეპარატისტი შულეს საჩივარი რუსეთის ხელისუფლების მიმართ, რომელიც სეპარატისტთა რელიგიურ თავისუფლებებს ზღუდავდა.

ბაზელის მისია კავკასიაში

სამხრეთ კავკასიაში დასახლებულთა რელიგიურ განვითარებაზე გადაწყვეტი გავლენა იქონია პროტესტანტულმა, პიეტისტური ორიენტაციის მქონე ბაზელის მისიამ, რომელიც 1815 წელს დაარსდა და რომლის უფლებამოსილებაც რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ 1820 წელს აღიარა. ბაზელის მისია თავდაპირველად სომხეთში და შემდეგ მთელ კავკასიაში, სპარსეთის იმპერიამდე, ქადაგებისა და საკითხავი მასალის გავრცელების გზით ძალდონეს არ იშურებდა წარმართულ და მუსულმანურ მოსახლეობაში ქრისტიანული სარწმუნოების გასავრცელებლად. წინამორბედებისგან განსხვავებით, ბაზელის მისიის წარმომადგენლებმა მალევე დაიკავეს მნიშვნელოვანი სასულიერო თანამდებობები კავკასიაში მყოფ პროტესტანტულ თემებში. კავკასიაში – ჯერ ცოტა ხნით საქართველოში, ხოლო შემდეგ სომხეთში – მოღვაწე ბაზელის მისიონერებმა აუგუსტ ჰაინრიხ დიტრიხმა (1797-1855) და გრაფმა ფელიციან მარტინ ფონ ზარემბამ (1794-1874), 1823 წელს გერმანელი კოლონისტებისთვის დაწერეს პირველი საეკლესიო განაწესი, რომელიც ვიურტემბერგის მოდელს ეფუძნებოდა. ამ მისიონერების გავლენით კოლონიებში არსებული უთანხმოება დიდწილად დასრულდა და კოლონისტთა მდგომარეობამაც სტაბილური სახე მიიღო.

1823 წლის ზაფხულის ბოლოს დიტრიხის წასვლის შემდეგ, რომელიც მოგვიანებით დაბრუნდა და 1833-1838 წლებში თბილისში ობერპასტორის თანამდებობაზე მსახურობდა, მალევე გაირკვა, რომ საეკლესიო განაწესის აღსასრულებლად აუცილებელი იყო კოლონიების სულიერი ხელმძღვანელობის არსებობა. საბოლოოდ საქართველოში ჩამოვიდა ბაზელის მისიონერი იოჰან ბერნჰარდ სალტეტი (1792-1830). თავდაპირველად პრობლემები გაჩნდა რუსეთის ხელისუფლებასთან, რადგან მათ ასევე გამოყვეს სასულიერო პირები კოლონიების მართვისთვის, როგორც იყო, მაგალითად, პასტორი ჰანი. კოლონიებში მათ შედარებით კარგად მოწესრიგებული პირობები დახვდათ, თუმცა პასტორების თანამშრომლობა ვერ შედგა და სალტეტმა კოლონისტების სურვილის საწინააღმდეგოდ დატოვა კოლონიები. პასტორ ჰანის გარდაცვალების შემდეგ სალტეტი 1826 წელს კვლავ დაბრუნდა კოლონიებში და 1830 წელს თბილისში ქოლერისგან გარდაცვალებამდე თავის მნიშვნელოვან მოვალეობას ასრულებდა. [3]

[3] Vgl. Haigis, Peter, Hummel, Gert: Schwäbische Spuren im Kaukasus. Metzingen 2002, S. 69, 246-248.

Die Kirchenordnung von 1823

Gegründet auf der Heiligen Schrift, dem Augsburger Glaubensbekenntnis und angelehnt an die württembergische Kirchenordnung stabilisierte und regelte diese Kirchenordnung von 1823 die Bewahrung der religiösen Identität in den Gemeinden der schwäbischen Kolonisten. Die Kolonisten verpflichteten sich, keine Abweichungen in Lehre und Lebensweise zu tolerieren, um Spaltungen und Irrlehren innerhalb ihrer Gemeinschaft zu verhindern. Die Kirchenordnung stellte quasi die „Rechtsgrundlage“ innerhalb der sich selbst verwaltenden Kolonien dar, auf deren Basis ihre internen Angelegenheiten beraten wurden. Diese Kirchenordnung galt bis zur Auflösung des Sonderstatus der Kolonisten 1871. Zur Befolgung der Vorschriften in der Kirchenordnung kam den maßgeblichen Institutionen wie der Synode, dem Kirchenkonvent und dem Schulzenamt besondere Bedeutung zu:

Die (Kirchen-)Synode

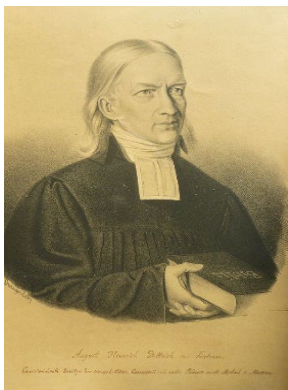
Die (Kirchen-)Synode war ein Beratungs- und Beschlussgremium der kirchlichen Selbstverwaltung, welches über bestimmte Sachverhalte beriet und über das weitere Vorgehen entschied.

Der Kirchenkonvent („Kirchen-Convent“)

Der Kirchenkonvent einer Gemeinde, in dem Laien und Geistliche tätig waren, hatte verschiedene Aufgaben, die für die Gemeinde eine große Bedeutung hatten und stützte sich als Rechtsgrundlage auf die vielfältigen Bestimmungen der Kirchenordnung u.a. zu diversen Aspekten und Problemen des täglichen Lebens. So fungierte der Kirchenkonvent als Sittengericht, Schlichter, wenn es zu Uneinigkeiten in der Gemeinde kam, als Aufsicht über das Schulwesen. Synode und Kirchenkonvent kamen also entscheidende Rollen innerhalb der allgemeinen Selbstverwaltung der Kolonien zu. Zusammen mit der Synode bildete der Kirchenkonvent die geistliche Gerichtsbarkeit.

Das Schulzenamt

Besondere Bedeutung hatte zudem das weltliche Schulzenamt. Es handelte sich hierbei um einen Dorfvorsteher, der über Recht und Ordnung in den Kolonien wachte, bei möglichem Fehlverhalten zunächst informiert wurde und weltliche Strafen verhängte.

August Heinrich Dittrich / აუგუსტ ჰაინრიხ დიტრიხი
[https://de.m.wikipedia.org/wiki/August_Heinrich_Dittrich#/media/Datei:
%3ADittrich_August_Heinrich_01.JPG](https://de.m.wikipedia.org/wiki/August_Heinrich_Dittrich#/media/Datei:%3ADittrich_August_Heinrich_01.JPG) (11.12.2024)

1823 წლის საეკლესიო განაწესი

წმინდა წერილზე, აუგსბურგის აღსარებაზე და ვიურტემბერგის საეკლესიო განაწესზე დაყრდნობით, 1823 წელს შედგენილი საეკლესიო განაწესი აწესრიგებდა შვაბი კოლონისტების თემების რელიგიურ იდენტობას. კოლონისტებს არ უნდა გადაეხვიათ სწავლებისგან და გაჰყოლოდნენ გაცხადებულ ცხოვრების წესს, რათა თავიდან აერიდებინათ განხეთქილებები და მცდარი სწავლებანი. საეკლესიო განაწესი თვითმმართველ კოლონიებში ერთგვარ „სამართლებრივ ქვაკუთხედს“ ქმნიდა, რომელსაც ეფუძნებოდა კოლონიების შიდა მმართველობა. ეს საეკლესიო განაწესი ძალაში იყო 1871 წლამდე, სანამ არ გაუქმდა კოლონისტების საგანგებო სტატუსი. საეკლესიო განაწესის მიხედვით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა მართვის ისეთ ინსტიტუტებს, როგორიცაა სინოდი, საეკლესიო საბჭო (კონვენტი) და სოფლის თვითმმართველობა:

(საეკლესიო) სინოდი

(საეკლესიო) სინოდი იყო საეკლესიო თვითმმართველობის ორგანო, რომელიც გარკვეულ საკითხებს განიხილავდა და სათანადო გადაწყვეტილებებს იღებდა.

საეკლესიო საბჭო („კონვენტი“)

თემის საეკლესიო საბჭო, რომელშიც საერო და სასულიერო პირები იყვნენ გაერთიანებულნი, საზოგადოებისთვის დიდი მნიშვნელობის მქონე მრავალი სხვადასხვა ამოცანის, მათ შორის ყოველდღიური ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტისა და პრობლემის გადაწყვეტისას, სამართლებრივ საფუძვლად საეკლესიო განაწესს იყენებდა. უთანხმოებების შემთხვევაში საეკლესიო საბჭო აწესრიგებდა თემის ზნეობრივ და სამართლებრივ ცხოვრებას, ზედამხედველობას უწევდა სასკოლო სისტემას. ამდენად, სინოდსა და საეკლესიო საბჭოს გადამწყვეტი როლი ეკისრებოდა კოლონიების თვითმმართველობის საკითხებში. სინოდთან ერთად საეკლესიო საბჭო წარმოადგენდა თემების სულიერ ხელმძღვანელობას.

კოლონიების თვითმმართველობა

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა სოფლის საერო ხელისუფლებას (თვითმმართველობას), რომელსაც სოფლის მამასახლისი ხელმძღვანელობდა და რომელიც პასუხისმგებელი იყო კოლონიებში წესრიგისა და სამართლიანობის დამკვიდრებაზე. გადაცდომის შესახებ მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე თვითმმართველობას საერო სასჯელების დაკისრების უფლება ჰქონდა.

Religious Influences: From the Augsburg Confession to the Basel Mission and Separatism

The Augsburg Confession of Faith served the settlers in the Caucasus as the religious foundation of their identity, which at the same time expressed their 'separatist' rejection of the church reforms as a result of the Enlightenment and their inner cohesion in their new homeland. However, tensions repeatedly arose within the colonies, as the so-called 'separatists' often rejected the Augsburg Confession of Faith and the associated teachings of the Evangelical Church.

The Protestant, pietist-oriented Basel Mission, founded in 1815, had a decisive influence on the religious development in the South Caucasus, spreading knowledge of the Christian faith among the pagan and Muslim population groups through educational institutions and a printing press.

The Basel missionaries August Heinrich Dittrich (1797-1855) and Count Felician Martin von Zarembo (1794-1874), who worked in the Caucasus, first briefly in Georgia and then in Armenia, drew up the first church order for the colonies in 1823 based on the Württemberg model. These missionaries helped to end the disunity within the colonies and to permanently stabilize their situation.

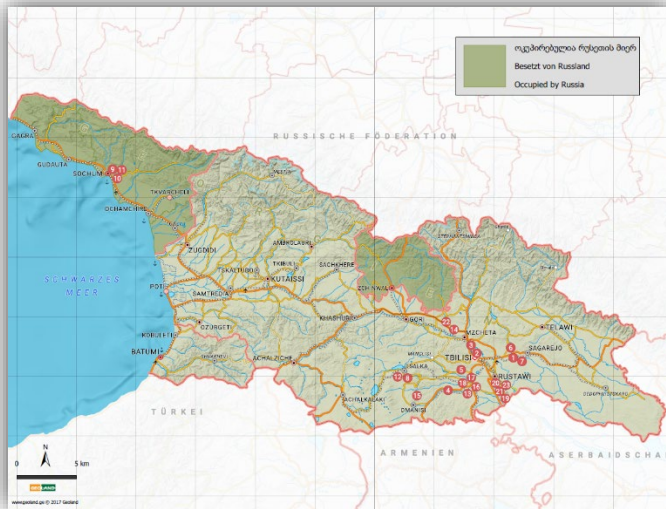
In Georgien wurden insgesamt 23 deutsche Kolonien identifiziert / საქართველოში იდენტიფიცირებულია
23 გერმანული კოლონია. [1]

1. **Marienfeld - მარიენფელდი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი სართიჭალა / Kreis Gardabani, Dorf Sartitschala / Gardabani Municipality, Sartichala Village
2. **Neu-Tiflis - ნოი-ტიფლისი** - თბილისი. დავით აღმაშენებლის გამზირის მიმდებარე ქუჩები / Tbilisi. Die umliegenden Straßen des David Agmashenebeli Boulevards / Tbilisi, Streets around Davit Aghmashenebeli Avenue
3. **Alexandersdorf - ალექსანდერსდორფი** - სამტრედიის, წყალტუბოსა და აგლაძის ქუჩები თბილისში, დიდუბეში / Samtredia, Tskaltubo und Agladse Straßen in Tbilisi, Stadtbezirk Didube / Samtredia, Tskaltubo and Agladze Streets, Tbilisi, Didube District
4. **Katharinenfeld - კატარინენფელდი** - ქ. ბოლნისი / Stadt Bolnissi / City of Bolnisi
5. **Elisabethtal - ელიზაბეტთალი** - თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი, სოფელი ასურეთი / Kreis Tetrtskaro, Dorf Asureti / Tetrtskaro Municipality, Asureti Village
6. **Petersdorf - პეტერსდორფი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი სართიჭალა / Kreis Gardabani, Dorf Sartitschala / Gardabani Municipality, Sartichala Village
7. **Freudental- ფროიდენტალი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი სართიჭალა / Kreis Gardabani, Dorf Sartitschala / Gardabani Municipality, Sartichala Village
8. **Alexandershilf - ალექსანდერსჰილფი** - წალკის მუნიციპალიტეტი, დაბა თრიალეთი / Kreis Tsalka, Gemeinde Trialeti / Tsalka Municipality, Trialeti Settlement
9. **Gnadenberg - გნადენბერგი** - აფხაზეთი, სოფელი აბჟაყვა / Abchasien, Dorf Abschakwa / Abkhazia, Abzhakva Village
10. **Neudorf - ნოიდორფი** - აფხაზეთი, სოფელი ძიგუტა / Abchasien, Dorf Dsiguta / Abkhazia, Dzighuta Village
11. **Lindau - ლინდაუ** - აფხაზეთი, სოფელი ჩაბლარხა / Abchasien, Dorf Tschablarcha / Abkhazia, Chablarkha Village
12. **Blumental - ბლუმენტალი** - წალკის მუნიციპალიტეტი, სოფელი კავთა / Kreis Tsalka, Dorf Kawta / Tsalka Municipality, Kavta Village
13. **Traubenberg - ტრაუბენბერგი** - მარნეულის მუნიციპალიტეტი, სოფელი თამარისი / Kreis Marneuli, Dorf Tamarisi / Marneuli Municipality, Tamarisi Village
14. **Georgstal - გეორგსტალი** - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ძველი ქანდა / Kreis Mzcheta, Dorf Dsweli Kanda / Mtskheta Municipality, Dzveli Kanda Village
15. **Waldheim - ვალდჰაიმი** - დმანისის მუნიციპალიტეტი, სოფელი იფნარი / Kreis Dmanissi, Dorf Ipnari / Dmanisi Municipality, Ipnari Village
16. **Marnaul - მარნაული** - ქ. მარნეული / Stadt Marneuli / City of Marneuli
17. **Wiesendorf - ვიზენდორფი** - თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი, სოფელი ახალი მარაბდა / Kreis Tetrtskaro, Dorf Achali Marabda / Tetrtskaro Municipality, Akhali Marabda Village
18. **Steinfeld - შტაინფელდი** - თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი, სოფელი ქოთიში / Kreis Tetrtskaro, Dorf Kotischi / Tetrtskaro Municipality, Kotishi Village
19. **Grüntal - გრუნტალი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი რუისბოლო / Kreis Gardabani, Dorf Ruisbolo / Gardabani Municipality, Ruisbolo Village
20. **Hoffnungstal - ჰოფნუნგსტალი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ახალშენი / Kreis Gardabani, Dorf Achalscheni / Gardabani Municipality, Akhalsheni Village
21. **Traubental - ტრაუბენტალი** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ამბართაფა / Kreis Gardabani, Dorf Ambartapa / Gardabani Village, Ambartapa Village
22. **Rosental - როზენტალი** - მცხეთის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ვარდისუბანი / Kreis Mzcheta, Dorf Wardisubani / Mtskheta Municipality, Vardisubani Village
23. **Neu-Botanika - ნოი-ბოტანიკა** - გარდაბნის მუნიციპალიტეტი, სოფელი ბოტანიკა / Kreis Gardabani, Dorf Botanika / Gardabani Municipality, Botanika Village

Unser Projektteam hat davon während der Internationalen Konferenz [2] im September 2023 einige schwäbische Kolonien in Georgien besucht und die heutige Situation erfasst.

ჩვენი პროექტის გუნდმა მათგან რამდენიმე შვაბური კოლონია მოინახულა და დღევანდელი სიტუაცია იხილა 2023 წლის სექტემბერში, საერთაშორისო კონფერენციის [2] დროს.

[1] Tartarashvili, Nestan: Die deutschen Siedlungen und das deutsche architektonische Erbe in Georgien - German Settlements and Architectural Heritage in Georgia / ნესტან თათარაშვილი: გერმანული დასახლებები და არქიტექტურული მემკვიდრეობა საქართველოში. Tbilisi/თბილისი 2018, S./გვ. 148-149.
[2] <https://colonists.iliauni.edu.ge/de/ueber-das-projekt/internationale-konferenz-patterns-of-migration-present-and-past/> (23.09.2024)

*Deutsche Siedlungen auf der Landkarte Georgiens
გერმანული დასახლებები საქართველოს რუკაზე
German Settlements on the Map of Georgia [1]
Vielen Dank für die Karte an Nestan Tatarashvili*

Examples from settlements: Bolnisi – Asureti – Sartitschala

In Georgia, a total of 23 German colonies were identified. Our project team visited some of these Swabian colonies in Georgia during the International Conference [2] in September 2023 and captured the current situation.

Marienfeld (1817) – Heute Sartitschala / მარიენფელდი (1817) - დღევანდელი სარტიჩალა / Marienfeld (1817) - Today Sartichala

Ein Wohnhaus / საცხოვრებელი სახლი / A residential house

*Der Keller im Wohnhaus
საცხოვრებელი სახლის მარანი
Cellar in a residential house*

Elisabeththal (1818) – Heute Asureti / ელიზაბეტთალი (1818) - დღევანდელი ასურეთი / Elisabeththal (1818) – Today Asureti

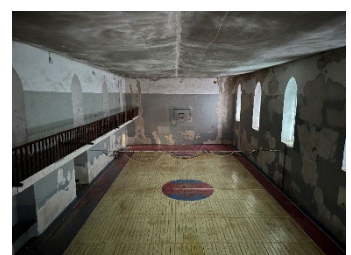

*Wohnhäuser
საცხოვრებელი სახლები
Residential houses*

Katharinenfeld (1818) – Heute Bolnisi / კატარინენფელდი (1818) - დღევანდელი ბოლნისი / Katharinenfeld (1818) – Today Bolnisi

Wohnhäuser / საცხოვრებელი სახლები / Residential houses

*Die ehemalige Kirche wurde bis vor kurzem als Sporthalle genutzt
ყოფილი ეკლესია ბოლო დრომდე სპორტულ
დარბაზად გამოიყენებოდა
The former church was used as a sports hall until recently*

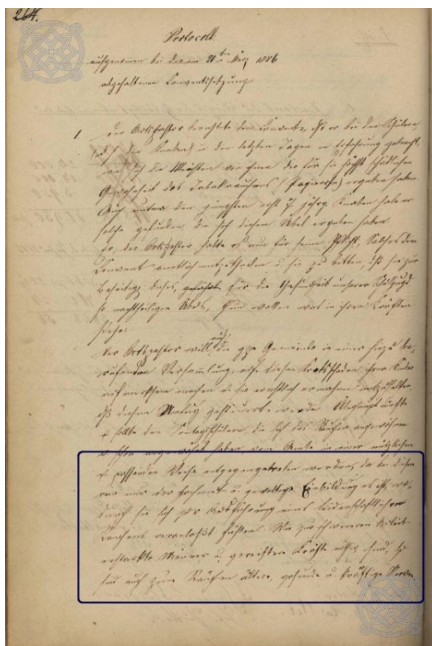

Zur Rekonstruktion des Alltags in den Kolonien in Georgien stellen die Protokolle des örtlichen Kirchenkonvents eine äußerst wichtige Quelle dar. Sie spiegeln die Diskrepanz zwischen einer an religiösen Normen orientierten kirchlichen Selbstverwaltung und dem Alltagsleben der Menschen wider. In ihren Beschlüssen können die praktische Umsetzung der in der Kirchenordnung festgelegten Gemeinderegeln im Alltagsleben der verschiedenen Kolonien nachverfolgt werden. So wurden z.B. der Umgang der Gemeinde mit vorehelicher Schwangerschaft, Ehestreitigkeiten oder jugendlichen Rauchern, aber auch diverse Fälle der Missachtung der kirchlichen Regeln zur Einhaltung der Sexualmoral verhandelt. Üblicherweise schloss ein jedes Protokoll mit dem Urteil der Mitglieder des Konvents und deren Beschluss, der dann in die Tat umgesetzt werden musste.

In einer Kirchenratssitzung am 21. März 1886 berichtete der Pastor über die zunehmende Unsitte des schädlichen Tabakrauchens unter Schülern, selbst bei siebenjährigen Knaben. Der Pastor und die Lehrer forderten vehement Schritte, um dieses Verhalten einzudämmen und das Risiko für die Gesundheit zu verringern. Sie informierten den Kirchenkonvent über eine geplante Schulvisitation. Es wurde darum gebeten, die Schulräume in Zusammenarbeit mit dem Amt ordentlich zu durchsuchen.

Über religiöse Fragen kam es in den Kolonien oft zu Konflikten. Manchmal gab es auch Beschwerden von einzelnen Pastoren, wie z.B. Pastor Knapp in Marienfeld. Im Jahr 1866 ging das Gerücht um, dass der Pastor den Schullehrer von seinem Posten vertreiben wolle, weil dieser nicht gut genug im Kirchengesang sei.

Pastor Knapp legte daraufhin Beschwerde gegen die Mitglieder des Kirchenkonvents wegen unzulässiger Offenlegung interner Angelegenheiten ein. Am 8. Oktober 1866 erklärte er, dass die Verhandlungen aus dem Kirchenkonvent verdeckt und ungenau weitergegeben worden wären, wodurch das Vertrauen der Gläubigen in ihn untergraben worden sei. Pastor Knapp forderte eine präzise Stellungnahme vom Schulzenamt.

Tabakrauchen unter Schülern

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.1, Blatt 267

თამბაქოს მოწევის ჩვევა მოსწავლეებში
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.1, ფურცელი 267

https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/251150
(03.10.2024)

საეკლესიო საბჭოს (კონვენტის) ოქმები უაღრესად მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს გერმანული კოლონიების ყოველდღიური ცხოვრების აღსადგენად. ამ ოქმებში მკაფიოდ აირეკლება რელიგიურ ნორმებზე ორიენტირებულ საეკლესიო თვითმართველობასა და კოლონისტების ყოველდღიურ ცხოვრებას შორის არსებული სხვაობები. საბჭოს გადაწყვეტილებები გვიჩვენებს, თუ როგორ იყო შესაძლებელი საეკლესიო განაწესში დადგენილი თანაცხოვრების წესების პრაქტიკული განხორციელება. ოქმებში წარმოდგენილია თემის დამოკიდებულება ისეთი საკითხების მიმართ, როგორიცაა, მაგალითად ქორწინებამდე ორსულობა, ოჯახური დავები ან ახალგაზრდა მწვევლების პრობლემა. თუმცა ზოგჯერ განიხილებოდა ბევრად უფრო სერიოზული საკითხებიც, ისეთი როგორიცაა, სექსუალური მორალის დაცვის საკითხები. როგორც წესი, თითოეულ ოქმში მოცემულია საბჭოს წევრების გადაწყვეტილებები, რომლებიც შემდგომ აღსრულებას ექვემდებარებოდა.

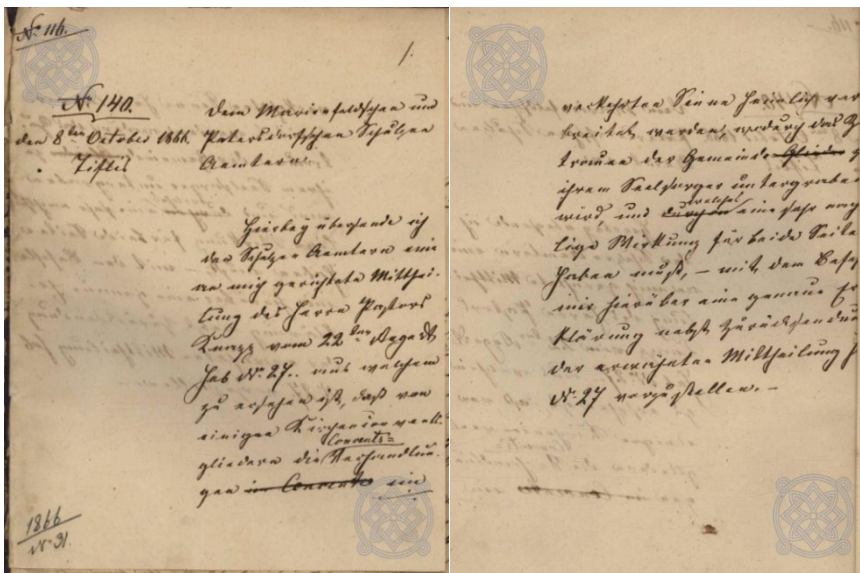
1886 წლის 21 მარტს საეკლესიო საბჭოს სხდომაზე განიხილებოდა პასტორის განცხადება, რომელიც მოსწავლეებში, მათ შორის შვიდი წლის ბიჭებშიც კი, ისეთი მავნე ჩვევის გახშირებას ეხებოდა, როგორიცაა თამბაქოს მოწევა. პასტორი და მასწავლებლები მკაცრად მოითხოვდნენ ამ ჩვევის აღსაკვეთი ნაბიჯების გადადგმას, რათა შემცირებულიყო ჯანმრთელობის დაზიანების რისკი. მათ საბჭოს (კონვენტს) აცნობეს სკოლაში დაგეგმილი ინსპექციის შესახებ და ითხოვეს საბჭოსთან ერთად საკლასო ოთახების საფუძვლიანი გაჩრეკა.

კოლონიებში ხშირად წარმოიშვებოდა კონფლიქტები რელიგიურ საკითხებზე ან ცალკეულ პირთა აღმსარებლობასთან დაკავშირებით. ხანდახან გამოითქმოდა საჩივრები ცალკეული პასტორების, მაგალითად მარიენფელდელი პასტორ კნაპის მიმართ. 1866 წელს გავრცელდა ჭორი, რომ პასტორის სკოლის მასწავლებლის თანამდებობიდან გათავისუფლება სურდა, რადგან მასწავლებელი საეკლესიო გალობისთვის საკმარისად „კარგი“ არ იყო.

ამის შემდეგ, პასტორმა კნაპმა შეიტანა საჩივარი საეკლესიო საბჭოს – კონვენტის – წევრების წინააღმდეგ. 1866 წლის 8 ოქტომბერს პასტორმა იჩივლა, რომ კონვენტის გადაწყვეტილებები „ფარულად და აზრის დამახინჯებით“ გამჟღავნდა, რაც ძირს უთხრიდა პასტორის მიმართ ნდობას. პასტორმა კნაპმა სოფლის თვითმმართველობას ზუსტი განმარტების“ გაკეთება მოსთხოვა.

Social Behavior and Church Convent Minutes

The church council minutes of the colonies are important sources for reconstructing everyday life and reflect the normative way of life within the church's self-administration. Topics in the minutes range from everyday matters to explosive incidents such as young smokers at school, disputes or sexual morality.

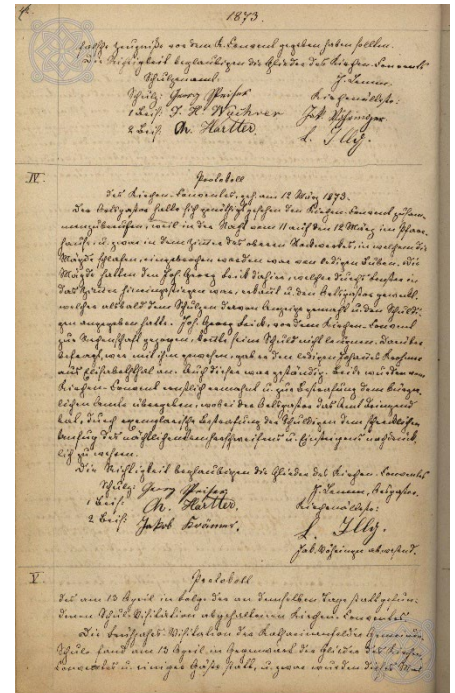
Beschwerde über einen Schullehrer
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N226.1.171, Blatt 4-5
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N226.1.171, ფურცელი 4-5
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/1964159
(03.10.2024)

In den Kirchenkonventsprotokollen finden sich zahlreiche Fälle, in denen Verstöße gegen die religiöse Sexualmoral thematisiert werden.

Im Protokoll vom 12. März 1873 wird davon berichtet, dass ledige, männliche Jugendliche in der Nacht auf den 12. März in das obere Stockwerk des Pfarrhauses in Katharinenfeld, in dem die Mägde schliefen, eingebrochen waren. Die Mägde weckten den Pastor. Johann Georg Frick, der von den Mägden erkannt worden war, gestand vor dem Kirchenkonvent in Katharinenfeld, dass ihn Johannes Krohmer aus Elisabeththal begleitet hatte. Beide wurden streng ermahnt und dem Schulzenamt übergeben.

საეკლესიო საბჭოს ოქმები შეიცავს მრავალ ცნობას რელიგიური სექსუალური ზნეობის დარღვევასთან დაკავშირებით.

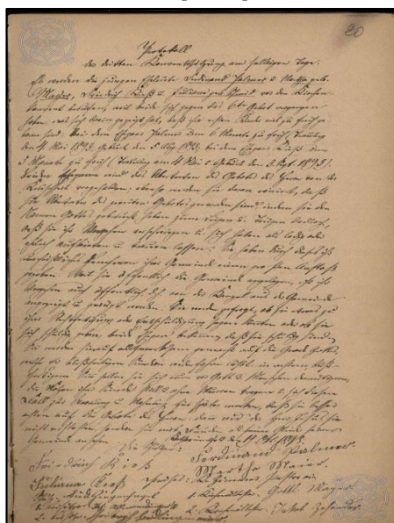
1873 წლის 12 მარტის ოქმში ნათქვამია, რომ 12 მარტის ღამეს ახალგაზრდა კაცი კატარინენფელდის პასტორის სახლის ზედა სართულზე შეიპარა, სადაც გოგონებს ეძინათ. გოგონებმა პასტორი გააღვიძეს. იოჰან გეორგ ფრიკმა, რომელიც გოგონებმა ამოიცნეს, კატარინენფელდში გამართულ საეკლესიო საბჭოზე აღიარა, რომ მას იმ ღამეს თან ახლდა იოჰანეს კრომერი ელიზბეთალშიდან. ორივეს მკაცრი გაფრთხილება მიეცა და მათი საქმე სოფლის თვითმმართველობას გადაეცა.

Jugendliche und versuchter Übergriff auf Mägde im Pfarrhaus
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1725.1.1, Blatt 44
ახალგაზრდები და მოახლოებულები თავდასხმის მცდელობა.
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.1, ფურცელი 44
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/250927 (23.10.2024)

Junge Ehepaare standen unter enger Beobachtung durch den Pastor und die Gemeinde, was in den Protokollen des Kirchenkonvents im Fall des Verstoßes gegen die religiöse Sexualmoral dokumentiert ist.

Zum 19.10.1893 wurde festgehalten, dass in Katharinenfeld die beiden jungen Ehepaare Martha und Ferdinand Palmer sowie Juliane und Friedrich Kieß vor dem Kirchenkonvent zu erscheinen hatten. Ihre jeweiligen Erstgeborenen hatten zu früh, also vor Ablauf von 9 Monaten nach der Trauung, in diesen Fällen schon 6 bzw. 5 Monate das Licht der Welt erblickt. Beide Ehepaare gaben öffentlich ihre große Schuld zu, unterzeichneten das Protokoll und hofften auf die Vergebung Gottes.

Beispiel der Sexualmoral
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1725.1.2, Blatt 38
სექსუალური მორალის ნიმუში
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.2, ფურცელი 38
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/251284 (23.10.2024)

ახალგაზრდა წყვილები პასტორისა და თემის განსაკუთრებული დაკვირვების ქვეშ იმყოფებოდნენ, რასაც საეკლესიო საბჭოს ოქმებში დაფიქსირებული რელიგიური სექსუალური მორალის დარღვევის შემთხვევების აღწერებიც მოწმობს.

1893 წლის 19 ოქტომბერს კატარინენფელდში ორი დაქორწინებული წყვილი, კერძოდ მართა და ფერდინანდ პალმერები და ასევე იულიანე და ფრიდრიხ კიესები წარსდგნენ საეკლესიო საბჭოს წინაშე. საქმე ისაა, რომ მათ ძალიან ადრე, ქორწილიდან 9 თვეზე უფრო ადრე, ანუ ერთ შემთხვევაში ქორწინებიდან 6, ხოლო მეორე შემთხვევაში 5 თვის შემდეგ გაუზნდათ ბავშვები. ორივე წყვილმა საჯაროდ აღიარა თავიანი დიდი დანაშაული, ხელი მოაწერა ოქმს და ღვთის პატიების იმედი გამოთქვა.

Die pietistischen Auswanderer brachten nicht nur ihre religiösen Überzeugungen, sondern auch ihre Feste und Rituale mit nach Georgien. Diese Kirchenfeste dienten der spirituellen Erbauung sowie als Brücke zwischen der alten Heimat und der neuen Lebensrealität. Die Gemeinde versammelte sich zu den alljährlichen kirchlichen Festtagen wie Weihnachten, die Heiligen Drei Könige oder Ostern, um dadurch ihren tiefen Glauben und Verbundenheit mit Gott zu zelebrieren, aber auch um ihre exklusive Glaubensgemeinschaft zu bestärken. Hinzu kamen eher individuelle Kirchenfeste wie Konfirmation oder Hochzeit, bei denen der Pastor dann besonders darauf achtete, dass die Gäste nicht nur wegen des Festmahls erschienen. Doch mit der Zeit verflüchtigte sich der religiöse Eifer und es kam zu Konflikten.

In einem der überlieferten Streitfälle ging es um den Alkoholkonsum unter Männern, der 1869 zwischen dem Beisitzer des Petersdorfer (heute Sartitschala) Kirchenrats Holzwarth und dem Pastor Knapp ausgetragen wurde. Im Ort gab es einen „Duchan“ (hier ein Wirtshaus), in dem Alkohol ausgeschenkt wurde. Da die Kolonisten dieses Etablissement gerne aufsuchten und sich Bier, Schnaps und verschiedene Weine einschenken ließen, sah sich die Synodalversammlung dazu veranlasst, den sonntäglichen Besuch im „Duchan“ zu verbieten – zumindest zur Zeit des Gottesdienstes. Am Sonntagabend im September 1869 zwischen 7 und 8 Uhr gab es Streit zwischen dem Beisitzer Holzwarth und Pastor Knapp. Der Pastor beklagte, dass der Beisitzer die anderen Mitbürger vom sonntäglichen „Duchansitzen“ habe abhalten sollen, stattdessen habe er sich aber zu ihnen gesellt. Er befahl ihm zu gehen, aber Holzwarth erwiderte, dass sie in aller Ordnung hier seien, nichts trinken, niemanden stören würden und es wäre schon Nacht. Aber der Pastor verwies darauf, dass gemäß einer Synodal-Verordnung sich sonntags niemand im Duchan aufhalten sollte. Holzwarth widersprach, dass der Pastor außerhalb des Gottesdienstes keine Befugnis besitzen würde. Daraufhin versuchte der Pastor, Holzwarth wegzuziehen und verlangte vom Dorfschulzen, Holzwarth festzunehmen, was dieser ablehnte. Als der Pastor zum Duchan zurückkam, versuchte er erneut, Holzwarth zu schlagen, traf jedoch nicht. Holzwarth fühlte sich beleidigt und erwog, sein Amt niederzulegen. Als jedoch der Dorfschulze davon abriet, bat Holzwarth um eine faire Untersuchung dieser Angelegenheit.

Deutsches Orchester in Asureti
German Orchestra in Asureti

გერმანელების სასულიერო ორკესტრი ასურეთში
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/405166/1/Elapter_Lapachi%20151.jpg (01.10.2024)

პიეტისტმა ემიგრანტებმა საქართველოში არა მარტო რელიგიური წარმოდგენები, არამედ დღესასწაულები და რიტუალებიც ჩამოიტანეს. ეს საეკლესიო დღესასწაულები სულიერ აღზრდას ემსახურებოდა და ხიდს ღებდა ძველ სამშობლოსა და ცხოვრების ახალ რეალობას შორის. მთელი თემი ერთად იკრიბებოდა ისეთ ყოველწლიურ საეკლესიო დღესასწაულებზე, როგორებიცაა შობა, სამი წმინდა მეფის თაყვანისცემა ან აღდგომა, რათა თავისი ღრმა რწმენა და ღმერთთან კავშირი წარმოეჩინათ და ამავე დროს, თავისი საეკლესიო ერთობა განემტკიცებინათ. ამას თან ერთვოდა კერძო საეკლესიო დღესასწაულები, როგორებიცაა კონფირმაცია ან ქორწილი, რომლის დროსაც პასტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებდა იმ გარემოებას, რომ სტუმრები მხოლოდ საქმლისა და სასმელისთვის არ შეკრებილიყვნენ. მაგრამ დროთა განმავლობაში რელიგიური სულისკვეთება გაფერმკრთალდა და ადგილი დაუთმო კონფლიქტებს.

ერთ-ერთი ასეთი კონფლიქტი 1869 წელს წარმოიშვა პეტერსდორფის (დღევანდელი სართიჭალა) საეკლესიო საბჭოს წევრ ჰოლცვარტსა და პასტორ კნაპს შორის, კონფლიქტის მიზეზი ალკოჰოლის ჭარბი მოხმარება გახდა. სოფელში ფუნქციონირებდა „დუქანი“, სადაც ალკოჰოლის მიღება იყო შესაძლებელი. ვინაიდან კოლონისტებს უყვარდათ ამ დაწესებულების მონახულება და ღუდის, შნაპსის თუ სხვადასხვა ღვინის მიერთევა, საეკლესიო კრებამ გადაწყვიტა „დუქანში“ საკვირაო ვიზიტები აეკრძალა, ყოველ შემთხვევაში, ღვთისმსახურების დროს. 1869 წლის სექტემბრის კვირა საღამოს, 7-დან 8 საათამდე შუაღელში ადგილი ჰქონდა შელაპარაკებას საბჭოს წევრ ჰოლცვარტსა და პასტორ კნაპს შორის. პასტორის თანახმად, თანასოფლელების კვირა დღეს დუქანში ყოფნისგან თავშეკავებისკენ მოწოდების ნაცვლად, ჰოლცვარტი თანასოფლელებს თვითონვე შეუერთდა. პასტორმა ჰოლცვარტს დუქნის დატოვება უბრძანა, რაზეც ჰოლცვარტმა მიუგო, რომ ყველაფერი წესრიგში იყო, ისინი არაფერს სვამდნენ, არავის აწუხებდნენ და თანაც უკვე დაღამებულიყო. პასტორი ამტკიცებდა, რომ სინოდის დადგენილების თანახმად, კვირას დუქანში ყოფნის უფლება არავის ჰქონდა. ჰოლცვარტმა უპასუხა, რომ პასტორს ღვთისმსახურების მიღმა არავითარი უფლებამოსილება არ ჰქონდა. ამის შემდეგ პასტორმა ჰოლცვარტის გარეთ გაყვანა სცადა, თუმცა უშედეგოდ, რის შემდეგაც პასტორმა სოფლის მამასახლისის ჰოლცვარტის დაპატიმრება მოსთხოვა, რაზეც უარი მიიღო. პასტორი დაბრუნდა, კვლავ ჰოლცვარტს მიაღდა და ხელის გარტყმა სცადა. ჰოლცვარტმა თავი შეურაცხყოფილად იგრძნო, თანამდებობიდან გადადგომაც კი მოინდომა, მაგრამ სოფლის მამასახლისმა გადაათქმევინა, რის შემდეგაც ჰოლცვარტმა საქმის სამართლიანი გამოძიება მოითხოვა.

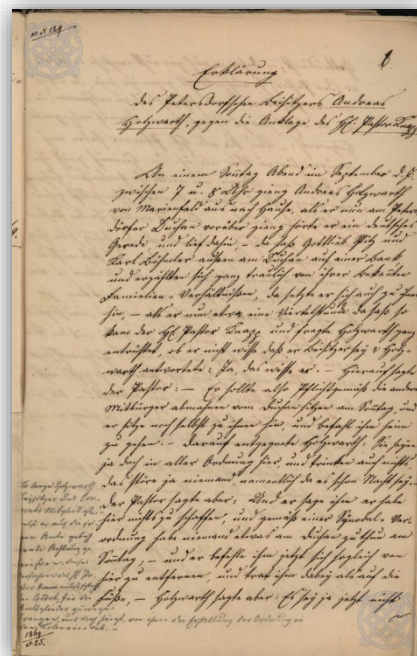
Everyday life 1: Life in the Colonies, Leisure, Culture

The Pietist emigrants not only brought their religious beliefs with them to Georgia, but also their festivals and rituals. These church festivals served not only for spiritual renewal, but also as a bridge between the old homeland and the new reality of life. The community gathered for annual church festivals such as Christmas, Epiphany and Easter to celebrate their deep faith and connection with God, but also to strengthen their exclusive faith community. There were also private church celebrations such as confirmations or weddings, where the pastor made sure that the guests were not just there for food and drink. Over time, however, the religious fervor evaporated and conflicts arose.

Das Bedürfnis nach säkularen Gemeinschaftsaktivitäten schlug sich in einer wachsenden Zahl von Vereinsgründungen nieder. Gesangsvereine existierten seit den 1870er Jahren in jeder Kolonie und trugen zur Stärkung des kulturellen Gemeinschaftsgefühls bei. Am 1. Januar 1892 wurde z.B. der "Deutsche Verein" in Tbilisi gegründet, der zahlreiche Kulturangebote und Veranstaltungen organisierte. Musikalische Aktivitäten, insbesondere das Singen deutscher Volkslieder, spielten eine immer bedeutendere Rolle bei der Bewahrung ihrer kulturellen Identität.

საერთო სეკულარული საქმიანობის მოთხოვნილება სხვადასხვა სახის კავშირების დაარსების მზარდ რაოდენობაში აისახა. 1870-იანი წლებიდან მოყოლებული თითოეულ კოლონიაში მომდერალთა გუნდი არსებობდა, რაც კულტურული ერთიანობის განცდის გაძლიერებას უწყობდა ხელს. 1892 წლის 1 იანვარს თბილისში დაარსდა „გერმანული კავშირი“ რომელიც მრავალ კულტურულ ღონისძიებასა თუ ზეიმს აწყობდა. მუსიკალური ღონისძიებები, განსაკუთრებით გერმანული ხალხური სიმღერების სადამოები, სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა გერმანული კოლონიების კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნების საქმეში.

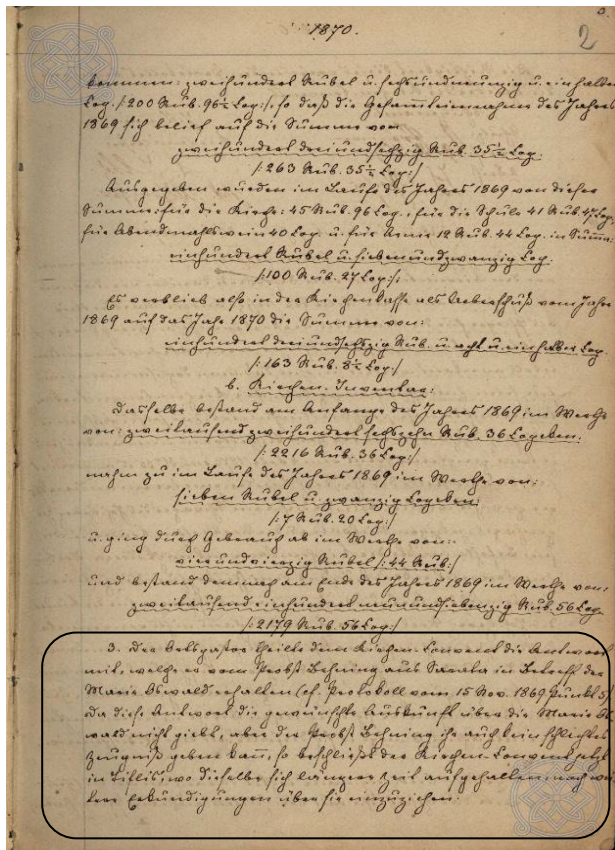
— Am Sonnabend, den 23. Februar, fand in den Räumen des hiesigen Deutschen Vereins so fehrlichst erwartete Maskenball statt. Hatte doch die Jugend, besonders die weibliche, zum Teil schon monatelang Vorbereitungen dazu getroffen. Etwas Eigenartiges beschaffen, ein originelles, dabei möglichst kleidames und nicht zu teures Kostüm — damit ihnen durch Pappas oder Mamas mürrisches Verhalten die Freude nur ja nicht im voraus verdorben würde — ein Kleid, das die Augen aller oder wenigstens die „des Einzigen“ zu fesseln imstande wäre, danach trachtete wohl so mancher junger Herr und so manche junge Dame. Aber das wäre ja noch nicht alles gewesen! Es sollte sich dabei auch Gelegenheit bieten, einige Stunden lang unerkannt (wer's natürlich versteht) unter der bunten Schar umherzuirren und dem einen oder dem anderen etwas zu offenbaren, was dieser bisher als sein ausschließliches „Geheimnis“ betrachtet hatte. Andererseits hoffte „er“ doch seine „Einzige“ möglichst bald erkennen zu können, denn erstens, wer wollte gern der „Blamorene“ sein? und dann hoffte er, sie doch auch ein bißchen necken zu können — „intrigieren“, wie man hier sagt. Aber als was würde sie erscheinen? Als Engel, als Blume, als leichtgeflügeltes Insekt, als Japanerin oder Chinesin, als Türkinn, als Gnom, als Nachtwächter oder gar als Teufelchen? Sie würde gewiß da sein, aber wie sie finden? Katale Lage! Wacht man da eine Liebeserklärung und es stellt sich heraus, daß das Engelnchen ein verkleidetes Teufelchen war, oder umgekehrt, was selbstredend angenehmer ist, oder, o Jammer, die schöne Maske gehört zum eigenen Geschlecht, was dann? Am schrecklichsten aber ist, was freilich bei uns Deutschen nur selten vorkommen soll, wenn einer seiner eigenen Frau eine Liebeserklärung macht. Denn nicht allein die ledige Jugend findet Vergnügen an der Maskerade, auch Weiblein und Männlein zieht das eigenartige Verkleidenspielen mit den damit verbundenen Neckereien an. Weiß man den, ob nicht vielleicht die bessere oder schlechtere Hälfte, die, ein Unwohlsein oder ein Unangenehmsein heuchelnd, den Maskenball nicht besuchen zu wollen vorgab, sich dennoch in dem bunten Gewühl befindet? Wie sich hierüber Gewißheit verschaffen? Wo doch fast alle Kreaturen der Welt vertreten sind, alles, was da freudig und fleugt in den tiefsten höllischen Gründen bis fast ins Himmelreich hinein. Nicht doch der Hannes mit sei'm Bärbete aus do gwea. Hot dear mit sei'm Bärbete tanzt, daß so a Art gwea ischt. D'Wänd hänt zittret, wie bei ama Erdbeba. Aber wie r de Stadtmäde nochglosa ischt, des ischt et sche gwea. Und wie'm sei Bärbete nochglosa ischt, als häb se saga wella: Do ben i, dei gsekmähigs G'spa, laß dia Mäbla en Muah. Wir hänt's et glauba solla, daß us'm Dorf d'Zeit an schau so verborba send. Aber 's het sich's auflärt, wie des komma ischt — 's Bärbete ist nämlich foi Bärbete gwea, sonder 'a Wu.

Am Sonntag, d. 11. Mai, fand im Garten der Artistischen Gesellschaft das traditionelle Gartenfest des Evangelisch-Lutherischen Frauenvereins statt, das, wie alle Veranstaltung dieser Art in Tiflis, besonders beliebt ist, und sich infolgedessen auch dieses Mal, wie stets, eines recht lebhaften Zuspruchs erfreuen konnte. Von 4 Uhr nachmittags an wogten zahlreiche Besucher durch die freundlichen Gänge des geräumigen Gartens, in welchem bereits zwei Orchester ihre munteren Weisen erklingen ließen und schon frühzeitig die mit Fahnen, Grünwerk und Draperien, (darunter auch den unvermeidlichen Tangoschleifen), geschmackvoll ausgestatteten Kiosken und Hallen, wo die rührigen Damen des Vereins mit ihren Gehilfinnen schalteten und walteten, in Frunktion getreten waren. Anmutige Blumenverkäuferinnen, die überall zu finden waren, setzten flott schöne Rosen und zierliche Schmetterlinge ab, das Glücksrad funktionierte wie ein Perpetuum mobile, an allen Verkaufsstellen, vorzugsweise im „Weißen Hof“, wo es gute Würste und ein gutes Glas Bier gab, herrschte reges Leben. Eine hübsche Überraschung war die Aufführung der Streiche der bösen Ruben-Mag und Morig, an der sich ganz besonders die Jugend auf das herrlichste ergözte. Zwischendurch wurde ein imposantes Feuerwerk abgebrannt und nur ganz zum Schluß, als das Festprogramm schon sein Ende erreichte, änderte sich das die ganze Zeit über schöne Wetter und ging ein recht heftiger Gewitterregen nieder, ohne daß er aber der in allen Stücken sehr gelungenen Veranstaltung noch erheblichen Abbruch tun konnte, denn alles rüstete bereits zum Aufbruch, tief befriedigt und erfüllt von dem aufrechten Wunsch, daß auch dieser Tag wiederum möglichst viel zur Förderung der nützbringenden Arbeit unseres Frauenvereins beigetragen haben möge.

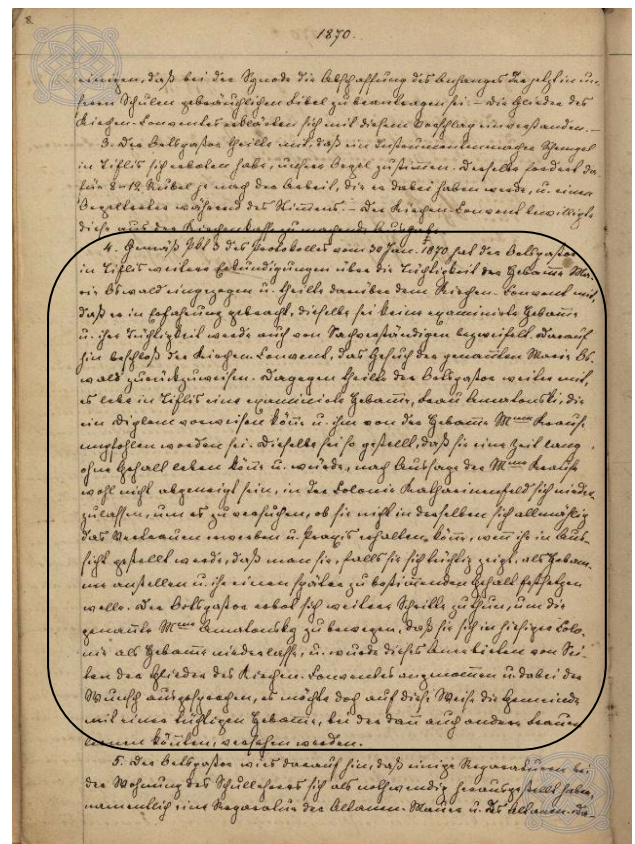

კატარინენფელდის კოლონიის 1870 წლის 1 სექტემბრის საეკლესიო საბჭოს ოქმი წარმოაჩენს ბებიაქალის შერჩევის ხანგრძლივ და ფრთხილ პროცესს. 1870 წელს ობერპასტორმა დაწერილებით შეისწავლა ბებიაქალის მარი ოსვალდის საქმიანობა სარატასა (გერმანული კოლონია ბესარაბიაში) და თბილისში. დადგინდა, რომ მარი ოსვალდს არ ჰქონდა სათანადო გამოცდა ჩაბარებული და არ იყო სპეციალისტების მიერ შეფასებული, რის გამოც საეკლესიო საბჭომ უარი განაცხადა მარი ოსვალდის დასაქმებაზე. სამაგიეროდ, საბჭომ დადებითად შეაფასა თბილისელი დიპლომირებული ბებიაქალის, ქილბატონი ომერტონსკის კანდიდატურა, რომელმაც დაიკავა კიდევაც ეს ვაკანტური თანამდებობა.

Das Kirchenkonventsprotokoll der Kolonie Katharinenfeld vom 1. September 1870 zeugt vom vorsichtigen und komplizierten Auswahlverfahren für die Stelle einer Hebamme. Der Ortspastor hatte sich 1870 für den Kirchenkonvents in Sarata (deutsche Kolonie in Bessarabien) und in Tbilisi über die Tüchtigkeit der Hebamme Marie Oswald erkundigt und herausgefunden, dass sie kein Examen besaß und von Fachleuten nicht geschätzt wurde. Daher lehnte der Kirchenkonvent ihre Bewerbung ab. Hingegen konnte er positiv über eine examinierte Hebamme namens Frau Omertonsky aus Tbilisi berichten. Diese sollte angeworben werden.

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.1, Blatt 5
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.1, ფურცელი 5
https://archival-services.gov.ge/germane/lebi/get_picture/250888 (24.10.2024)

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.1, Blatt 10
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.1, ფურცელი 10
https://archival-services.gov.ge/germane/lebi/get_picture/250893 (24.10.2024)

Das Problem der medizinischen Versorgung durch Hebammen in den Kolonien findet sich noch zu Beginn des 20. Jahrhunderts mehrfach in der Kaukasischen Post. In Tbilisi war die medizinische Versorgung deutlich besser als in den deutschen Kolonien. Die Hebamme Amalie Maser inserierte in der Kaukasischen Post .

გაზეთ „Kaukasische Post“-ში მოცემული განცხადებები მოწმობს, რომ ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში კოლონიებში მწვავედ იგრძნობოდა კვალიფიცირებული ბებიაქალების ნაკლებობა. თბილისში სამედიცინო მომსახურება მნიშვნელოვნად უკეთესი იყო, ვიდრე გერმანულ კოლონიებში. გაზეთ „Kaukasische Post“-ში მოცემულია, მაგალითად, ბებიაქალი ამალი მასერის სარეკლამო განცხადება.

Kaukasische Post 1910, N52, S. / გვ. 5

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114782/1/Kaukasische_Post_1910_N52.pdf (24.10.2024)

Es wurde in Tbilisi u.a. schon Vorsorge für den Umgang mit geheimzuhaltenden Schwangerschaften und der Geburt unehelicher Kinder getroffen.

Regelmäßig annoncierte Frau M.I. Krämer seit 1911 öffentlich in der Kaukasischen Post und bewarb ihre Entbindungs-Anstalt, die sie von einer Vorgängerin übernommen und 1914 renoviert hatte. Im Haus waren z.B. "geheime Zimmer" für geheimzuhaltende Schwangerschaften und die Geburt unehelicher Kinder vorhanden. Auch nachts wurden Schwangere aufgenommen .

თბილისში უკვე დამკვიდრებული იყო მზრუნველობის გარკვეული ზომების მიღება ფარულ ორსულობასა და ქორწინების გარეშე ბავშვების გაჩენასთან დაკავშირებით. 1911 წლიდან მოყოლებული ქალბატონი მ.ი.კრემერი რეგულარულად და საჯაროდ აქვეყნებდა სარეკლამო განცხადებებს გაზეთ „Kaukasische Post“-ში სამშობიარო სახლის შესახებ, რომელიც მან წინამორბედისგან მიიღო და 1914 წელს ხელახლა გაარემონტა კიდევაც. ისე რომ, ამ სახლში მოცემული იყო „საიდუმლო ოთახები“ ფარული ორსულობისა და უკანონო ბავშვების დაბადებისთვის. ორსული ქალების მიღება ღამითაც იყო შესაძლებელი.

Kaukasische Post 1911, N2, S. / გვ. 5

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114799/1/Kaukasische_Post_1911_N2.pdf (24.10.2024)

Kaukasische Post 1910, N52, S. / გვ. 5

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114782/1/Kaukasische_Post_1910_N52.pdf (24.10.2024)

Everyday Life 2: Birth

At birth, a child was born into the world. A special type of source are the minutes of the church meetings, which contain important details about everyday life in the German settlements. Some of the minutes show how much importance was attached to the employment of an experienced midwife. At the beginning of the 20th century, the situation in Tbilisi was significantly better than in the colonies. Provisions were made for, among other things, secret pregnancies and the birth of illegitimate children.

ყოველდღიური ცხოვრება 3: ნათლობა

Durch die Taufe erhielt das neugeborene Kind Gottes Segen und wurde in die jeweilige protestantische Gemeinde aufgenommen. In einem speziellen Register für Geburten und Taufen wurden nach Jahren geordnet das Geburtsdatum der Kinder (Jahr, Monat, Tag und Stunde) und die Namen der Eltern und Taufpaten dokumentiert. Dies sind relevante Informationen für die zivile Verwaltung, Familienforschung und für prosopographische Recherchen zu den Mitgliedern dieser Siedlungen. Die Taufe war deshalb eines der wichtigsten Ereignisse im Leben einer Kolonistenfamilie. Besonders viel Wert wurde auf die Wahl der Taufpaten gelegt.

Beispiel der pietistischen Ethik

„§3 Niemand soll überflüssige Gvattern oder Taufzeugen aus eigennützigen oder ehrsüchtigen oder andern Absichten bitten, auch niemals leichtsinnige und unbußfertige, oder wohl gar, durch offenbare, und grobe Verbrechen befleckte Menschen, oder Personen, die einer andern Confeßion zugehören, ohne Noth, und gegründete Ursach zu Taufzeugen gebrauchen“...

პიეტისტური ეთიკის ნიმუში

“§3 არავის სთხოვთ ნათლობა თუ ნათლობის მოწმობა სარგებლის მიღების ან პატივმოყვარეობის ან სხვა მსგავსი განზრახვით, ასევე არ სთხოვთ ნათლობა დაუდევარ და უზიარებელ ადამიანებს, ანდა აშკარა და უხეში დანაშაულებების მქონე ადამიანებს ანდა საერთოდ სხვა კონფესიების წარმომადგენლებს, გაჭირვებისა და სათანადო მიზეზის გამოკვლევის გარეშე“...

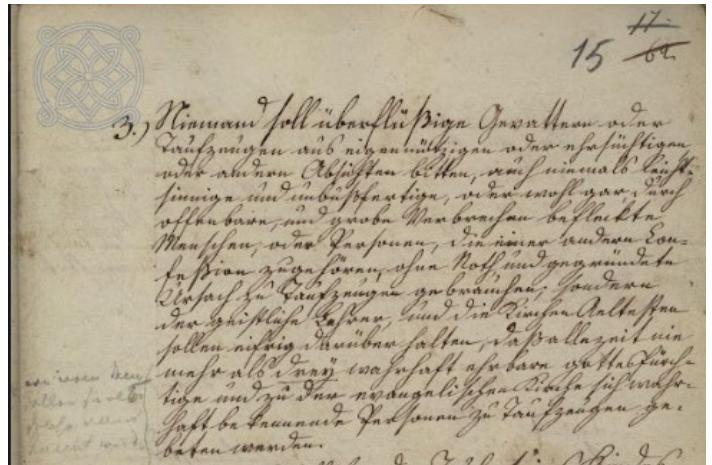
Unehelich gezeugte Kinder

Durchaus kam es auch vor, dass unehelich gezeugte Kinder getauft werden sollten. In solchen Fällen war es für die Kirche sehr wichtig, die Konfession der Väter zu kennen. In Archivalien kann man z.B. ein Dokument von 1849 finden, das die besondere Situation der Taufe des sterbenden Kindes von Anna Maria Ellinger beschreibt. Der Oberpastor konnte das Kind nicht taufen lassen, da die Konfession des Vaters unbekannt war.

War der Vater des unehelich geborenen Kindes bekannt, wurde dieser vom Kirchenkonvent mit Geldbußen bestraft. Ein solcher Fall ereignete sich im Jahre 1847 in Katharinenfeld, als eine Witwe das Kind des Ausländers Gottlieb Thomas Jenner gebär. Er musste eine Strafe in Höhe von 3 Rubeln zahlen. Eine weitere Frau namens Louisa Wohrbuch war ebenfalls schwanger von ihm, wofür ihm eine weitere Strafe von 5 Rubeln auferlegt wurde. Die Tatsache, dass er versuchte all das zu leugnen, kostete ihn einen weiteren Rubel. Unglücklicherweise verstarben die Mutter und das Kind. Und Gottlieb musste für die Kosten der Beerdigung aufkommen. Im Falle der schwangeren Witwe beschloss der Konvent, dass Gottlieb der Mutter für die ersten sieben Jahre zehn Rubel jährlich und die darauffolgenden sieben Jahre acht Rubel jährlich zu zahlen hatte. Das Schulzenamt sollte diese Zahlungen als “väterliches Vermögen” verwalten.

იმ შემთხვევაში, თუკი ცნობილი იყო ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვის მამა, მაშინ საეკლესიო საბჭო მას ფულადი ჯარიმის გადახდას აკისრებდა. 1847 წელს კატარინენფელდში სწორედ ასეთ შემთხვევას ჰქონდა ადგილი, როდესაც ქვრივმა განაცხადა, რომ ბავშვი უცხოელის, გოტლიბ ტომას იენერისგან გააჩინა. ამის გამო გოტლიბს 3 მანეთის ოდენობის ჯარიმის გადახდა დაეკისრა. ამავე დროს გაირკვა, რომ სხვა ქალიც, კერძოდ ლუიზა ვორბახიც მისგან იყო ფეხმძიმედ, რისთვისაც მას დამატებით 5 მანეთის ოდენობის ჯარიმის გადახდა დაეკისრა. იმის გათვალისწინებით, რომ გოტლიბი ყველა ამ გარემოებას უარყოფდა, მას დამატებით კიდევ ერთი მანეთის გადახდა მოუწია. საუბედუროდ, დედა და ბავშვი გარდაიცვალნენ. გოტლიბს კი მოუხდა დაკრძალვის ხარჯების დაფარვა. ფეხმძიმე ქვრივის შემთხვევაში საბჭომ გადაწყვიტა, რომ გოტლიბი პირველი შვიდი წლის განმავლობაში წელიწადში ათ მანეთს, ხოლო მომდევნო შვიდი წელი წელიწადში რვა მანეთს გადაუხდიდა დედას. სოფლის თვითმმართველობას ეს ფული როგორც „მამობრივი მზრუნველობა“ ისე უნდა განეკარგა.

ნათლობა ბავშვისთვის ღვთის კურთხევის მიცემასა და პროტესტანტულ თემში მიღებას ნიშნავდა. დაბადებულთა და მონათლულთა საგანგებო ნუსხაში აღირიცხებოდა ბავშვის ნათლობის თარიღი (წელი, თვე, რიცხვი და საათი), მშობლებისა და ნათლიების ვინაობა. ეს ნუსხები მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს სამოქალაქო აღმინისტრაციის, საოჯახო ქრონიკების შესწავლისა და პროსოპოგრაფიული კვლევებისთვის. ნათლობა ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო გერმანული კოლონიზაციის ოჯახის ცხოვრებაში. ამ დროს განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა ნათლიების შერჩევის პროცესს.

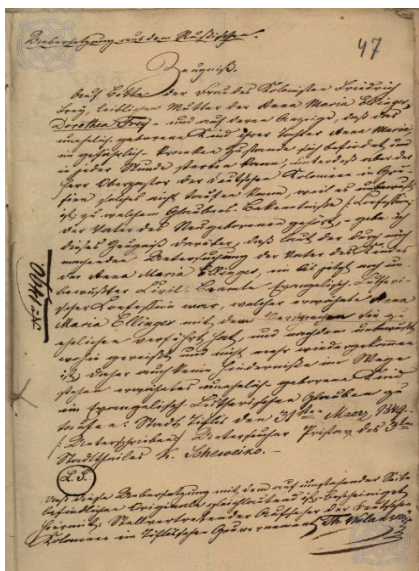

Kirchenordnung von 1823: Viertes Kapitel, Vom Sakrament der heiligen Taufe
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.1, Blatt 30
1823 წლის საეკლესიო განაწესი: მეოთხე თავი, წმინდა ნათლობის საიდუმლოს შესახებ

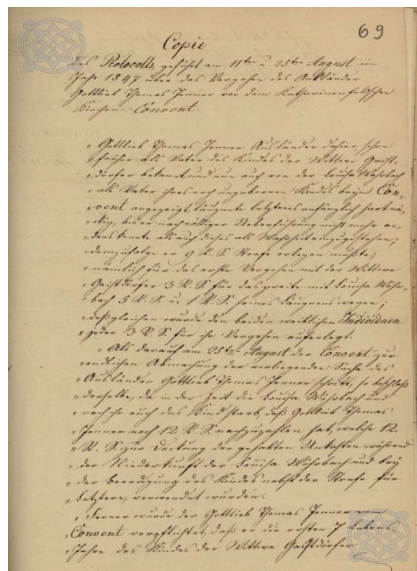
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.1, ფურცელი 30
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/1475526 (03.10.2024)

ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვები

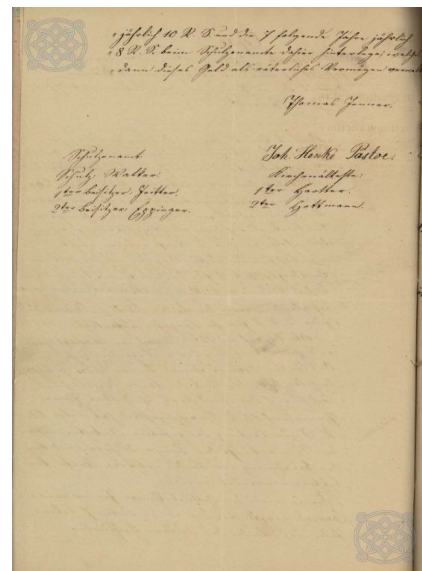
ხანდახან დღის წესრიგში დგებოდა ქორწინების გარეშე დაბადებული ბავშვების მონათვლის საკითხი. ასეთ შემთხვევაში ეკლესიისთვის ძალიან მნიშვნელოვანი იყო მამის აღმსარებლობის დადგენა. საარქივო წყაროებში მოცემულია 1849 წლით დათარიღებული დოკუმენტი, რომელშიც მომავლადი ბავშვის, ანა მარია ელინგერის ნათლობის განსაკუთრებული შემთხვევაა აღწერილი. საქმე ისაა, რომ ობერპასტორი არ იძლეოდა თანხმობას ბავშვის ნათლობაზე, რადგან მისთვის უცნობი იყო მამის აღმსარებლობა.

Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.10, Blatt 74
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.10,
ფურცელი 74
https://archival-services.gov.ge/germaneblebi/get_picture/1476570
(03.10.2024).

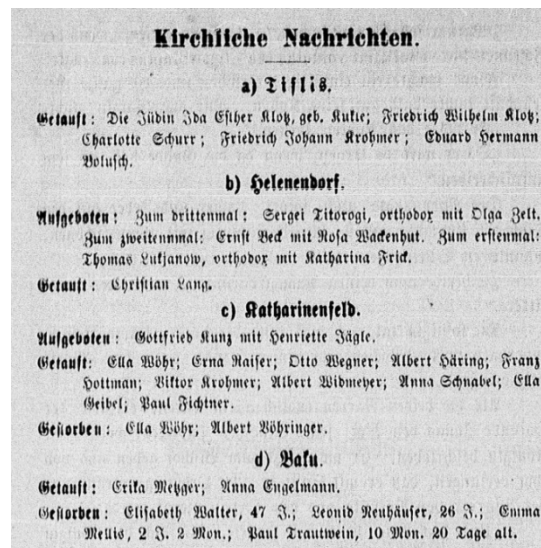
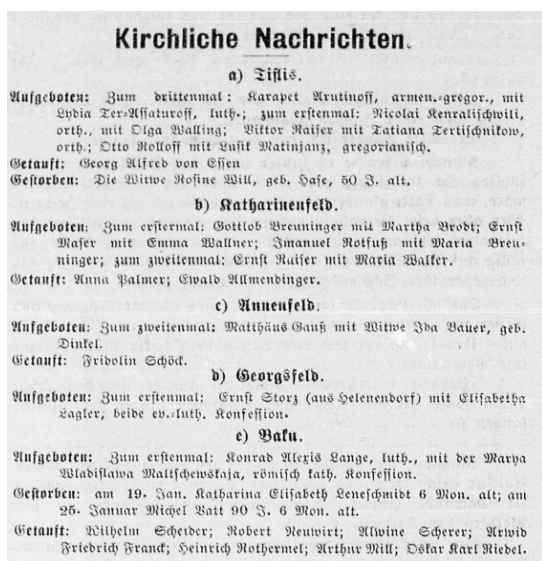

Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.10, Blatt 111-112
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.10, ფურცელი 111-112
https://archival-services.gov.ge/germaneblebi/get_picture/1476607 (24.10.2024)

In der Kaukasischen Post finden sich die kirchlichen Nachrichten zu Taufen, Aufgeboten und Todesfällen zu den Deutschen aus Tbilisi und den Kolonien. Konversionen zum Christentum werden unter "getauft" aufgeführt.

გაზეთი „Kaukasische Post“ შეიცავს საეკლესიო ცნობებს თბილისისა და კოლონიებში მცხოვრები გერმანელების ნათლობის, ქორწინებისა და გარდაცვალების შესახებ. ქრისტიანულ მრწამსზე გადმოსვლის შემთხვევებიც „მონათლულთა“ განყოფილებაშია შეტანილი.

Kaukasische Post 1910, N34, S. 20
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114721/1/Kaukasische_Post_1910_N34.pdf (24.10.2024)

Kaukasische Post 1914, N5, S. 16
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/115276/1/Kaukasische_Post_1914_N5.pdf (24.10.2024)

Everyday life 3: Baptism

With baptism, the newborn child was accepted into the community. It was therefore one of the most important events in the life of a colonist family. Particular importance was attached to the choice of godfathers.

Example of pietistic ethics

Church Order of 1823: Chapter Four, On the Sacrament of Holy Baptism.

“§3 No one should ask superfluous godparents or witnesses to baptism for selfish or honor-seeking or other intentions, nor should they ever use frivolous and impenitent persons, or even persons tainted by obvious and gross crimes, or persons belonging to another denomination, as witnesses to baptism without necessity and well-founded cause” ... (National Archives of Georgia, Fonds N1728.1.1, p.15).

Im Alltagsleben und besonders in der Schule spielte Religion eine besondere Rolle im Leben der deutschen Kolonisten. In jeder protestantischen Gemeinde gab es in der Nähe der Kirche eine Elementarschule.

Die Kenntnis des Lesens und Schreibens war unerlässlich für die eigenständige Bibellektüre auf Deutsch. Im Religionsunterricht gehörten die Beschäftigung mit dem Katechismus, aber auch der tägliche Gesang von Kirchenliedern zum Schullehrplan. Die religiöse Lebensführung und die Bewahrung der deutschen Identität sollten der Jugend über Bildung vermittelt werden.

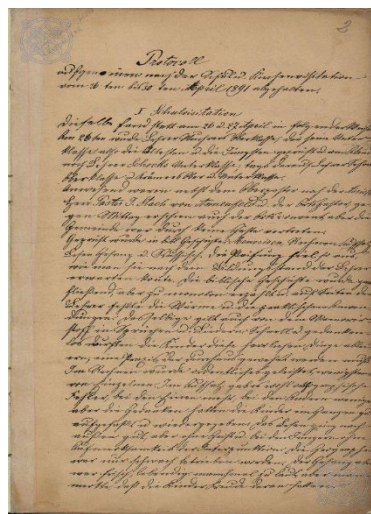
In der Elementarschule der deutschen Kolonie in Tbilisi befasste man sich 1866 neben der Unterweisung in Religion, Rechnen und Lesen mit Geographie, Geschichte sowie der russischen Sprache. Hinzu kamen der Turnunterricht und für Schülerinnen das Handarbeiten. [1]

In regelmäßigen Abständen hatten sich die Schulen einer Schulvisitation zu unterziehen, bei der die Schüler stufenweise durch einen Pastor abgeprüft wurden. Dieser gab den Lehrern in diesem Zusammenhang auch Hinweise, um eine bessere Didaktisierung ihres Unterrichts zu erzielen. Die Schulvisitation diente wie 1891 zudem dazu, Missstände im Schulgebäude und der allgemeinen schulischen Ausstattung aufzudecken und diese zu beseitigen, um so die bestmögliche Atmosphäre für das Lernen der Schüler zu ermöglichen. [2-3]

Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
1. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
2. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
3. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
4. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
5. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
6. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
7. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
8. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
9. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
10. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
11. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch
12. Klasse	Religion	Deutsch	Mathematik	Geographie	Geschichte	Russisch

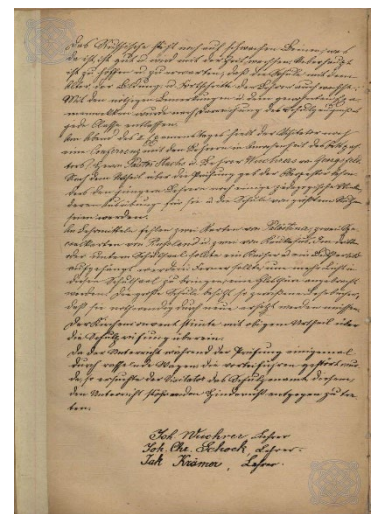
[1] Stundenplan St. Peter und Paul Schule, Tbilisi / წმ. პეტრეს და პავლეს სკოლის გაკვეთილების ცხრილი, თბილისი, 1866

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1694.1.5, Blatt 9
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1694.1.5, გვ.9
https://archival-services.gov.ge/aermaneblbi/aet_picture/1971814 (03.10.2024)

[2-3] Schulvisitationen / სკოლის ინსპექტირება

Nationalarchive Georgiens, Fonds N1725.1.2, Blatt 3-4
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.2, გვ. 3-4
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/251249 (03.10.2024)

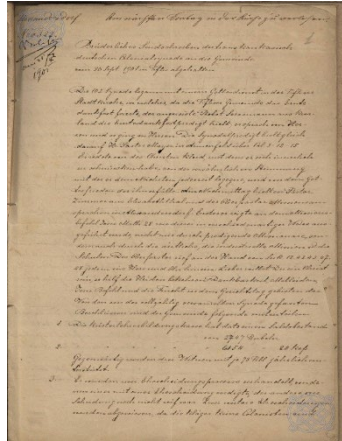
Von den Schulkindern wurde ebenfalls erwartet, dass sie den sonntäglichen Gottesdienst regelmäßig besuchten, einmal morgens und einmal nachmittags. Allerdings sah laut Protokollen der Kirchenvorstand Probleme hinsichtlich des Verhaltens der anwesenden Gemeindemitglieder und besonders der Jugendlichen, weil etliche Personen eingeschlafen waren oder plaudernd und nicht betend die Kirche betraten. Nach dem morgendlichen Gottesdienst verließen die Kinder und Jugendlichen eilig die Kirche, um den Rest des Tages im Freien mit Spielen und Tänzchen zu verbringen. Früher hätten sich Eltern und Kinder im Grünen getroffen, um gemeinsam zu beten. Die Kirche war am Vormittag in der Regel zu drei Vierteln gefüllt, am Nachmittag wurde sie aber nur noch von einem Drittel der Gemeindemitglieder aufgesucht. Ein allgemeiner Werteverfall wurde seitens der Kirchenvertreter beklagt, Schulzenamt und Kirchenkonvent um Hilfe gebeten. [4-5]

სკოლის მოსწავლეებს მოეთხოვებოდათ საკვირაო ღვთისმსახურებაზე რეგულარული დასწრება, როგორც დილით, ასევე შუადღეს. თუმცა, საეკლესიო საბჭოს ოქმის თანახმად, მრევლისა და განსაკუთრებით ახალგაზრდების ქცევა ხანდახან არასათანადო იყო, წირვისას ზოგს ეძინა ან ტაძარში კი არ ლოცულობდნენ, არამედ განყენებულ საკითხებზე ლაპარაკობდნენ. დილის წირვის შემდეგ ბავშვები და ახალგაზრდები სასწრაფოდ ტოვებდნენ ეკლესიას, რათა დარჩენილი დრო თამაშსა და გეკვაში გაეტარებინათ. წარსულში, მშობლები და შვილები ერთად სალოცავად გარეთაც იკრიბებოდნენ. ახლა კი ტაძარში დილით ჩვეულებრივ, მრევლის სამი მეოთხედი იკრიბებოდა, ხოლო ნაშუადღევს წირვას მრევლის მხოლოდ მესამედი თუ ესწრებოდა. ეკლესიის წარმომადგენლები ჩიოდნენ ღირებულებების საყოველთაო დაცემაზე და დახმარებას სთხოვდნენ სოფლის თვითმმართველობასა და საეკლესიო საბჭოს. [4-5]

In der Kaukasischen Post finden sich zahlreiche Artikel zur Geschichte des Schulwesens in den deutschen Kolonien, aber auch zu dessen Lage mit positiven und negativen Beurteilungen zum Schulwesen zu Beginn des 20. Jahrhunderts, einer Umbruchszeit. Ebenso wurde der Zustand von Schulen in den ländlichen Regionen und im urbanen Umfeld in Tbilisi diskutiert. Es ging nicht nur um Fragen der Qualität, sondern auch um die Bewahrung der deutschen Identität und die zunehmende Bedeutung des nun seit Jahrzehnten obligatorischen Erlernens der russischen Sprache und ihrer Verwendung im Unterricht.

1906 wurde über die bessere Schulbildung im 19. Jahrhundert, die seitdem erfolgten Rückschritte und die aktuell erforderlichen Reformen in Katharinenfeld geschrieben. [6-8]

[4-5] Nationalarchive Georgiens, Fonds N1735.1.23, Blatt 3-4 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1735.1.23, ფურცელი 3-4
https://archival-services.gov.ge/germanelebi/get_picture/268697 (01.12.2024)

Der Landlehrer Immanuel Walker aus Katharinenfeld diskutierte 1907 in einem Leserbrief an die Kaukasische Post die Lesekompetenz seiner Schulkinder, die Lernziele in seiner Elementarschule und zog Vergleiche zu den entsprechenden Schulen im Deutschen Reich. [9]

1907 წელს გაზეთისთვის „Kaukასische Post“ მიწერილ წერილში კატარინენფელდის სკოლის მასწავლებელმა იმანუელ ვალკერმა განიხილა ბავშვების კითხვის უნარები, დაწყებითი სკოლის სწავლის მიზნები და შეადარა ისინი გერმანიის იმპერიაში არსებულ ვითარებას. [9]

Daß es unter den Kolonisten viele giebt, die nicht Alles liegend lesen können, muß zugegeben werden, daß sie aber überhaupt nicht liegend lesen können, ist übertrieben. Ist etwa die Volksschule eine wissenschaftliche Hochschule? Nein, die Aufgabe der Volksschule besteht darin, daß sie der Masse des Volkes dasjenige Maß von Bildung aneignet, dessen jeder Mensch ohne Rücksicht auf sein künftige gesellschaftliche Stellung bedürftig ist.

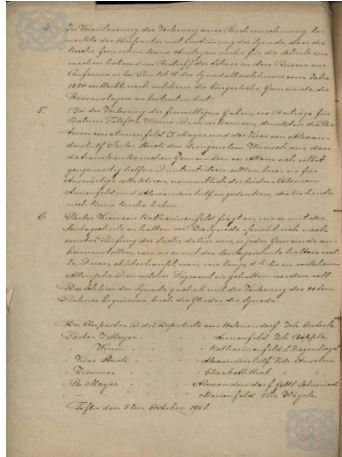
Aber daß dies die Hauptursachen des niedrigen Standes unserer Schule sind, kann ich nicht zugeben. Diese liegen wo anders, und sie müssen einem unbefangenen Beurteiler, wenn er die hiesigen Schulen mit der Volksschule z. B. in Deutschland vergleicht, auf den ersten Blick in die Augen springen: Dort ein 8-jähriger Kursus, eine normale Schülerezahl, eine Unterrichtssprache und weniger Lehrer; hier ein 6-jähriger Kursus, überfüllte Schulen, zweisprachiger Unterricht und das Meistenfach der russ. Sprache dazu. Ist es nicht klar, warum hier die Resultate in den einzelnen Fächern zu geringe sein müssen? Also, man suche diese Mängel abzuschaffen, und es werden sich bald auch normale Resultate erzielen lassen. Hochachtungsvoll A. Walker.

[9] Kaukასische Post 1907, N5, S.33. 9

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112377/1/Kaukასische_Post_1907_N5.pdf (01.12.2024)

გაზეთი „Kaukასische Post“ შეიცავს ბევრ წერილს გერმანულ კოლონიებში სასკოლო სისტემის ისტორიის შესახებ, განსაკუთრებით ბევრი იწერებოდა სკოლების დადებითი თუ უარყოფითი მხარეების შესახებ მე-20 საუკუნის დასაწყისში, სასკოლო სისტემისთვის გარდამტეხ პერიოდში. განხილვის საგანი იყო არა მხოლოდ კოლონიების, არამედ ასევე თბილისის სკოლების მდგომარეობაც. ლაპარაკია, არა მხოლოდ სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებაზე, არამედ გერმანული თვითმყოფადობის შენარჩუნებასა და ათწლეულების წინ სავალდებულოდ შექმნილი რუსული ენის სწავლებასა და გაკვეთილებზე რუსული ენის გამოყენებაზე.

1906 წელს გამოქვეყნებული წერილის თანახმად, კატარინენფელდში მე-19 საუკუნეში უკეთეს სასკოლო განათლებას ჰქონდა ადგილი, ხოლო მას შემდეგ ვითარება გაუარესდა და სასწრაფოდ იყო რეფორმები გასატარებელი. [6-8]

Katharinenfeld. —Wie weit sind wir Kolonisten in der Bildung und daher auch in vielen anderen Beziehungen hinter unsere Stammesbrüder in den Ostprovinzen und in Deutschland zurückgeblieben! Schauen wir nur einmal auf unsere Volksschule, die einzige Bildungsanstalt — denn eine Mittelschule haben wir noch gar nicht! Vor 30—40 Jahren stand diese der Volksschule in Deutschland so ziemlich gleich. Hat sie nun seither Fortschritte gemacht? O nein, sie ist nicht fortgeschritten, ist auch nicht stille gestanden, sondern sie hat bedeutende Rückschritte gemacht. Unsere Väter unterhielten eine Schule mit achtjährigem Kursus bei nur deutscher Unterrichtssprache, wir haben in den meisten Kolonien kaum Lehrer genug für 5, 6 od. 7 Jahrgänge bei doppelsprachigem Unterricht. Können unsere Kinder bei russischem Unterricht in 6—7 Jahren etwa so viel lernen, wie früher in 8 Jahren, als man in einer Sprache unterrichtete, welche die Kinder verstanden? Daß dies auch bei dem größten Fleiß der Lehrer nicht möglich ist, ist klar. Wie weit wir aber zurückgegangen sind, sehen wir erst recht, wenn wir auf die heutige Volksschule in Deutschland schauen, welche unterdessen so vervollkommen worden ist, daß sie gegenwärtig nahezu das Gleiche durchläuft, wie bei uns die Volksschule und etwa eine Zentralschule zusammen. —An diesem Niedergang unserer Volksschule ist wohl zum Teil das bisherige Schulregime, welches in dem Bestreben, alles zu vereinheitlichen, unsere Schulen in die Schablone der russischen Hineingzwänge und dadurch ihre ihnen eigentümliche Entwicklung und Vervollkommenung hinderte. Aber diese Zeit ist jetzt vorbei, und es wird uns wieder erlaubt sein, unsere Schulen nach Belieben auszugestalten. Wenn man nun heute bei den Kolonisten eine Umfrage halten würde, ob sie einverstanden wären, daß wieder Lehrer genug für 8 Schuljahre angestellt würden, so würden viele entgegen: „Nein, denn das Schulgeld ist schon hoch genug!“ Ist diese Entgegnung berechtigt? Kürzlich klagte mir ein Mann, der gerade vom Amtshause kam, fast unter Tränen, daß er seine Kinder nicht mehr alle zur Schule schicken könne, da es ihm nicht möglich sei, für 4 Schüler das Schulgeld zu bezahlen, zumal er es jetzt schon für ein halbes Jahr schuldig sei. Zur Ehre dieses Mannes sei es gesagt, daß er seinen Voratz nicht ausführte; aber wenn man ihm und vielen anderen Armen hinsichtlich solcher Klagen auch unbedingt recht geben muß, so bedeutet das doch nur, daß für sie eine weitere Steigerung des Schulgeldes eine nicht mehr zu ertragende Last wäre. Aber auch aus dem Munde von Wohlhabenden hörte man zuweilen, besonders inbezug auf Verbesserungen im Schulwesen: „Man kann das od. das nicht machen, denn wir haben eben so arme Leute, und die können doch nicht mitmachen!“ Folglich könnte unsere Schule überhaupt nicht gehoben werden, weil die Ärmsten eben immer nicht mitmachen können! In der Tat war das das Unheil unserer Schule und die Hauptursache ihres bisherigen Niederganges, daß sie verurteilt war, auf dem Niveau (Stufe) der Ärmsten stehen zu bleiben. Soll es auch in Zukunft so fortgehen?

es ist uns eine Freude, mitteilen zu können, daß Katharinenfeld bereits den ersten Schritt dazu getan hat. Die Gemeinde hat nämlich auf einer Versammlung am letzten Sonntag einem Antrage, das Schulgeld nicht mehr auf die Schulkinder, sondern auf das Vermögen bzw. Einkommen der Gemeindeglieder zu „verfrachten“, im Prinzip zugestimmt. Und der durchschnittliche Wohlstand ist auf den Kolonien ohne Zweifel hoch genug, und eine Schule mit achtjährigem Kursus, vielleicht gar um eine gemeinsame Schule zur höheren Fortbildung zu unterhalten.

[6-8] Kaukასische Post 1906, N15, S.33. 5-6
https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112205/1/Kaukასische_Post_1906_N15.pdf (01.12.2024)

Everyday Life 4: Education and Upbringing

Religion played a special role in the lives of people in the German colonies. Literacy was essential for reading the Bible in German. In religious education, the study of the catechism and daily singing were important components of the school curriculum. Additionally, young people had to attend Sunday church services regularly.

Parishioners were expected to attend church twice on Sundays. However, the church council seems to have been disturbed by the behavior of the parishioners present, especially the young people.

It was reported that some of the young people had fallen asleep during the service and did not attend the afternoon service. Meanwhile, boys and girls seemed to have arranged to meet in nature to play and dance together. The synod's appeal denounced these gatherings as a bad influence on the development of young people.

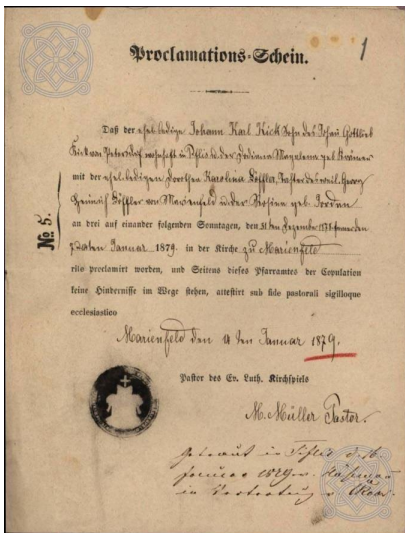
Moreover, slow decline in values and quality of education throughout the colonies was lamented during the 19th and early 20th centuries. Reforms had to take place to improve education and stress the importance of maintaining German identity.

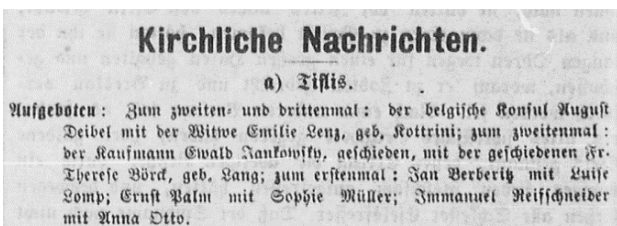
Der Weg zur Eheschließung

Der offizielle am 14. Januar 1879 ausgestellte "Proclamations-Schein" für das Brautpaar, der ehelich geborene und ledige Johann Karl Kick aus Petersdorf, wohnhaft in Tbilisi, und die ehelich geborene, ledige Dorothea Karolina Löffler aus Marienfeld, das im Heimatort der Braut heiraten wollte, bildete den erfolgreichen Abschluss eines formalisierten Akts des Aufgebots, also der öffentlichen Bekanntgabe der Heiratsabsicht des Brautpaares.

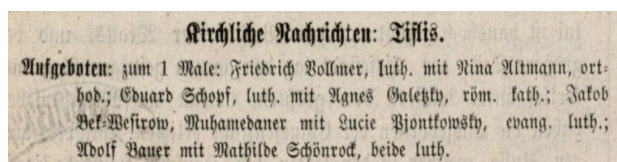
Als erstes musste das Brautpaar beim Pastor vorsprechen. Er musste über die Zulässigkeit der Eheschließung entscheiden. Ergänzend wurde ihre Heiratsabsicht in der Gemeinde Marienfeld an drei aufeinanderfolgenden sonntäglichen Gottesdiensten verkündet, nämlich am 31. Dezember 1878, am 7. und am 11. Januar 1879. Da es gegen diese Verbindung keine Einwände (vor allem wegen Inzestgefahr) gegeben hatte, attestierte dieser von Pastor Müller ausgestellte "Proclamations-Schein" das Einverständnis der Gemeinde. Der Hochzeit stand nun nichts mehr im Wege.

Proklamationschein
Kick/Löffler aus Marienfeld
Nationalarchiv Georgiens, Fonds
N1728.1.11, Blatt 3
მარიენფელდელი კიკისა და
ლოფლერის
„გამოცხადების ცნობა“
საქართველოს ეროვნული
არქივი, ფონდი N1728.1.11,
ფურცელი 3
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/1476679 (28.11.2024)

Kaukasische Post 1907, N9, S./გვ.15
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112382/1/Kaukasische_Post_1907_N9.pdf
(28.11.2024)

Kaukasische Post 1906, N15, S./გვ.16
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112305/1/Kaukasische_Post_1906_N15.pdf
(28.11.2024)

ქორწინების უფლება

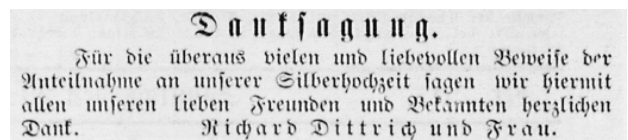
1879 წლის 14 იანვარს გაცემული ოფიციალური „გამოცხადების ცნობა“ მოწმობს, რომ თბილისში მცხოვრებმა, წარმოშობით პეტერსდორფელმა, ქორწინებაში დაბადებულმა, უცოლო იოჰან კარლ კიკმა და მარიენფელდელმა, ქორწინებაში დაბადებულმა, გაუთხოვარმა დოროთეა კაროლინა ლოფლერმა, რომლებსაც პატარძლის მშობლიურ სოფელში დაქორწინება სურდათ, საჯაროდ განაცხადეს თავისი განზრახვების შესახებ და ამით ადასრულეს ქორწინებისთვის საჭირო ოფიციალური მოთხოვნები. წყვილს პირველ რიგში პასტორთან გასაუბრება ევალებოდა. ის წყვეტდა, დასაშვები იყო თუ არა ქორწინება. ამის შემდეგ წყვილის დაქორწინების განზრახვა მარიენფელდის თემში ზედიზედ სამ საკვირაო წირვაზე გამოცხადდა, კერძოდ, 1878 წლის 31 დეკემბერს, 1879 წლის 7 იანვარს და 11 იანვარს. ვინაიდან არავინ აღმოჩნდა ამ კავშირის წინააღმდეგი (ქორწინებაზე უარის თქმის ძირითადი მიზეზი ინცესტის სამიშრობა იყო), პასტორმა მიუღერმა გაცა „გამოცხადების ცნობა“, რაც თემის თანხმობას ადასტურებდა. ამიერიდან ქორწილს წინ აღარაფერი ედგა.

Zu Beginn des 20. Jahrhunderts finden sich kirchliche Nachrichten zum Aufgebot regelmäßig in der Kaukasischen Post. Es fällt auf, dass in der modernen, urbanen Gesellschaft von Tbilisi immer häufiger Ehen zwischen Angehörigen verschiedener Konfessionen (z.B. katholischen, orthodoxen, jüdischen bzw. muslimischen Glaubens) in der jeweiligen protestantischen Gemeinde geschlossen wurden.

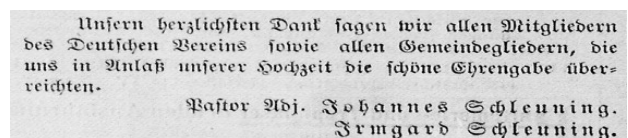
მე-20 საუკუნის დასაწყისში გაზეთი „Kaukasische Post“ საკვლესიო ამბების რუბრიკაში რეგულარულად აქვეყნებდა დანიშნის განცხადებებს. თვალში საცემია, რომ თბილისის ურბანულ, მოღერნისტულ საზოგადოებაში სულ უფრო და უფრო ხშირად ჰქონდა ადგილი სხვადასხვა კონფესიის წარმომადგენლების (მაგ. კათოლიკეების, მართლმადიდებლების, ებრაელებისა და მუსლიმების) ქორწინებებს პროტესტანტულ თემში.

In der Kaukasischen Post finden sich auch Danksagungen der Brautpaare, wie z.B. 1909 von Richard Dittrich und seiner Frau, oder 1912 von Johannes und Irmgard Schleuning.

გაზეთში „Kaukasische Post“ ხშირად მოცემულია დაქორწინებულების სამადლობელო განცხადებები. ერთ-ერთი ასეთი განცხადება 1912 წელს გააკეთეს იოჰანეს და ირმგარდ შლოინინგებმა.

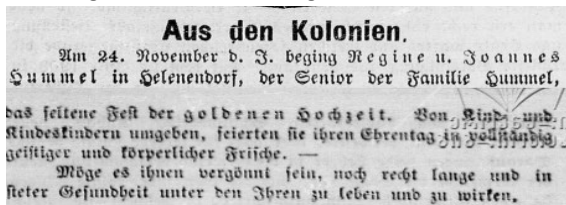
Danksagung Silberhochzeit / მადლიერებას წერილი. ვერცხლის ქორწილი.
Kaukasische Post 1909, N40, S./გვ.2
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113304/1/Kaukasische_Post_1909_N40.pdf
(28.11.2024)

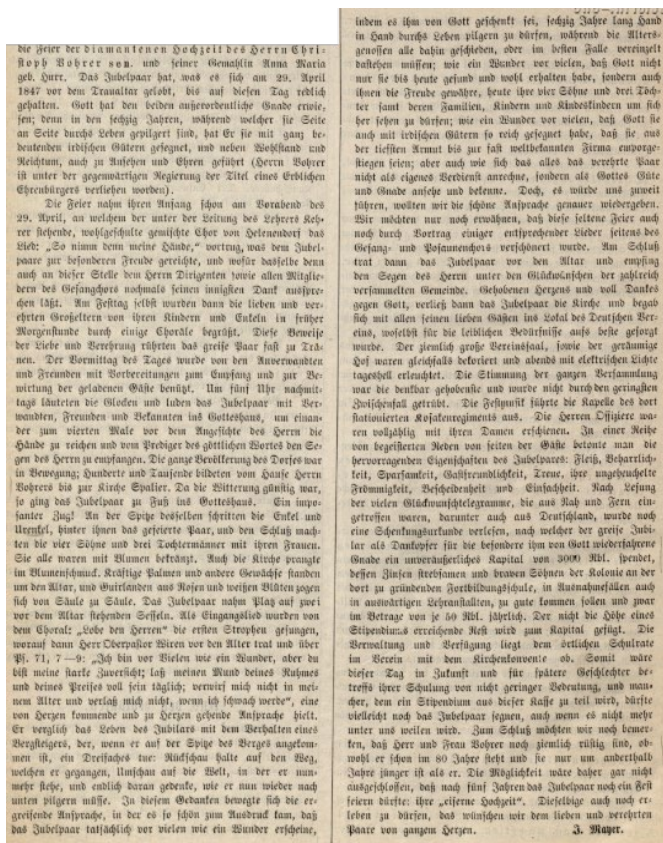
Kaukasische Post 1912, N29, S./გვ.4
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/115041/1/Kaukasische_Post_1912_N29.pdf
(28.11.2024)

Besondere Ehejubiläen werden in der Kaukasischen Post gleichfalls thematisiert und zwar besonders ausführlich, wenn es sich um eine sehr angesehene Familie handelte, die es seit den bescheidenen Anfängen durch unermüdlige harte Arbeit und Unternehmungsgeist zu großem Wohlstand nicht nur in Georgien und im Zarenreich, sondern z.B. in ganz Europa gebracht hatte.

1909 begingen Regine und Johannes Hummel aus der bekannten, wohlhabenden Siedlerfamilie in Helenendorf anlässlich des 50. Jahrestages ihrer Eheschließung ihre Goldene Hochzeit.

Die große Feier der Diamantenen Hochzeit des Ehepaars Christoph und Anna Maria Vohrer, geborene Hurr, aus Helenendorf (Göyöl, Aserbaidshan) sechzig Jahre nach der Eheschließung wird ausführlich beschrieben. Aus der Ehe gingen 12 Kinder hervor. Der überaus fleißige Christoph Vohrer (1827-1916) hatte mit seiner Frau 1846 mit wenig Landbesitz, einem Weinberg als Winzer, Bauer und Fuhrmann sehr bescheiden begonnen. Später besaß die Familie umfangreiche Weinberge, nannte zahlreiche Winzerreien ihr Eigen und handelte besonders mit Wein, Cognac und Bier. Ihr allmählich immer erfolgreicher und bekannter werdendes Unternehmen war auf internationalen Messen vertreten und brachte der Familie großen Reichtum und Ansehen ein. Dies zeigte sich auch in den mehrtägigen Feiern zur Diamantenen Hochzeit des Gründerpaares in Helenendorf unter Beteiligung nahezu aller Einwohner, wie detailreich in der Kaukasischen Post beschrieben wurde. Vohrer betätigte sich auch als Mäzen und richtete eine Stiftung für die Gründung einer Fortbildungsschule und für die Vergabe von Stipendien zur Ausbildung an anderen Institutionen ein.

გაზეთში „Kaukasische Post“ იბეჭდებოდა ცნობები ქორწინების იუბილეებთან დაკავშირებითაც. განსაკუთრებით დაწვრილებით აღიწერებოდა ის შემთხვევები, როდესაც საქმე ძალიან პატივსაცემ ოჯახებს ეხებოდა, რომლებმაც დაუღალავი შრომისა და სამეწარმეო ნიჭის წყალობით სიღვრიერეს დააღწიეს თავი და გამორჩეულ კეთილდღეობას მიაღწიეს, რამაც მათ არა მხოლოდ საქართველოში და გარისტულ იმპერიაში, არამედ, მაგალითად, მთელ ევროპაშიც გაუთქვა სახელი. 1909 წელს ჰელენდორფის ცნობილი და მდიდარი ოჯახის წევრებმა რეგინე და იოჰანეს ჰუმელებმა აღნიშნეს ოქროს ქორწილი, ანუ ქორწინების 50-ე წლისთავი.

Goldene Hochzeit / ოქროს ქორწილი

Kaukasische Post 1909, N15, S./გვ.15

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113160/1/Kaukasische_Post_1909_N15.pdf (28.11.1988)

დეტალურად არის აღწერილი ჰელენდორფელი (გოიგოლი, აზერბაიჯანი) წყვილის კრისტოფ და ანა მარია ფორერების (ქორწინებამდე ანა მარია ჰურის) ბრილიანტის ქორწილის, ანუ ქორწინების 60-ე წლისთავის იუბილე. წყვილს 12 შვილი ჰყავდა. კრისტოფ ფორერი (1827-1916) და მისი მეუღლე 1846 წელს მცირეოდენი მიწისა და ვენახის მფლობელები იყვნენ. ეწეოდნენ მოკრძალებული მეღვინე გლეხისა და მედროგეს ცხოვრებას. მოგვიანებით ოჯახმა დიდი შრომისმოყვარეობის შედეგად ვრცელი ვენახები შეიძინა. ისინი ფლობდნენ ბევრ მარანს და ვაჭრობდნენ ღვინით, კონიაკითა და ლუდით. მათი ფირმა თანდათან უფრო წარმატებული და ცნობილი გახდა, რომელიც ხშირად იყო წარმოდგენილი საერთაშორისო გამოფენებზე, რამაც ოჯახს დიდი სიმდიდრე და მაღალი რეპუტაცია მოუტანა. ეს ყველაფერი წყვილის ბრილიანტის ქორწილის მრავალდღიან ზეიმზეც გამოჩნდა, რომელშიც სოფლის თითქმის ყველა მაცხოვრებელი მონაწილეობდა, როგორც ეს დეტალურად არის აღწერილი გაზეთში „Kaukasischen Post“. ფორერი ქველმოქმედებას ეწეოდა, მან ჩამოაყალიბა საგანგებო ფონდი სახელობო სკოლის დასაარსებლად და გასცემდა სტიპენდიებს სხვა დაწესებულებებში სწავლის მსურველებისთვის.

Die guten Wünsche im Artikel der Kaukasischen Post von 1907 bewahrheiteten sich. 1912 konnten Christoph Vohrer und seine Frau Anna Maria ihre Eiserne Hochzeit mit 7 noch lebenden Kindern, 35 Enkeln und 9 Urenkeln feiern. Das Jubiläum wurde 65 Jahre nach der Trauung abermals von der Familie und ganz Helenendorf feierlich mit über 200 Gästen begangen.

1907 წელს გაზეთში „Kaukasische Post“ გამოთქმული კეთილი სურვილები ახდა. 1912 წელს კრისტოფ ფორერმა და მისმა მეუღლემ ანა მარიამ შეძლეს 7 ცოცხალ შვილთან, 35 შვილიშვილთან და 9 შვილიშვილთან ერთად აღენიშნათ ქორწილის იუბილე. ქორწინების 65 წლისთავი ოჯახმა ჰელენდორფის 200-ზე მეტ მაცხოვრებელთან ერთად აღნიშნა.

Diamantene Hochzeit / ბრილიანტის ქორწილი

Kaukasische Post 1907, N48, S./გვ.10

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112611/1/Kaukasische_Post_1907_N48.pdf (28.11.2024)

— Ein Jahr später heiratete der junge Bohrer eine Helenendorferin aus dem Hause Hurr, welche ihm eine treue Lebensgefährtin werden, 12 Kinder schenken, und bis auf den heutigen Tag, trotz ihrer 80 Jahre ausdauernd vollständig rüstig und im unverletzten Besitze ihrer Geisteskräfte, zur Seite stehen sollte—als der einzigen „Schatz“, den er wirklich gefunden hat, nicht aber erst zu erarbeiten brauchte, wie alles, was er sonst noch besitzt. 44 Enkel, von denen 35, und 10 Urenkel, von denen 9 noch leben, war dem „alten“ Bohrer bisher um sich zu schauen vergönnt, und will Gott es, so wird er diese Zahl noch um einiges anwachsen sehen dürfen. Nach 2 Jahren wird das glückliche Paar voraussichtlich die eiserne Hochzeit feiern können, nachdem es (vor 3 Jahren) die diamantene bereits begangen. Nebenbei sei bemerkt, daß von den 4 noch am Leben befindlichen Söhnen des alten Herrn 3 auch schon ihre silberne Hochzeit hinter sich haben, desgleichen seine beiden Töchter.—

Kaukasische Post 1909, N49, S./83.10

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113341/1/Kaukasische_Post_1909_N49.pdf (28.11.2024)

Kirche Helenendorf (Göygöl)

ჰელენდორფის (გოიგოლი) ეკლესია

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCq%C9%99dd%C9%99s_%C4%B0ohann_kils%C9%99si_\(G%C3%B6yg%C3%B6l\)_10.jpg#mw-jump-to-license](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:M%C3%BCq%C9%99dd%C9%99s_%C4%B0ohann_kils%C9%99si_(G%C3%B6yg%C3%B6l)_10.jpg#mw-jump-to-license) (18.12.2024) CC BY-SA 4.0

Ein deutsches Haus in Helenendorf

გერმანული სახლი ჰელენდორფში

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Helenendorf_HAlievStreet_004_441_2.jpg#mw-jump-to-license (18.12.2024) CC BY-SA 4.0

Helenendorf.

Die Familie Bohrer und mit ihr ganz Helenendorf durfte am Sonntag Noqate ein ebenso schönes und erhebendes wie seltenes Fest feiern: die eiserne Hochzeit des Herrn Christof Bohrer I und seiner Frau Anna Maria Bohrer geb. Hurr. Ist es schon etwas seltenes, wenn ein Mensch das biblische Alter der Achtzig Jahre in Gesundheit und Rüstigkeit überschreitet, um wie viel mehr müssen wir erstaunen, ein Ehepaar zu sehen, das 65 Jahre miteinander verbunden gelebt hat und nun, hoch in den Achtzigern, gesund und rüstig nebeneinander steht und manchen Jungen beschämen kann. — Eine eigentliche kirchliche Feier fand nicht statt, doch geschah des seltenen und bedeutsamen Ereignisses Erwähnung von der Kanzel. Für den Nachmittag hatte das Jubelpaar den Kreis der Verwandten und Freunde zu einem festlichen Essen eingeladen — es versammelten sich gegen 200 Gäste in dem Saal des Deutschen Vereins. Die Stimmung war bei aller Fröhlichkeit doch sehr gehalten, dem feierlichen Ernste des Tages entsprechend. Musikalische Darbietungen in zahlreicher Fülle, Gesang und Instrumentalmusik, verschönten den Tag, ein edler Wettstreit ließ jeden und jede das Beste geben. In einer Reihe von Tischreden wurde die Bedeu-

tung des Tages gewürdigt. Es wurde hervorgehoben, wie Herr Christof Bohrer, unterstützt von seiner Gattin, sich aus kleinen Anfängen zu dem an Ehren und Auszeichnungen aller Art reichen Inhaber einer Weltfirma emporschwang, deren Besitz über den ganzen Kaukasus und darüber hinaus reicht und in allen naheliegenden Stellungen bedient wird nur von Angehörigen der Familie, die sich alle willig und freudig zu gemeinsamer Arbeit unter der Leitung ihres verehrten Vaters und Großvaters zusammenfinden. Als ein Patriarch steht Vater Bohrer im Kreise von 7 Kindern, 35 Enkeln und 9 Urenkeln. In manchem sinnigen Wort wurde aller dieser Beziehungen gedacht, die das Maß des dem Menschen überhaupt erreichbaren irdischen Glückes vollauf erfüllen. Es wurde aber nicht vergessen der Dank gegen Gott, den Geber all dieses Glückes. — Ein schöner, erhebender Abend war diese eiserne Hochzeit, unvergesslich jedem, der an ihr teilnehmen durfte. Es bleibt uns nun nur übrig, auch unsererseits dem Wunsche Ausdruck zu geben, der aus der Versammlung zu verschiedenen Malen geäußert wurde: Möge das Jubelpaar in der bisherigen erstaunlichen körperlichen und geistigen Frische noch viele Jahre Seite an Seite, inmitten eines stetig sich vergrößernden Familienkreises, froh leben, Kindern und Kindeskindern und allen Jüngeren zur Freude, ein Vorbild im Wandel.

Eiserne Hochzeit / რკინის ქორწილი

Kaukasische Post 1912, N8, S./83.13

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114970/1/Kaukasische_Post_1912_N8.pdf (28.11.2024)

Everyday Life 5: Marriage

The “Proclamations-Schein” of the bridal couple Johann Karl Kick born in Petersdorf and living Tbilisi and Dorothea Karolina Löffler born in Marienfeld, dated January 14, 1879 and marked the successful conclusion of a formalized act of the Aufgebot, i.e. the public announcement of the bride and groom's intention to marry which took place at three consecutive Sunday services.

Later, marriage announcements could be found in the Kaukasische Post. This newspaper informed about Silver, Golden, Diamond and Iron wedding anniversaries, too.

ყოველდღიური ცხოვრება 6: განქორწინება გერმანულ კოლონიებში

Im Allgemeinen waren Scheidungen laut Kirchenordnung grundsätzlich verboten. Aber schon bald finden sich zahlreiche Scheidungsgesuche in den Protokollen der Kirchenkonvente. Ausnahmen wurden zunächst nur unter bestimmten Voraussetzungen gemacht, wenn z.B. einer der Ehepartner einen Ehebruch begangen hatte, Misshandlungen stattgefunden hatten, der Ehemann oder die Ehefrau mutwillig verlassen worden war, was zunächst zu Vermittlungsversuchen Dritter in der Kirchengemeinde führte. Schlagen diese fehl, konnte die Scheidung ausgesprochen werden.

ზოგადად, საეკლესიო განაწესის თანახმად, გერმანულ თემებში განქორწინება აკრძალული იყო. მიუხედავად ამისა, განქორწინების ბევრი მოთხოვნაა დაფიქსირებული საეკლესიო საბჭოს (კონვენტის) ოქმებში. თავდაპირველად, გამონაკლისების დამკვეთი მხოლოდ გარკვეულ ვითარებებში იყო დაშვებული, მაგალითად, თუ ერთ-ერთი მეუღლე იმრუშებდა, ანდა ადგილი ექნებოდა ძალადობას ან თუკი მეუღლე ქმარს ან ცოლს მიატოვებდა. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში საეკლესიო თემი შუამავლობას კისრულობდა და მხარეთა შერიგებას ცდილობდა. თუკი ეს ვერ მოხერხდებოდა, მაშინ უკვე შესაძლებელი ხდებოდა განქორწინების ნებართვის მიღება.

Der Fall des Ehepaars Aichholz (1851, Elisabeththal)

Nach Angabe von Gottlieb Aichholz hatte ihn seine Ehefrau, deren Vorname nicht genannt wird, während seiner sehr schweren Krankheit im August 1851 verlassen, sich zwei Tage in georgischen Dörfern "herumgetrieben", und war schließlich nach Tbilisi gegangen. Mehr als sechs Wochen später kehrte sie zu ihrem Mann, der sich von fremden Leuten hatte pflegen lassen müssen, zurück. Gottlieb Aichholz weigerte sich jedoch, seine Frau wieder bei sich aufzunehmen, da sie ihn nicht gepflegt hatte.

Frau Aichholz trat daraufhin vor den Kirchenkonvent, zeigte ihren Mann wegen früher begangener Misshandlungen an und gab an, dass sie ihn deshalb verlassen hatte. Das Schulzenamt holte daraufhin erneut eine Erklärung des Ehemannes ein. Beide Eheleute mussten mehrmals vor dem Kirchenkonvent aussagen. Die Untersuchungen führten jedoch nicht zu einer Einigung, die ein Zusammenleben der Eheleute wieder ermöglicht hätte. Es wurde zudem angemerkt, dass Frau Aichholz im Falle einer Misshandlung unmittelbar dazu verpflichtet gewesen war, sich direkt an das Schulzenamt zu wenden. Es wird nicht geklärt, warum sie das nicht getan hatte. Schließlich wurde dieser Fall an den Oberpastor der deutschen Kolonien überstellt, später der zivilen Oberverwaltung.

Der Fall des Ehepaars Dautel (1834, Marienfeld)

Eva Rosina Dautel wünschte die Scheidung aufgrund eines angeblichen Ehebruchs ihres Gatten Georg. Dies belegt 1834 das Verteidigungsschreiben des Kolonisten Georg Dautel, wohnhaft in Marienfeld.

Georg Dautel wurde vor der Synode von seiner Frau beschuldigt, sie mit seiner Schwägerin, Barbara Schneider, betrogen zu haben. Georg Dautel erwiderte daraufhin, dass seine Schwägerin lediglich zu ihm gekommen wäre, um die Pflichten seiner eigenen Frau zu erfüllen, indem sie Georgs völlig verwahrlosten Haushalt wieder in Ordnung gebracht hätte.

Für ihre Aussage musste Barbara Schneider nach Tiflis fahren, Georg Dautel sollte für ihre Fahrtkosten aufkommen. Zudem war nun die zivile Oberverwaltung in das Scheidungsverfahren einbezogen, die ihn anwies, fortan bis zum Abschluss des Verfahrens seiner Ehefrau und seinen Kindern Geld für deren Lebensunterhalt zu zahlen. Dautel protestierte unter Verweis auf seine durch seine Frau verursachte schwierige finanzielle Lage und erklärte, dass er für seine Kinder aufkommen könne, wenn sie bei ihm lebten. Seiner Ehefrau verweigerte er jedoch den Unterhalt. Laut seiner Aussage hatte sie sich viermal von ihm getrennt, war ihm untreu gewesen und war durch faules und lautes Verhalten, Trunkenheit und Verschwendungssucht aufgefallen. Gleichfalls beschwerte sich Dautel über den respektlosen, nicht geahndeten, ihn stark belastenden Umgang zahlreicher Gemeindeglieder ihm gegenüber.

Georg Dautel sollte obendrein noch Geld an die Synode zahlen, da sein Fall viel Zeit in Anspruch genommen hatte. Er beklagte, dass auch er einen großen Schaden erlitten habe, da er wegen der Verhandlungen sieben Tage lang nicht arbeiten konnte. Dieser Fall zog sich bis zur offiziellen Scheidung im Jahre 1835 hin.

აიხჰოლცის წყვილის საქმე (1851, ელიზაბეტთალი)

გოტლიბ აიხჰოლცის თქმით, 1851 წლის აგვისტოში, როდესაც თავად გოტლიბი მძიმედ იყო ავად, მისმა მეუღლემ, რომლის სახელი მოცემული არ არის, ის მიატოვა. ცოლმა ორი დღე ქართულ სოფლებში „გაატარა“ და ბოლოს თბილისში ჩავიდა. ექვსი კვირის შემდეგ ცოლი დაუბრუნდა ქმარს, რომელსაც შუალედში უცხო ადამიანები უვლიდნენ. გოტლიბ აიხჰოლცმა უარი განაცხადა მეუღლის მიღებაზე, რადგან ცოლმა მას არ მოუწარმა.

ამის შემდეგ საეკლესიო საბჭოს (კონვენტის) წინაშე წარსდგა ქალბატონი აიხჰოლცი, რომელმაც ქმარი ძალადობაში დაადანაშაულა და განაცხადა, რომ სწორედ ეს იყო მიტოვების მიზეზი. სოფლის მამასახლისმა გოტლიბ აიხჰოლცი დამატებით გამოკითხვაზე დაიბარა. საბოლოო ჯამში, ორივე მეუღლეს რამდენჯერმე მოუწია საეკლესიო საბჭოს წინაშე ჩვენების მიცემა. თუმცა, გამოძიება ვერ შეთანხმდა თუ რამდენად იყო შესაძლებელი ამ წყვილის შემდგომი თანაცხოვრება. ასევე აღინიშნა, რომ არასათანადო მოპყრობის შემთხვევაში ქალბატონი აიხჰოლცი ვალდებული იყო დაუყოვნებლივ მიემართა სოფლის მამასახლისისთვის, და გაუგებარია, თუ რატომ არ გააკეთა ეს მან. საბოლოოდ, ეს საქმე განსახილველად გადაეცა გერმანული კოლონიების ობერპასტორს, მოგვიანებით კი სამოქალაქო ადმინისტრაციას.

დაუტელის წყვილის საქმე (1834, მარიენფელდი)

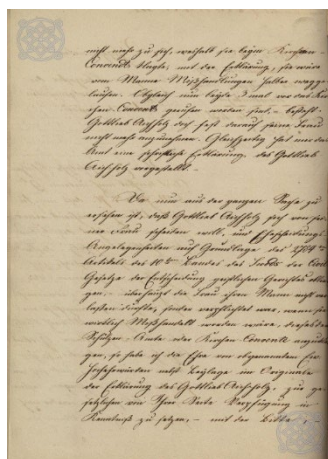
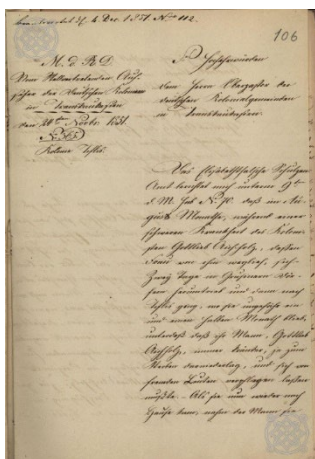
მეუღლის, გეორგის, სავარაუდო დაღატაკის გამო, ევა როზინა დაუტელმა განქორწინება მოითხოვა. ამას მოწმობს 1834 წელს მარიენფელდში მცხოვრები კოლონისტის, გეორგ დაუტელის შესაგებელი წერილი.

ევა როზინამ სინოდის წინაშე მისი მეუღლე, გეორგ დაუტელი, რძალთან, ბარბარა შნაიდერთან დაღატაკში დაადანაშაულა, რაზეც გეორგ დაუტელმა მიუგო, რომ მისი რძალი მასთან საკუთრივ ევა როზინას საქმის შესასრულებლად მოვიდა, რათა გეორგის სრულიად დაულაგებელი სახლი წესრიგში მოეყვანა.

ჩვენების მისაცემად ბარბარა შნაიდერს თბილისში გამგზავრება მოუწია, ხოლო მგზავრობის ხარჯების ანაზღაურება გეორგ დაუტელს დაეკისრა. ამის გარდა, ვინაიდან განქორწინების საქმის განხილვაში სამოქალაქო უმაღლესი ადმინისტრაცია ჩაერთო, გეორგს ასევე დაევალა გამოძიების დასრულებამდე ცოლ-შვილისთვის ცხოვრებისთვის საჭირო თანხების გადახდა. წერილში დაუტელმა გააპროტესტა ცოლის საქციელის გამო მასზე დაკისრებული მძიმე ფინანსური ვალდებულებები და განმარტა, რომ მას შეეძლო შვილების რჩენა, თუკი ისინი მასთან იცხოვრებდნენ. თუმცა, მან ცოლის რჩენაზე უარი განაცხადა. გეორგის თქმით, მისმა ცოლმა ის ოთხჯერ მიატოვა, მას ღალატობდა და საერთოდ იყო ზარმაცი და გამოირჩეოდა უწესრიგო ქცევით, ლოთობითა და მფლანგველობით. დაუტელმა ასევე დაიჩივლა თემის მრავალი წევრის მხრიდან მის მიმართ უპატივცემულო, დაუმსახურებელ და დამთრგუნველ მოპყრობაზე.

გეორგ დაუტელს დამატებითად გარკვეული თანხა უნდა გადაეხადა სინოდისთვისაც, რადგან მისი საქმის განხილვას დიდი დრო დასჭირდა. გეორგი ჩიოდა, რომ მას დიდი ზარალი მიაღწა, რადგან განხილვების გამო, შვიდი დღის განამჯლობაში მუშაობის შესაძლებლობა არ მიეცა. ეს საქმე გაგრძელდა 1835 წლამდე და ოფიციალური განქორწინებით დასრულდა.

Scheidungsangelegenheit Ehepaar Aichholz

Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.10, Blatt 170-171

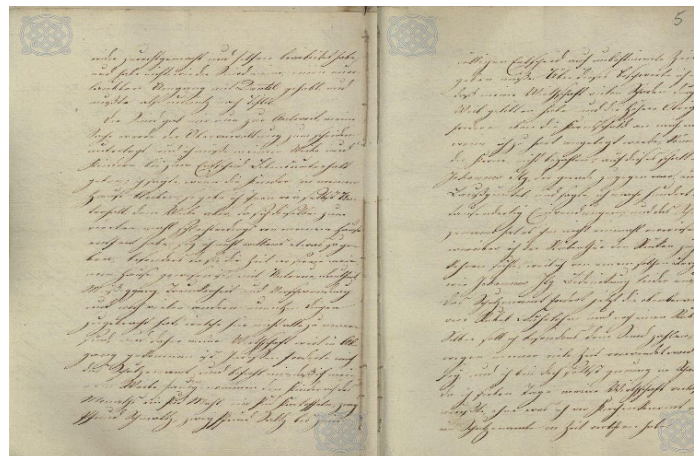
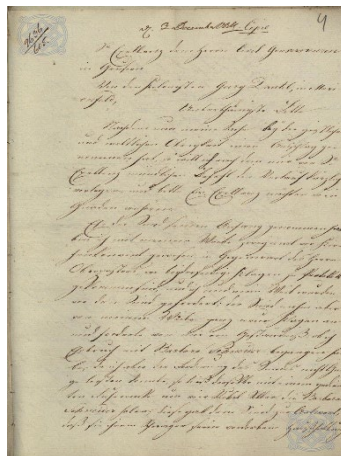
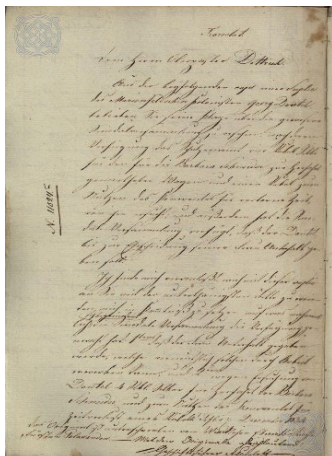
ახიზოლის წყვილის განქორწინების საქმე

საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.10,

ფურცელი 170-171

[https://archival-services.gov.ge/germaneblei/](https://archival-services.gov.ge/germaneblei/get_picture/1476666)

[get_picture/1476666](https://archival-services.gov.ge/germaneblei/get_picture/1476666) (28.11.2024).

Scheidungsangelegenheit Ehepaar Dautel

Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.6, Blatt 7-11

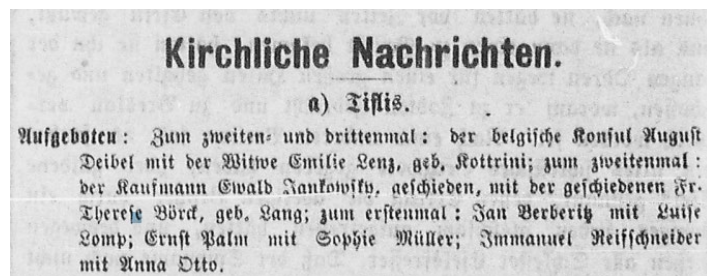
ლაუტელის წყვილის განქორწინების საქმე

საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.6, ფურცელი 7-11

https://archival-services.gov.ge/germaneblei/get_picture/1476116 (28.11.2024)

Geschiedene Personen fanden im Laufe der Zeit mehr gesellschaftliche Akzeptanz und konnten in der protestantischen Kirche erneut heiraten. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts finden sich in der Kaukasischen Post in der Rubrik "Kirchliche Nachrichten" zahlreiche geschiedene Personen, deren Aufgebot verkündet und deren kirchliche Hochzeit in der jeweiligen protestantischen Kirchengemeinde bevorstand.

დროთა განმავლობაში, განქორწინებულებმა მეტი სოციალური თანადგომა მოიპოვეს და მათ პროტესტანტულ ეკლესიაში ხელახლა დაქორწინების შესაძლებლობა მიეცათ. მე-20 საუკუნის დასაწყისში გაზეთში „Kaukasischen Post“, „საეკლესიო ამბების“ განყოფილებაში, მოცემულია ბევრი განცხადება განქორწინებულთა ხელახალი დანიშვნისა და პროტესტანტულ საეკლესიო ქორწილებთან დაკავშირებით.

Kaukasische Post 1913, N19, S./33. 17

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/115153/1/Kaukasische_Post_1913_N19.pdf

(28.11.2024)

Kaukasische Post 1913, N40, S./33.16

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/115231/1/Kaukasische_Post_1913_N40.pdf

(28.11.2024)

Everyday Life 6: Divorces in the German Colonies

In general, divorces were forbidden according to church regulations. An exception was only made under certain circumstances. One of the spouses had to have committed adultery, which then led to various attempts at mediation and finally the synod had to decide on the divorce petition. In other cases, wives or husbands left their partner or were mistreated by them. Later, more and more people got a divorce and could even get married again in the local protestant church.

ყოველდღიური ცხოვრება 7: სიკვდილი და დაკრძალვა, სასაფლაოები

In allen Kulturen und Religionen spielen das Sterben und der Umgang mit den Toten sowie deren Bestattung eine wichtige Rolle. Auch in den deutschen Siedlungen in Georgien wurde der Tod mit Ritualen und Zeremonien begleitet. Diese sollten den Trauernden helfen, den Verlust der geliebten Menschen zu verarbeiten. Das neunte Kapitel („Vom Begräbniß der Verstorbenen“) der im Jahre 1823 festgesetzten Kirchenordnung beschreibt den vorgeschriebenen Ablauf der Bestattung. Hier wurde festgehalten, wie und wer den Leichnam zu seiner Ruhestätte begleiten sollte, welche Verse gesungen und welche Texte aus dem Evangelium vorgetragen werden durften. Die Kirchenordnung beschrieb auch, wie und wann die Gemeinde totgeborene Kinder bestatten sollte und wie man mit den „gottlos“ Verstorbenen, mit Selbstmördern umgehen sollte.

ყველა კულტურასა და რელიგიაში გარდაცვლილებთან მოპყრობის წესს, დაკრძალვის რიტუალს გამორჩეულად დიდი როლი ენიჭებოდა. გერმანულ დასახლებებშიც სიკვდილს თან ერთვისდა გარკვეული რიტუალები და ცერემონიალი, რომელთა მიზანი იყო ჭირისუფლებისთვის ახლობელი ადამიანის გარდაცვალებით მიყენებული ტკივილის შემსუბუქება. 1823 წელს შედგენილი საეკლესიო განაწესის მეცხრე თავი („გარდაცვლილთა დაკრძალვის შესახებ“) აღწერს დაკრძალვის დადგენილ წესს. ამ განაწესით განსაზღვრულია თუ ვინ და როგორ უნდა მიაცილოს ცხედარი დაკრძალვის ადგილამდე, რა სიმღერები და სახარების რომელი ნაწყვეტების წაკითხვა არის დაშვებული ამ დროს. საეკლესიო განაწესი ასევე აღწერს, თუ როგორ უნდა დაიკრძალონ მკვდრადმოხილი ბავშვები ანდა „უღვთო“ მიცვალებულები, თვითმკვლელები.

„§5 Todtgebohrne Kindlein sollen zur Zeit der Abend Dämmerung zwar in der Stille, aber ohne Ausnahme allezeit auf dem Gottes Acker beerdigt werden.

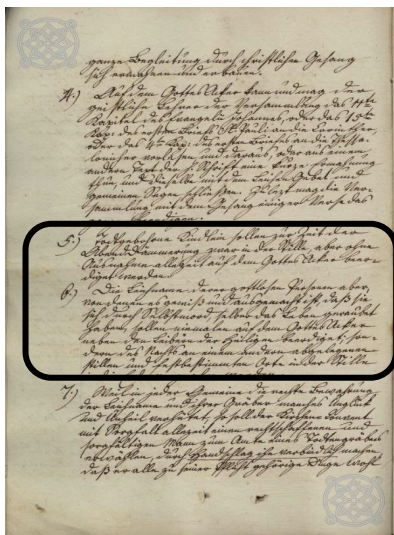
§6 Die Leichname derer gottlosen Personen aber, von denen es gewiß und ausgemacht ist, daß sie sich durch Selbstmord, selber das Leben geraubet haben, sollen niemals auf dem Gottes Acker neben den Leibern der Heiligen beerdigt; sondern des Nachts an einem andern abgelegenen stillen und festbestimmten Orte in der Stille in die Erde vergraben werden“.

Kirchenordnung vom 1823: Neuntes Kapitel, Vom Begräbniß der Verstorbenen

„§5 მკვდრადმოხილი ბავშვები დღის მიწურულს, შებინდებისას, სიმშვიდეში და გამონაკლისის გარეშე ყველანი, ნაკურთხ მიწაზე, სასაფლაოზე, უნდა დაკრძალონ.

§6 უღვთო პიროვნებების ცხედრები, რომელთა შესახებაც დანამდვილებით ცნობილია, რომ მათ თვითმკვლელობა ჩაიდინეს, საკუთარ თავს სიცოცხლე წაართვეს, არასოდეს არ უნდა დაიკრძალონ ნაკურთხ სასაფლაოზე, წმინდანების გვერდით, არამედ დამით, სხვა განმარტოებულ და მტკიცედ განსაზღვრულ ადგილას, სიმშვიდეში უნდა მიადარონ მიწას“.

1823 წლის საეკლესიო განაწესი: მეცხრე თავი, გარდაცვლილთა დაკრძალვის შესახებ

Kirchenordnung vom 1823: Neuntes Kapitel, Vom Begräbniß der Verstorbenen

Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1728.1.1, Blatt 51

1823 წლის საეკლესიო განაწესი: მეცხრე თავი, გარდაცვლილთა დაკრძალვის შესახებ

საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1728.1.1, ფურცელი 51

https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/1475547 (24.10.2024)

Der deutsche Friedhof in Elisabethtal/Asureti ist einer der wenigen bis heute erhaltenen in Georgien. Die meisten Grabsteine beginnen mit einem Todesdatum in den 1880er Jahren. Wahrscheinlich wurden davor Holzkreuze verwendet, da man sich in der schwierigen ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts keine Steinmetze leisten konnte. Die Aufstellung der Grabsteine entspricht nicht dem ursprünglichen Standort. Die evangelisch-lutherische Kirche hat u.a. mit Unterstützung durch ein deutsch-georgisches Jugendprojekt diese Gedenkstätte eingerichtet.

საქართველოში შემორჩენილ გერმანულ სასაფლაოებს შორის გამოსაყოფია ელიზაბეტთალის, იგივე ასურეთის გერმანული სასაფლაო. საფლავის ქვებზე დატანილი გარდაცვალების თარიღების უმეტესობა 1880-იანი წლებით იწყება. სავარაუდოა, რომ მე-19 საუკუნის მძიმე პირველი ნახევარის დროს გამოიყენებოდა ხის ჯვრები, რადგან ოჯახებს ქვისმთლელების დაქირავების შეძლება არ ჰქონდათ. საფლავის ქვების დღეს არსებული განლაგება არ შეესაბამება თავდაპირველ სურათს. ეს მემორიალი მოაწყო ევანგელიურ-ლუთერანულმა ეკლესიამ, გერმანულ-ქართული ახალგაზრდული პროექტის მხარდაჭერით.

Grabsteine auf dem Friedhof, Asureti

საფლავის ქვები. ასურეთის გერმანული სასაფლაო

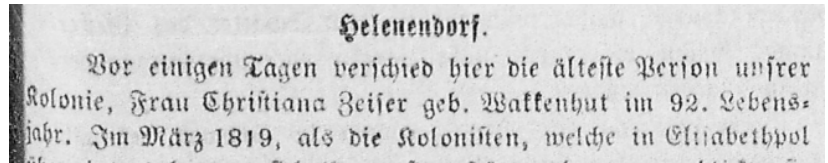
(c) Lali Kakhidze

„Vor einigen Tagen verschied hier die älteste Person unserer Kolonie, Frau Christiana Zeiser, geb. Wattenhut im 92. Lebensjahr“. Sie wurde 1819 als erstes Kind der neuen Ansiedlung Helenendorf geboren.

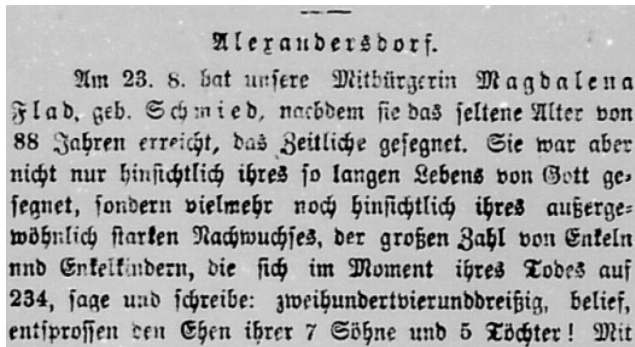
„რამდენიმე დღის წინ, 92 წლის ასაკში, გარდაიცვალა ჩვენი კოლონიის ყველაზე ხანდაზმული ადამიანი, ქალბატონი კრისტიანა ვაიზერი, ქალიშვილობის გვარი - ვატენჰუტი“. კრისტიანა ვაიზერი დაიბადა 1819 წელს, ის იყო ჰელენენდორფის დასახლებაში დაბადებული პირველი ბავშვი.

Christiana Zeiser / კრისტიანა ვაიზერი
Kaukasische Post, N 8, 1911, S./გვ. 11
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114833/1/Kaukasische_Post_1911_N8.pdf (23.09.2024)

Am 23. August 1921 wurde Frau Magdalena Flad (geb. Schmied) aus Alexandersdorf im "seltenen Alter von 88 Jahren" gestorben war, die 12 Kinder und 234 Enkel und Urenkel hatte.

1921 წლის 23 აგვისტოს „ასე იშვიათად მიღწეულ“ 88 წლის ასაკში გარდაიცვალა ქალბატონი მაგდალენა ფლადი (ქალიშვილობის გვარი - შმიდი) ალექსანდერსდორფიდან, რომელსაც 12 შვილი და 234 შვილიშვილი და შვილთაშვილი ჰყავდა.

Magdalena Flad / მაგდალენა ფლადი
Kaukasische Post, N25, 1921, S./გვ. 4
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/217355/1/Kaukasische_Post_1921_N25.pdf (23.09.2024)

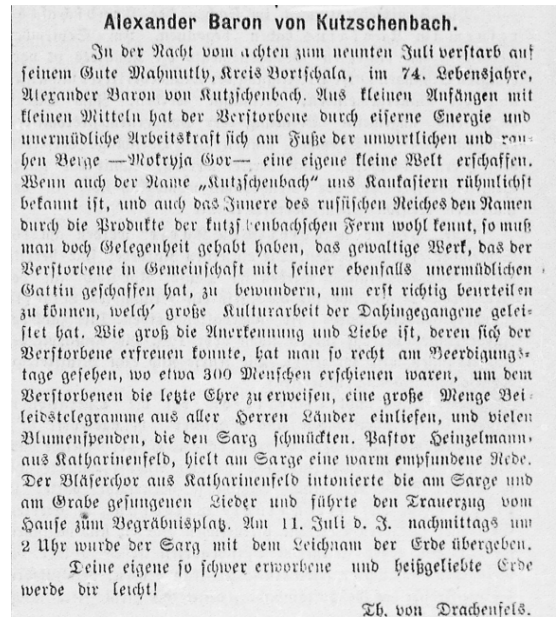
Nach dem Tod des Barons Alexander von Kutzschenbach, Vater des bis 1908 amtierenden ersten Herausgebers der Kaukasischen Post, wird 1909 im Nachruf die besondere Stellung der Familie von Kutzschenbach betont.

1908 წლამდე გაზეთის „Kaukasische Post“ პირველი გამომცემლის მამის, ბარონ ალექსანდერ ფონ კუჩენბახის, გარდაცვალების შემდეგ, 1909 წელს გამოცემულ ნეკროლოგში ხაზგასმულია ფონ კუჩენბახების ოჯახის განსაკუთრებული ადგილი გერმანულენოვან სათვისტომოში.

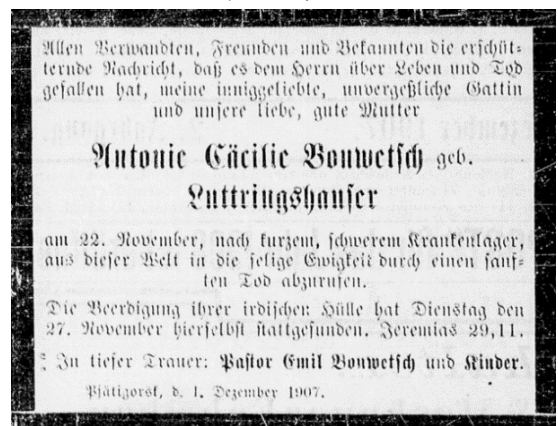
Regelmäßig finden sich in der Kaukasischen Post, Danksagungen der Familien von Verstorbenen, so nach dem Tod der Ehefrau von Pastor Bonwetsch.

გაზეთი „Kaukasische Post“ რეგულარულად აქვეყნებდა გარდაცვლილთა ოჯახების მიმართ მადლიერების გამომხატველ განცხადებებს, როგორც ეს იყო, მაგალითად პასტორ ბონვეტჩის მეუღლის გარდაცვალების შემთხვევაში.

Ehefrau von Pastor Bonwetsch / პასტორ ბონვეტჩის მეუღლე
Kaukasische Post 1907, N26, S./გვ. 2
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112426/1/Kaukasische_Post_1907_N26.pdf (24.10.2024)

Alexander von Kutzschenbach / ალექსანდერ ფონ კუჩენბახი
Kaukasische Post 1909, N1, S./გვ. 5
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113089/1/Kaukasische_Post_1909_N1.pdf (24.10.2024)

Die internationale Atmosphäre von Tbilisi zeigt sich auch an dem Nachruf auf einen deutschen Militär, Friedrich Arnold-Khan, der seine Karriere höchst erfolgreich in Diensten des persischen Schahs beschloss und 1912 verstarb. In der Kaukasischen Post finden sich zahlreiche Danksagungen in Bezug auf Trauerfälle, so auch in diesem Fall:

თბილისში არსებული დამოკიდებულება სხვადასხვა ერებისა თუ სახელმწიფოების მიმართ კარგად ჩანს გერმანელი სამხედროს, ფრიდრიხ არნოლდ-ხანის ნეკროლოგიდანაც. ფრიდრიხ არნოლდ-ხანმა უაღრესად წარმატებული კარიერა სპარსეთის შაჰის სამსახურში გაიკეთა და გარდაიცვალა 1912 წელს. გაზეთი „Kaukasische Post“ შეიცავს ბევრ მადლიერ გამოსამშვიდობებელ წერილს, მათ შორის, ამ შემთხვევასთან დაკავშირებითაც.

Nachrichten aus dem Kaukasus.

Tiflis.

Aus der Gemeinde.

Am Sonnabend, dem 2. Juni wurde unsere Tifliser deutsche Gesellschaft und besonders die Reichsdeutschen von einem schweren Verlust betroffen: Friedrich Arnold-

Khan, Ferid-Es-Sultan wurde uns durch den Tod entzogen. Der Verewigte wurde am 11. Juni 1849 in Lauenburg geboren. Er besuchte das Friedrich-Wilhelm-Städt.-Gymnasium und später die Universität in Berlin, um Jura zu studieren. Im Kriege 1870/71 finden wir ihn als Leutnant im Kaiser Franz-Garde-Grenadier-Regiment Nr. 2. Zweimal — bei Le Bourget und Sedan — traf ihn eine feindliche Kugel, doch konnte er den Feldzug bis zu Ende mitmachen. Als Hauptmann verließ er die deutsche Armee, und seinem Tatenbrange folgend trat er an die Spitze der „Imp. Tabaco Corp.“, die ihren Sitz in Konstantinopel hatte. Im Jahre 1899 ging er nach Teheran und als die persische Regierung das Tabakmonopol erwirkte, und die Gesellschaft aufgelöst wurde, trat er in den persischen Staatsdienst über. Er wurde General-Postdirektor und erhielt im Jahre 1901 den Titel eines Khan und den Rang eines Generalleutnants. 1901 siedelte er endgültig nach Tiflis über, wo er als Direktor dem persischen Paschawo im Kaukasus vorstand. Auch hier bewährte er sich derart, daß er 1902 den Titel Ferid-Es-Sultan (persönlicher Berater des Schahs) und einen Diamantring von S. Majestät dem Schah erhielt. Der Verstorbene war reich bedoriet. Neben seinen preussischen Kriegsauszeichnungen und der Auszeichnung 1. Klasse für Wissenschaft vom Ministerium der Volksaufklärung, hatte Arnold-Khan alle 6 Klassen des Ordens der aufgehenden Sonne. Nun hat der Tod seinem tatenreichen Leben Einhalt geboten, am 2. Juni zwischen 12 und 1 Uhr mittags verschied er sanft an einem Herzschlag in den Armen seiner Frau. Wer den Heimgegangenen persönlich gekannt hat, der wird den Schmerz seiner Wittve und seiner vier Kinder voll verstehen und zu würdigen wissen und wird dem stets hilfsbereitem Freunde und Berater ein liebendes Andenken über das Grab hinaus bewahren!

Danksagung in Bezug auf Trauerfall

გამოსამშვიდობებელი წერილი

Kaukasische Post 1912, N12, S./33. 12-13

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114984/1/Kaukasische_Post_1912_N12.pdf (24.10.2024)

Wie sehr Zivilgesellschaft und religiöse Gemeinschaften in der urbanen Gesellschaft Tbilisis gemeinsame Kontakte und Austausch pflegten, zeigt sich in einem Artikel der Kaukasischen Post über den Tod des am 18.11.1919 verstorbenen Oberhaupts der Schiiten in Tbilisi, an den Trauerzeremonien und seiner Beisetzung am 20.11. beteiligten sich Vertreter aller Religionen.

როგორი ურთერთობები ჰქონდათ ერთმანეთთან თბილისის სამოქალაქო საზოგადოების სხვადასხვა წარმომადგენელსა თუ რელიგიურ თემებს, კარგად ჩანს გაზეთის „Kaukasische Post“ წერილში, რომელიც მიიტების სულიერი მოძღვრის გარდაცვალებას ეხება, რომლის დაკრძალვამ, 20 ნოემბერს, ყველა კონფესიის წარმომადგენელმა მიიღო მონაწილეობა.

Beerdigung von Christian Schock (1934) vor der evangelischen Kirche von Alexandersdorf, heute

Tbilisi – Didube

კრისტიან შოკის დაკრძალვა (1934), ალექსანდრსდორფის ეკლესიის მიმდებარე

ტერიტორია, დღევანდელი თბილისი - დიდუბე

(Reprint in Rita Laubhan: Alexandersdorf: ein schwäbisches Dorf im Kaukasus. Die ersten 100 Jahre - Familienchronik (1817-1917). Ludwigsburg: Cardamina Verlag, 2017, S./33. 11)

Kirchliche Nachrichten.

a) Tiflis.

Aufgeboten: Zum zweitenmal: Christian Anna mit Ida Mathilde Wischak; Kasimir Sahattis, katholisch mit Rize Martenwig, geb. Dahlmann. Zum erstenmal: Pastor Johannes Schlenning mit Irngard Olga Felddach; Jaan Pukits mit Anna Laurig.

Gestorben: General-Leutnant Friedrich Arnold-Khan.

Kaukasische Post 1912, N13, S./33. 19

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114991/1/Kaukasische_Post_1912_N13.pdf (24.10.2024)

Danksagung.

Für die schönen Kranzspenden und vielen Beweise der Liebe und Freundschaft, die wir bei der Beerdigung unseres lieben Vaters und Vaters

Friedr. Arnold-Khan,

Ferid-Es-Sultan,

Generalleutnant in persischen Diensten empfangen, fagen wir allen Freunden und Bekannten herzlichsten Dank.

Tiflis,
Juni 1912.

Die trauernden Hinterbliebenen.

1097 1-1

Danksagung

გამოსამშვიდობებელი წერილი

Kaukasische Post 1912, N13, S./33. 5

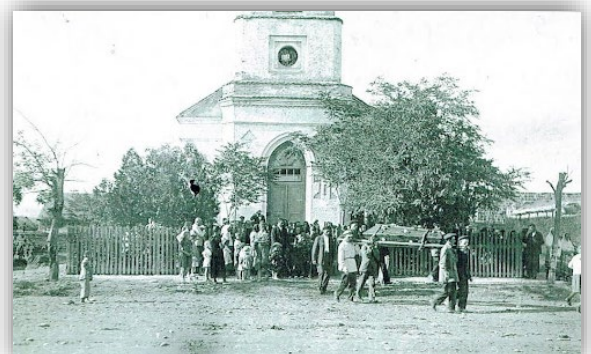
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114991/1/Kaukasische_Post_1912_N13.pdf (24.10.2024)

Nachrichten aus dem Kaukasus.

— Tiflis. Sonntag, den 18. Nov., gegen 3 Uhr nachmittags, verschied in Tiflis das Oberhaupt der mohammedanischen (schittischen) Geistlichkeit Transkaukasiens, der besahnte Scheich: ul-Islam, Abdussalam Achund-Sade. Noch an demselben Tage wurden in der Wohnung des Verstorbenen Scheichs Trauergottesdienste abgehalten, an denen Leidtragende aller Konfessionen und Nationalitäten teilnahmen. Am 19. machten die Vertreter der Behörden, der Stadtverwaltung und verschiedener Anhalten der Familie des Verstorbenen ihre Beileidsbesuche. Am 20. Nov. fand in feierlicher Weise die Beerdigung des Dahingeshiedenen statt, der gleichfalls Vertreter der Behörden, der christlichen Geistlichkeit, verschiedener Stände und Institutionen, die Bänfte mit ihren Fahnen, das Stadamt, die Stadtverordneten und eine große Menge Volks beivohnten. Die mohammedanischen Zöglinge verschiedener Schulen wurden der Beerdigung wegen vom Unterricht befreit. Die Familie des Verstorbenen, sowie die transkaukasische schittische Geistlichkeit erhielten viele Telegramme mit Beileidsbezeugungen.

Kaukasische Post 1907, N24, S./33. 8

https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112416/1/Kaukasische_Post_1907_N24.pdf (24.10.2024)

Everyday Life 7: Death and Burial, Cemeteries

In all cultures and religions, dying and dealing with the dead and their burial play an important role. In the German settlements in Georgia, death was also accompanied by rituals and ceremonies. These were intended to help mourners cope with the death of their loved ones. The ninth chapter of the church order issued in 1823 describes the prescribed burial procedure. It stipulated how and who should accompany the body to the resting place, which verses could be sung and which texts from the Gospel could be recited. The church order also described how and when the congregation should bury stillborn children and how to deal with 'ungodly' deceased persons and suicides.

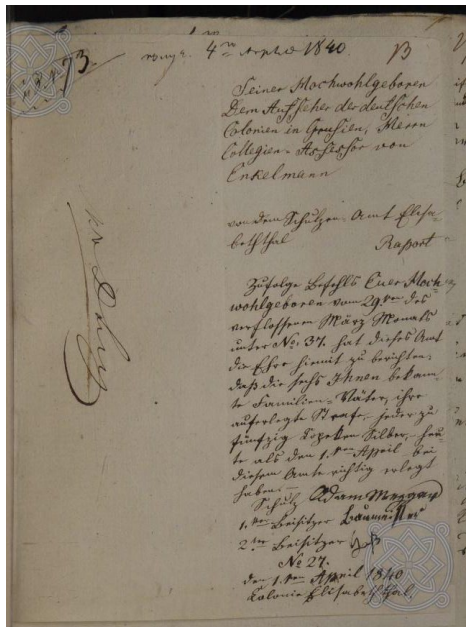
**ყოველდღიური ცხოვრება 8: დანაშაული I: კანონისა და ზნეობის დარღვევა,
საეკლესიო და საერო სამართალი**

Die folgenden Beispiele geben einen Einblick, welche Regelverstöße und kriminelle Taten in den deutschen Kolonien von kirchlichen und weltlichen Institutionen geahndet wurden.

შემდეგი მაგალითები გვიჩვენებს, გერმანიის კოლონიებში თუ რომელი კანონდარღვევები და ქმედებები ისჯებოდა საეკლესიო თუ საერო ინსტიტუტების მიერ.

Unruhe im Dorf

Die "Böppleaner" waren eine religiöse, separatistische Sekte, die von Adam Böpple (*1774) aus dem schwäbischen Filderstadt-Plattenhardt in Elisabethtal angeführt und nach ihm benannt wurde. Seine Anhänger führten u.a. selbst die Taufe ihrer Kinder durch und lehnten den Besuch der protestantischen Dorfschule für ihre Kinder ab. Böpple unterrichtete sie. Die protestantische Kirchengemeinde ging gegen die Separatisten vor. Die Böppleaner wurden in den Protokollen des Kirchenkonvents u.a. als unordentliche, leidenschaftliche Menschen beschrieben. Adam Böpple wurde der Unruhestiftung beschuldigt und bestraft. Am 1. April 1840 bestätigte das Schulzenamt von Elisabethtal den korrekten Erhalt der Strafsumme von 50 Kopeken.

Böppleaner / ბიოპლენელები
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N227.1.2, Blatt 26
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N227.1.2, ფურცელი 26
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/2071015 (25.11.2024)

არეულობა სოფელში

„ბიოპლენელებს“ უწოდებდნენ რელიგიურ სეპარატისტთა ჯგუფს, რომელსაც ადამ ბიოპლე (*1774) შვაბიის ქალაქ ფილდერშტადტ-პლატენჰარტიდან ელიზაბეტთალამდე გაუძღვა და სწორედ მის გვარს უკავშირდება ამ სექტის სახელწოდება. ბიოპლეს მიმდევრები თავად ნათლავდნენ შვილებს და უკრძალავდნენ თავის ბავშვებს სოფლის პროტესტანტულ სკოლაში სიარულს. მათ თავად ბიოპლე ამეცადინებდა. პროტესტანტული საეკლესიო თემი დაუპირისპირდა სეპარატისტებს. საეკლესიო საბჭოს ოქმებში ბიოპლენელები დახასიათებული არიან, როგორც უწესრიგო, ვნებას აყოლილი ადამიანები. ადამ ბიოპლეს არეულობების მოწყობა დაბრალდა, რისთვისაც სასჯელი დაუწესდა. 1840 წლის 1 აპრილს ელიზაბეტთალის თვითმმართველობამ დაადასტურა, რომ ჯარიმა 50 კაპიკის ოდენობით მართებულად იყო დაკისრებული.

„Die Böppleaner hassen die Kirche. Dies rührt daher, daß die alten Auswanderer sich in Grefen unter der Bedingung aufnehmen ließen, daß man ihnen für immer gestatte, Kirchenälteste aus ihrer Mitte zu wählen und sie zu keinem Schwur auffordere. Böpple war lange Zeit Kirchenältester, Prediger und Lehrer zugleich. Durch die unter der Regierung des Kaisers Nikolaus eingelegten Baseler Pastoren verdrängt, harmonierte er mit dem allerersten, der ein gutmütiger Mann war, der noch seinen großen Einfluß auf die Gemeinde respektierte, dem er auch Du sagte und der sich über den Bauernstand nicht zu erheben schien. Als aber der zweite kam, der Prediger sich fester gestellt hatte, hörte dies auf, und dies gab Veranlassung zum Abfall von der Kirche. Böpple hielt Versammlungen in seinem Hause. Die Auslegung des Evangeliums in der württembergisch-bäurischen Sprache sagte ihnen mehr zu, da sich die Pastoren nicht populär zu machen wußten. Böpple taufte und trauete früher, jetzt ist es ihm untersagt; doch tauft ein jeder Vater seine Kinder, nur bei der Ehe muß die kirchliche Einsegnung erfolgen.“

Die Böppleaner hören sich nicht gern bei diesem Namen nennen und sehen denselben so wie Böpple als ein Schimpfwort an, doch gaben sie sich keinen anderen Namen. Sie bezahlen alle Schul- und kirchlichen Abgaben, lassen aber ihre Kinder von Adam Böpple unterrichten. Auch nehmen sie alle Monat bei Böpple das Abendmahl. Ihre Versammlungen an Sonn- und Feiertagen finden statt um 1 Uhr mittags und die zweite des Abends um 8 oder 9 Uhr. Außerdem versammeln sie sich noch Mittwoch und Freitag abends. Sie singen nur nach dem alten Gesangsbuch.

Somit sind sie still, friedliebend, verschlossen, dienstwillig und moralisch.

Böppleaner / ბიოპლენელები
Kaukasische Post 1913, N33, S. 9-10
https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/115208/1/Kaukasische_Post_1913_N33.pdf
(25.11.2024)

Anklage wegen Hexerei in Asureti

Hexenverfolgungen waren in Europa im 15.-18. Jahrhundert weit verbreitet. Auf Denunziationen aus der Bevölkerung folgte die "peinliche Befragung" (Folter) und in sehr vielen Fällen die Verurteilung und die Hinrichtung der vermeintlichen "Hexen" und "Hexer" durch Verbrennen auf dem Scheiterhaufen. Der letzte legale Hexenprozess in Europa führte 1782 zur Hinrichtung von Anna Göldi in der Schweiz. Insgesamt wurden vermutlich 40-60.000 Menschen hingerichtet.

Im 19. Jahrhundert kam es in ländlichen Gegenden Südwestdeutschlands, auch in Württemberg, durchaus noch zu Anklagen wegen Hexerei. Einige Schwaben hatten entsprechende Vorstellungen mit nach Georgien gebracht, wo es zuvor keine Verfolgungen vermeintlicher "Hexen" gegeben hatte. Im Jahr 1856 wurden in Elisabethtal (Asureti), wie Jakob Baumeister, der aus einer der Gründerfamilien stammte, mitteilte, seine Ehefrau Margaretha und seine Mutter Rike zu Unrecht von Nachbarn, so z.B. den Familien Fugel und Fritz, der Hexerei beschuldigt. Im Schulzenamt wurde beraten, ob es sich um strafbare Hexerei oder nur harmlose Wahrsagerei in der Familie und im Bekanntenkreis handelte.

Zahlreiche involvierte Personen werden in den Aufzeichnungen genannt und mit Strafzahlungen belegt. Pastor, Kirchenkonvent und Schulzenamt waren involviert. Der Kirchenkonvent verurteilte z.B. Rike Baumeister zu einer Geldstrafe von 20 Silberrubeln und Margaretha Baumeister zu 10 Silberrubeln. Außerdem mussten sich die Verurteilten öffentlich vor der Gemeinde von der vermeintlichen Hexerei lossagen, und der Pastor sollte ihnen eine Strafpredigt halten.

Jakob Baumeister hatte bis 1858 vergeblich versucht, zum Schutz seiner Mutter und Ehefrau gegen deren Bestrafung vorzugehen, den Ruf der Familie wiederherzustellen und die angebliche Hexerei als harmlose Wahrsagerei und Freizeitbeschäftigung zu erklären.

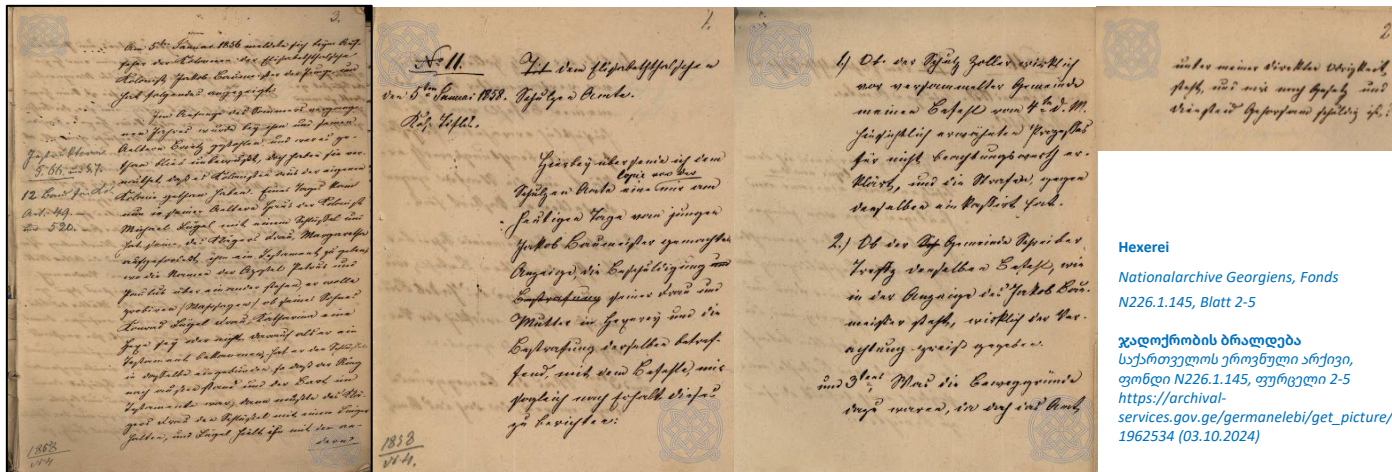
ჯადოქრობის ბრალდება ასურეთში

მე-15-18 საუკუნეებში ევროპაში ჯადოქრებზე ნადირობა ფართოდ იყო გავრცელებული. ჯადოქრობაში ბრალდებას როგორც წესი, „ტივილნარევი დაკითხვა“ (წამება) მოყვებოდა, რაც ხშირ შემთხვევაში სავარაუდო „ჯადოქრების“ გამამტყუნებელი განაჩენითა და კოგონზე სიკვდილის დასჯით სრულდებოდა. ევროპაში ჯადოქრების უკანასკნელი სასამართლო პროცესი 1782 წელს შვეიცარიაში გაიმართა და ანა გიოლდის სიკვდილით დასჯით დასრულდა. საერთო ჯამში, დაახლოებით 40-60 000 ადამიანს მიესაჯა სიკვდილით დასჯა.

მე-19 საუკუნეში კერ კიდევ გვხვდება ჯადოქრობაში ბრალდებები სამხრეთ-დასავლეთ გერმანიის სოფლებში, მათ შორის ვიურტემბერგში. ზოგიერთმა შვებმა, როგორც ჩანს, ეს წარმოდგენები საქართველოშიც ჩამოიტანა, სადაც მანამდე „ჯადოქრების“ დევნას ადგილი არ ჰქონია. 1858 წელს ელიზაბეტტალში (ასურეთი) კოლონიის ერთ-ერთი დამფუძნებლის იაკობ ბაუმისტერის ცოლს მარგარეტასა და დედას, რიკეს, მეზობლებმა ფიგელისა და ფრიტცის ოჯახებმა, ჯადოქრობა დასწამეს. კოლონიის თვითმმართველობის საბჭომ გამართა მსჯელობა, იყო ეს დანაშაულებრივი ჯადოქრობა თუ უბრალოდ უვნებელი მკითხაობა.

დაკითხა საქმესთან დაკავშირებული ბევრი პირი და ბევრს ფულადი ჯარიმა დაეკისრა. ამ პროცესში ჩართული იყვნენ პასტორი, საკლესიო საბჭო (კონვენტი) და ელიზაბეტტალის თვითმმართველობის საბჭო. საკლესიო საბჭომ რიკე ბაუმისტერს 20 ვერცხლის მანეთის, ხოლო მარგარეტა ბაუმისტერს 10 ვერცხლის მანეთის გადახდა დააკისრა. გარდა ამისა, ბრალდებულებს მრევლის წინაშე საჯაროდ უნდა ეთქვათ უარი ჯადოქრობაზე, ხოლო პასტორი გამაფრთხილებელ ქადაგებას წაკითხავდა.

1858 წლამდე იაკობ ბაუმისტერი ამაოდ ცდილობდა დაეცვა დედა და მეუღლე, ესხნა სასჯელისგან, აღედგინა ოჯახის რეპუტაცია და ჯადოქრობის ბრალდება წარმოედგინა როგორც უწყინარი მკითხაობა და თავშესაქცევი საქმიანობა.

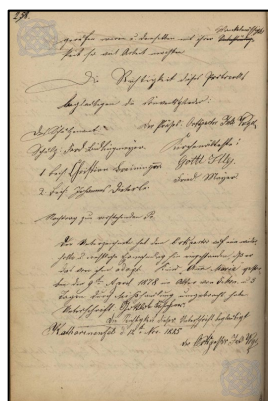

Hexerei
Nationalarchiv Georgiens, Fonds
N226.1.145, Blatt 2-5
ჯადოქრობის ბრალდება
საქართველოს ეროვნული არქივი,
ფონდი N226.1.145, ფურცელი 2-5
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/1962534 (03.10.2024)

Anklagen wegen Unzucht und Kindsmord

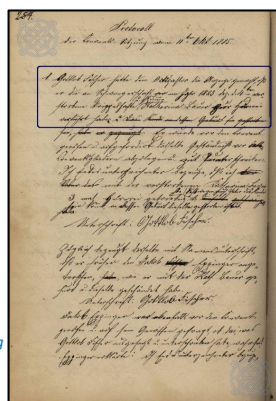
Im Protokoll des Kirchenkonvents von Katharinenfeld vom 11. Oktober 1885 ging es um Unzucht. Gottlob Fischer wurde beschuldigt, die stumme und körperlich eingeschränkte Katharina Bauer, die am 4.12.1883 im Kindbett verstorben war, verführt und geschwängert zu haben. Fischer gestand vor dem Kirchenkonvent, dreimal mit Katharina Bauer geschlafen zu haben und Vater ihres Kindes zu sein. Er gab auch an, dass Jakob Eppinger mit Katharina Bauer ebenfalls Unzucht begangen hatte. Eppinger bestätigte diese Aussage und gestand, dass er ebenfalls der Vater sein könne. Ebenfalls gestand Fischer unzüchtige Handlungen mit seiner eigenen Schwiegermutter, was diese jedoch bestritt. Beide Männer wurden vom Kirchenkonvent ermahnt und bis zur Ableistung von Kirchenstrafen vom Abendmahl ausgeschlossen. Dann wurden sie der zivilen Justiz übergeben.

Einen Monat später gestand Gottlob Fischer nach wiederholten und ernsthaften Ermahnungen dem örtlichen Pastor, dass er das von ihm adoptierte Kleinkind namens Anna Maria, das am 9. April 1878 im Alter von 5 Monaten und 3 Tagen verstorben war, durch Misshandlungen getötet hatte, was ein weiterer Fall für die zivile Justiz wurde.

Unzucht
Nationalarchiv Georgiens,
Fonds N1725.1.1, Blatt 257

მრუშობა
საქართველოს ეროვნული
არქივი, ფონდი N1725.1.1,
ფურცელი 257
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/251140
(03.10.2024)

Tötung eines Kleinkinds
Nationalarchiv Georgiens, Fonds N1725.1.1, Blatt 261
ჩვილი ბავშვის მკვლელობა
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1725.1.1, ფურცელი 261
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/251144 (03.10.2024)

Everyday Life 8: Crime I: Violations of Law and Morality, Church and Secular Justice

Regulatory offences, crime and their punishment were also interesting points of everyday life in German settlements. There were unrests, accusations of witchcraft, accusations of fornication and infanticide. Some examples from archival sources show these cases.

Kriminalität und weltliche Gerichtsbarkeit in den Kolonien im 20. Jh.

ყოველდღიური ცხოვრება 8: დანაშაული II: მე-20 საუკუნეშიკოლონიებში არსებული დანაშაული და სამოქალაქო სამართალი

Gewalt und viele weitere Arten von Kriminalität waren wie im 19. Jahrhundert auch zu Beginn des 20. Jahrhunderts weiterhin normaler Bestandteil des täglichen Lebens in der städtischen und ländlichen Gesellschaft, so auch in den deutschen Kolonien in Georgien. Die Kaukasische Post unterrichtete ihr Publikum darüber.

მე-19 საუკუნეში, ისევე როგორც მე-20 საუკუნის დასაწყისში, ძალადობა და სხვა სახის დანაშაული ქალაქის და სოფლის, მათ შორის, საქართველოში არსებული გერმანული კოლონიების, ყოველდღიური ცხოვრების შემადგენელი ნაწილი იყო. ამის შესახებ, ბევრს წერდა გაზეთი „Kaukasische Post“.

Diebstähle

In der Kaukasischen Post finden sich zahlreiche Beispiele zu kriminellen Vorgängen in der Zivilgesellschaft, besonders auch in den deutschen Kolonien. Im Februar 1909 wird aus Katharinenfeld berichtet, dass z.B. Einbrüche und Diebstähle u.a. von Wertsachen und Tieren an der Tagesordnung waren.

ქურდობა

გაზეთ „Kaukasische Post“-ში მოცემულია მრავალი ცნობა სამოქალაქო საზოგადოებაში და განსაკუთრებით გერმანულ კოლონიებში ჩადენილი დანაშაულებების შესახებ. 1909 წლის თებერვალში კატარინენფელდიდან იუწყებოდნენ, რომ ძარცვა და ძვირფასი ნივთებისა და ცხოველების ქურდობა ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა.

—In der Nacht auf den 14. d. Mts. ist eine Veranbung der Gemeinde-Kasse beabüchtigt gewesen. Die Diebe haben aber mit dem eisernen Geldschrank nicht fertig werden können und nur das Schloß deselben verborben. Wohl aber hatten sie eine andere eiserne Kasse im Gewicht von 8 Pud, in welcher sich außer Dokumenten noch 700 Rbl. bar befanden, mitgenommen. Sie wurde aber am nächsten Morgen auf der Straße uneröffnet gefunden, nur daß Schloß war beschädigt. Die Diebe sind offenbar durch Schüsse verschreckt worden, welche nachts aus einem benachbarten Gehöft von irgend jemand abgegeben worden waren. 3 Arbeiter, welche im Verdacht stehen, den Diebstahl verführt zu haben, sind arretiert worden.

Diebstähle / ქურდობები

Kaukasische Post 1909, N35, S./გვ. 8

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113277/1/Kaukasische_Post_1909_N35.pdf (25.11.2024)

Gleichfalls wird regelmäßig über weitere Delikte berichtet, die von der zivilen Gerichtsbarkeit bearbeitet wurden.

ასევე რეგულარულად ქვეყნდებოდა ცნობები სხვადასხვა სახის დანაშაულებების შესახებ, რომლებსაც სამოქალაქო სასამართლოები განიხილავდნენ.

Nachbarschaftsstreitigkeiten

Nachbarschaftsstreitigkeiten konnten auch in Gewalt ausarten. Am 22. November 1907 verurteilte das Schulzenamt in Elisabeththal den Kolonisten Friedrich Schlecht wegen tätlicher Beleidigung der ihm verheirateten Frau Wilhelmine Schott nur zu einer Geldstrafe im Betrage von 5 Rbl. verurteilt. Schlecht hatte die Schott, mit welcher er schon seit längerer Zeit in Unfrieden lebte, auf offener Straße überfallen, zu Boden geworfen, sie gezürgert, aufs größte beschimpft und erst dann von ihr abgelassen, als dritte Personen herzugekommen waren. Natürlich war es der Schott nicht leicht geworden, ihre Anklage gegen Schlecht durch die erforderlichen Zeugnisaussagen zu erhärten, da fast sämtliche Personen, die den Vorgang gesehen, hernach offenbar, aus Furcht vor der Rache Schlechts, in Abrede nahmen, überhaupt irgend etwas wahrgenommen zu haben. Nach dem schimpflichen Vorgehen hat Schlecht die Schott auch weiterhin dadurch belästigt, daß er ihr unzüchtige Anträge per Distanz unter Hinweis auf einen gewissen Korperteil gemacht hat. Da fragt es sich nun, war die vom Schulzenamt über den Schlecht verhängte geringe Geldstrafe wirklich die entsprechende Sühne für seine häßliche Tat und gibt es in Elisabeththal weiter niemand, der die Pflicht hätte, derartige Unzüchlichkeiten durch Vorstellungen moralischer Natur zu heileln? Es wäre durchaus erwünscht, daß die Schott diese Angelegenheit weiter verfolgte, denn wenn solche Nichtswürdigkeiten in einer deutschen Kolonie vorkommen, dürfte kein Kulturverein mehr imstande sein, das sittliche Niveau in ihr wieder zu heben.

სამეზობლო დავები

მეზობლების დავაც კი შეიძლება ძალადობაში გადაზრდილიყო. 1907 წლის 22 ნოემბერს ელიზაბეტთალის თვითმართვლობის საბჭომ კოლონისტ ფრიდრიხ შლეხტს 5 მანეთი ჯარიმის გადახდა მიუსაჯა, რადგან შლეხტი არსებული ხანგრძლივი დავის გამო ქუჩაში თავს დაესხა, ახრჩობდა, ლანძღავდა და უხამსად აგინებდა საკუთარ ნათესავ ვილჰელმინე შოტს. გაზეთი „Kaukasische Post“ ჩიოდა სასჯელის სიმსუბუქეზე და იმ გარემოებაზე, რომ შლეხტის მხრიდან შურისძიების შიშით თითქმის არც ერთმა თვითმხილველმა ჩვენება არ მისცა.

Elisabeththal, d. 25. Nov. 07. Am 22. d. Mts. hat das hiesige Schulzenamt den Kolonisten Friedrich Schlecht wegen tätlicher Beleidigung der ihm verheirateten Frau Wilhelmine Schott nur zu einer Geldstrafe im Betrage von 5 Rbl. verurteilt. Schlecht hatte die Schott, mit welcher er schon seit längerer Zeit in Unfrieden lebte, auf offener Straße überfallen, zu Boden geworfen, sie gezürgert, aufs größte beschimpft und erst dann von ihr abgelassen, als dritte Personen herzugekommen waren. Natürlich war es der Schott nicht leicht geworden, ihre Anklage gegen Schlecht durch die erforderlichen Zeugnisaussagen zu erhärten, da fast sämtliche Personen, die den Vorgang gesehen, hernach offenbar, aus Furcht vor der Rache Schlechts, in Abrede nahmen, überhaupt irgend etwas wahrgenommen zu haben. Nach dem schimpflichen Vorgehen hat Schlecht die Schott auch weiterhin dadurch belästigt, daß er ihr unzüchtige Anträge per Distanz unter Hinweis auf einen gewissen Korperteil gemacht hat. Da fragt es sich nun, war die vom Schulzenamt über den Schlecht verhängte geringe Geldstrafe wirklich die entsprechende Sühne für seine häßliche Tat und gibt es in Elisabeththal weiter niemand, der die Pflicht hätte, derartige Unzüchlichkeiten durch Vorstellungen moralischer Natur zu heileln? Es wäre durchaus erwünscht, daß die Schott diese Angelegenheit weiter verfolgte, denn wenn solche Nichtswürdigkeiten in einer deutschen Kolonie vorkommen, dürfte kein Kulturverein mehr imstande sein, das sittliche Niveau in ihr wieder zu heben.

Nachbarschaftsstreitigkeiten / სამეზობლო დავები

Kaukasische Post 1907, N25, S./გვ. 11

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112423/1/Kaukasische_Post_1907_N25.pdf (25.11.2024)

Mordfälle

Aus Katharinenfeld wurden im November 1906 zwei Mordfälle gemeldet. Der Kolonist Maser unterhielt auf seinem Hof ein persisches Gasthaus, in dem eines Abends ein "Tatar" (Kollektivbezeichnung für alle Muslime, also sowohl Aserbaidschaner als auch Iraner) namens Chasar, der mit dem Rücken zur geschlossenen Tür am Tisch beim Abendessen saß, von hinten durch die Tür erschossen wurde. Der Mörder wurde nicht gefunden.

Der Kolonist und Fuhrmann Gaisdorfer wurde von seinem persischen Knecht Mahmud während einer Transportfahrt mit einer Sichel angegriffen und tödlich verwundet. Der Knecht wollte fliehen, konnte aber verhaftet werden.

მკვლელობები

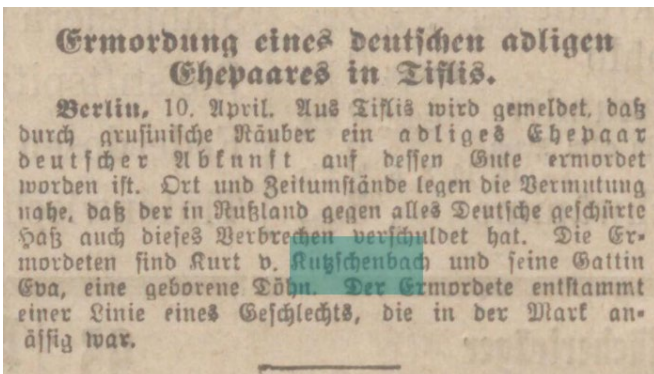
1906 წლის ნოემბერში კატარინენფელდში ორი მკვლელობა მოხდა. კოლონისტ მაზერს თავის კარმიდამოში სპარსული სასტუმრო გაეხსნა. ერთ საღამოს თათარი სახელად ხაზარი ამ სასტუმროში დახურული კარისკენ ზურგმუქევით მაგიდასთან იჯდა და ვახშმობდა. მას უკნიდან სასიკვდილოდ ესროლეს. მკვლელი ვერ იპოვეს.

კოლონისტსა და მედროვე გაისდორფერს ერთ-ერთი მგზავრობის დროს თავს დაესხა მისი სპარსელი მსახური მაჰმუდი და ნამგლით სასიკვდილოდ დაჭრა. მსახურმა მიმალვა სცადა, თუმცა დააკავეს.

Mordfälle / მკვლელობები

Kaukasische Post. 1906, N22, S./გვ.8

https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112227/1/Kaukasische_Post_1906_N22.pdf (25.11.2024)

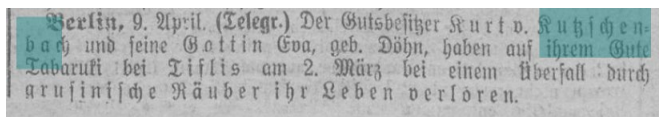

Mord an Ehepaar Kurt von Kutzschenbach (1)

კურტ ფონ კუჩენბახისა და მისი მეუღლის მკვლელობა (1)

Siegener Zeitung. 1915, N83, S./გვ.3

<https://zeitpunkt.nrw/ulbms/periodical/zoom/23041792> (25.11.2024)

Mord an Ehepaar Kurt von Kutzschenbach (2)

კურტ ფონ კუჩენბახისა და მისი მეუღლის მკვლელობა (2)

Kölnische Zeitung. 1915, N362, S./გვ.1

<https://zeitpunkt.nrw/ulbnn/periodical/zoom/9184330?query=Kutzschenbach> (25.11.2025)

In der Nacht vom 28. auf den 29. Okt. wurde in einem persischen Gasthause auf dem Hofe des Kolonisten G. Maser der Tarbaffer Tatar Chasi mentschlings erschossen. Er hatte, mit dem Rücken zur Tür gekehrt, an einem der Tische gesessen und nichts ahnend sein Abendbrot verzehrt, als eine Verdantugel durch die verschlossene Scheibentür schlug und den Unglücklichen durchbohrte. Der Mörder ist nicht ermittelt worden.

Tags darauf, am Sonntag den 29. Okt., erfolgte unter großer Beteiligung der Gemeinde die Beerdigung des ebenfalls durch Mörderhand gefallenen Kolonisten Jos. Gaisdörfer. Einen Garten auf dem Gute von Wart-Batjanoff unterhalb der „weißen Fehung“ in Nacht habend, wollte Gaisdörfer von da aus am 24. Okt. eine Fuhre Sonnenblumentörner in die Stadt bringen. Der Knecht, welchem anbefohlen war, Heu auf den Wagen zu legen, hatte hiezu eine asiatische Sichel benutzt und diese zufällig oder absichtlich im Heu auf dem Wagen stecken lassen. Dieser persische Knecht, der sich schon früher durch sein Verhalten verdächtig gemacht hatte, begleitete Gaisdörfer. Was unterwegs der Mordtat voranging, weiß man nicht. Unmittelbar vor der Stadt, als es schon dunkelte, kam der durch drei Sichelhiebe tödlich verwundete Fuhrmann in einen Dusch an gestürzt mit den Worten: „Helft mir, gebt mir Wasser!“ Auf die Fragen der Herbeieilenden nach dem Täter wies Gaisdörfer auf den eben mit dem Wagen vorüberfahrenden Knecht und sagte, der habe es getan. Als man den Knecht eingeholt hatte, sagte Gaisdörfer zu ihm: „Mahmed, warum hast du mich erstochen, was hab ich dir getan?“ An allen Gliedern zitternd, leugnete dieser und sagte, Tataren hätten sie eben angefallen und seinen Herrn so zugerichtet. Deffenungeachtet wurde er von der Polizei arretiert, der Schwerverwundete aber ins Krankenhaus gebracht, wo er am Mittwoch Abend verschied.

Am 2. März 1915 wurden der ehemalige Herausgeber der Kaukasischen Post, Baron Kurt von Kutzschenbach und seine Frau Eva während eines Überfalls auf ihr Gut angeblich durch georgische Räuber grausam ermordet. Das Medienecho war sehr groß. Die Kaukasische Post hatte wegen des Ersten Weltkriegs bereits ihr Erscheinen eingestellt. Über diesen Mord wurde in überaus zahlreichen überregionalen, lokalen, großen und kleineren Tageszeitungen im Deutschen Reich im April 1915 berichtet, so z.B. aus dem heutigen Nordrhein-Westfalen u.a. in Aachen, Bielefeld, Bochum, Düsseldorf, Köln, aber auch in Siegen in der Siegerner Zeitung. Die Tat wurde in der deutschen Presse auf den durch Russland geschürten Hass auf alles Deutsche zurückgeführt.

1915 წლის 2 მარტს, გაზეთ „Kaukasische Post“-ის ყოფილი გამომცემელი ბარონი კურტ ფონ კუჩენბახი და მისი მეუღლე ევა მათ მამულზე თავდასხმის დროს სასტიკად მოკლეს, სავარაუდოდ ქართველმა ყაჩაღებმა. ამ მკვლელობას დიდი გამომხატულება მოყვა. მართალია, პირველი მსოფლიო ომის გამო, გაზეთ „Kaukasische Post“-ის გამოცემა უკვე აკრძალული იყო, მაგრამ ამ მკვლელობის შესახებ ცნობები გაავრცელა გერმანიის იმპერიის მრავალმა ადგილობრივმა თუ რეგიონალურმა, დიდმა და პატარა ყოველდღიურმა გაზეთმა. მაგალითად, 1915 წლის აპრილში მკვლელობის შესახებ წერდნენ, დღევანდელ ნორდრაინ-ვესტფალიაში აახენის, ბილგელდის, ბოხუმის, დიუსელდორფის, კიოლნის გაზეთები. ამ მკვლელობაზე წერდა ასევე ზიგენის გაზეთი „Siegener Zeitung“. გერმანულ პრესაში ეს მკვლელობა მიაწერეს ყველაფერი გერმანულის მიმართ რუსეთში მიჰყვარე სიძულვილს.

Everyday Life 8: Crime II: Crime and secular jurisdiction in the colonies in the 20th century

As in the 19th century, violence and many other types of crime continued to be a normal part of everyday life in urban and rural society at the beginning of the 20th century, including in the German colonies in Georgia. Thefts, neighborhood disputes, murders - these also happened frequently in the colonies.

Mit der Ansiedlung deutscher Kolonisten entstanden bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges 1914 im Südkaukasus 27 Kolonien. Sie waren auf die ländlichen Regionen verteilt, landwirtschaftlich geprägt und als lokale Produzenten weitgehend autark. Eine Ausnahme bildete Neu-Tiflis, das hauptsächlich von Handwerkern und Kaufleuten besiedelt wurde und unmittelbar außerhalb der damaligen Stadtgrenzen lag. Man erhoffte sich durch das importierte Wissen, die neuen Werkzeuge und Herstellungsmethoden einen technologischen Fortschritt für das ganze Land und somit einen Aufschwung der Wirtschaft.

Anfänglich noch stark von den finanziellen Zuwendungen der Zarenkrone abhängig, entwickelten sich die Werkstätten und kleinen Familienunternehmen im Laufe des 19. Jahrhunderts zu Fabriken und florierenden Genossenschaften. Mit dem technischen Fortschritt und dem Erschließen neuer Absatzmärkte verwandelten sich die Kolonisten endgültig in landesweit agierende Unternehmer. Tbilisi wurde zu einem Zentrum für Handel und Handwerk. Die Deutschen prägten nicht nur die Wirtschaft der Zeit nachhaltig, sondern auch das Erscheinungsbild der Stadt.

1914 წელს პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე, გერმანელმა მოსახლეებმა სამხრეთ კავკასიაში 27 კოლონია დააფუძნეს. ეს კოლონიები ძირითადად სასოფლო რეგიონებში იყო განაწილებული, მისდევდნენ სოფლის მეურნეობას და თვითკმარ ადგილობრივ მწარმოებლებს წარმოადგენდნენ. გამონაკლისს წარმოადგენდა ნოი-ტიფლისი, უპირატესად ხელოსნებითა და ვაჭრებით დასახლებული კოლონია, რომელიც მაშინდელი ქალაქის საზღვრებს გარეთ მდებარეობდა. ხელისუფლებას იმედი ჰქონდა, რომ გერმანელების სახით იმპორტირებული ცოდნა ხელს შეუწყობდა წარმოების ახალი მეთოდებისა და შრომის ახალი იარაღების დანერგვას, რასაც მთელს ქვეყანაში ტექნოლოგიური პროგრესი და ეკონომიკური წინსვლა მოყვებოდა.

კოლონისტების მიერ დაარსებული სახელოსნოები და მცირე საოჯახო წარმოებები თავდაპირველად ცარიუსტული ხელისუფლების ფინანსურ დახმარებაზე იყვნენ დამოკიდებული, მაგრამ მე-19 საუკუნის განმავლობაში ისინი მალევე ჩამოყალიბდნენ ფაბრიკებად და აყვავებულ კოოპერატივებად. ტექნიკური პროგრესისა და გასაღების ახალი ბაზრების დაკავების შედეგად, კოლონისტები მსხვილ მეწარმეებად იქცნენ. თბილისი გახდა ვაჭრობისა და ხელოსნობის ცენტრი. გერმანელებმა არა მხოლოდ გრძელვადიანი გავლენა მოახდინეს იმდროინდელ ეკონომიკაზე, არამედ შეცვალეს ქალაქის იერსახეც.

Tbiliser Rathaus und Stadtrat, Wiederaufbau erfolgte 1882, Architekt: Paul Stern (1847 – [1922]), *Nationalarchive Georgiens*

თბილისის საკრებულო და მერია, განახლდა 1882 წელს, არქიტექტორი პაულ შტერნი (1847 – [1922]). საქართველოს ეროვნული არქივი
https://archive.gov.ge/storage/old_files/photo/main/3/3835.jpg (22.09.2024)

Staatliches Theater von Tbilisi, erbaut 1880-1896, Architekt: Viktor Schröter (1839-1901), *Nationalarchive Georgiens*

თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრი აშენებულია 1880-1896 წლებში (მაშინ „სახაზინო თეატრი“), არქიტექტორ ვიქტორ შრიოტერის (1839-1901) მიერ. საქართველოს ეროვნული არქივი
https://archive.gov.ge/storage/old_files/photo/main/3/3832.jpg (22.09.2024)

Dreh- und Angelpunkt des sozialen Lebens in den deutschen Gemeinden war die Kirche. Die Religion bot Sicherheit und Gemeinschaft. Für das Individuum hatte sie eine disziplinierende und zivilisierende Funktion mit identitätsstiftenden und konfliktregulierenden Qualitäten. In Tbilisi konnte die alte baufällige Kirche, dank des wirtschaftlichen Aufstieges 1893-97, mit eigenen Mitteln durch eine größere Kirche im neugotischen Stil ersetzt werden. Alle Bewohner von Neu-Tiflis halfen beim Kirchenbau nach Kräften mittels Arbeitsleistung, Material-, Sach- oder Geldspenden.

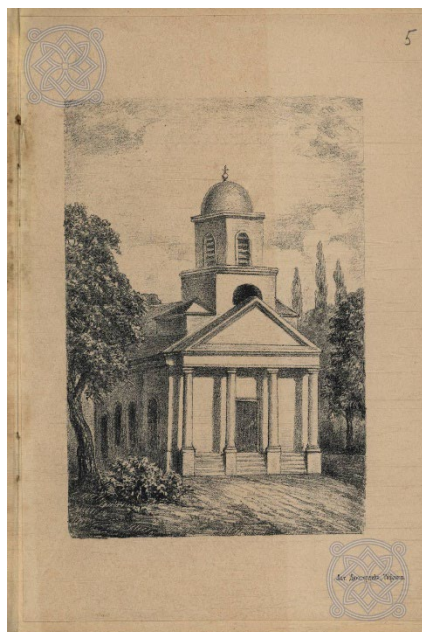

ეკლესია იყო გერმანული თემების სოციალური ცხოვრების ძირითადი საყრდენი. რელიგია განაპირობებდა თემის უსაფრთხოებასა და ერთობას. ცალკეული ინდივიდებისთვის ეკლესიას ჰქონდა აღმზრდელობითი ფუნქცია, რომელიც უზრუნველყოფდა თვითმყოფადობის შენარჩუნებას და აგვარებდა კონფლიქტებს. 1893-97 წლებში თბილისში, ეკონომიკური წარმატებების წყალობით, გერმანელი მაცხოვრებლების რესურსებითვე ძველი დანგრეული ეკლესიის ადგილას აშენდა ნეოგოთური სტილის უფრო დიდი ეკლესია. ნოი-ტიფლისის თითქმის ყველა მაცხოვრებელმა მიიღო მონაწილეობა ტაძრის მშენებლობაში, ზოგი ფიზიკურად შრომობდა, ზოგი კი მატერიალური თუ ფულადი შემოწირულობებით ეხმარებოდა ეკლესიის მშენებლობას.

Neue St. Peter und Paul Kirche (erbaut: 1893-1897)

წმინდა პეტრესა და პავლეს ახალი ეკლესია (აგებულია 1893-1897 წწ.)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Peter-Paul_Kirche_\(Tbilisi\).jpeg](https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Peter-Paul_Kirche_(Tbilisi).jpeg) (22.09.2024)

Spendenliste der Gemeinde für den Kirchenbau
Nationalarchive Georgiens, Fonds N1727.1.54, Blatt 22

ეკლესიის მშენებლობისთვის
შემოწირველთა სია
საქართველოს ეროვნული
არქივი, ფონდი N1727.1.54, გვ. 22
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/265320 (03.10.2024)

Die alte St. Peter und Paul Kirche
Nationalarchive Georgiens, Fonds N1727.1. 54, Blatt 5

წმინდა პეტრესა და პავლეს ძველი ეკლესია
საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1727.1. 54, გვ. 5
https://archival-services.gov.ge/germaneblbi/get_picture/265302 (03.10.2024)

22

Spenden der Gemeindeglieder zum Kirchbau.

	per Geld	per Sache	per Geld	per Sache
Abramow, Catharine, geb. Fugel	50	—	Bouche, Johanna, geb. Fig	10
Achabidze, Wilhelm	50	—	Bremer, Adam	20
Akhvashvili, Friedrich	100	—	Bromm, Simon	5
Albit, Anton	25	—	Claus, Magdalena, geb. Eichfeld	5
Ammon, Friedrich	15	—	Dittich, Richard	100
Anderson, August	50	—	Dore, Catharine, geb. Laiffe	50
Andronetti, Remo aus Mar-	—	30	Dobson, Franz	25
Artaki, Catharine, geb. Ner-	10	—	Dostredich, Heinrich	5
Avshalomishvili	10	—	Eichwald	10
Axlermann, Emil	200	—	Enig, Alexander	5
Bader, Jacob	25	—	Erfert, Carl	10
Bachmann, Chr.	50	—	Erfert, Oscar	15
Barth, Chr.	50	—	Erfert, Wilhelm	25
Bauer, Adam	25	—	Erfert, August	25
Bauer, Carl	100	—	Fetzer, Amalie, geb. Kiesel	5
Bauer, Joh.	50	—	Flad, Adolph	25
Beermann, Chr.	8	—	Flad, Johannes	40
Bernhardt, Dietrich	100	—	Franssen, Eugen Dr.	25
Bischoff, Leopold, Amleisch-	100	100	Friedberg, Johann Dr.	100
Birk, Constantine	100	100	Gaud	50
Bismberg, Karl, Arbeit an	4	—	Gilbert, Heinrich	50
der Uhr	100	75	Gilbert, Wilhelm	40
Bolze, August	30	—	Goldfust, Hermann	100
Bolander, Heinrich	50	—	Golding, Ludwig	100
Boppie, Friedrich	20	—	Gottschalk, Ferdinand	10

German settlers in Tbilisi

German settlers established 27 colonies in South Caucasus until World War I, mainly in rural areas. While initially dependent on crown support, during the 19th century the family workshops of the settlers developed into factories and national cooperatives. The import of knowledge aimed at technological progress and economic growth. Neu-Tiflis, an exception, was home to craftsmen and merchants, contributing to the city's economic transformation. The German settlers became nationwide entrepreneurs, shaping Tbilisi into a trade and craftsmanship hub. The church was central to social life, providing security and community. The economic rise allowed the colonists of Neu-Tiflis to build a church in 1893-97 with the community's support.

In der Presse wurden zahlreiche Aspekte des Alltagslebens der deutschen Kolonisten in Georgien thematisiert. Die wichtigste deutschsprachige Zeitung war die Kaukasische Post, die nach dem ersten revolutionären Umsturzversuch im Zarenreich seit 1906 wöchentlich erschien. Sie wurde vom Baron Kurt von Kutzschenbach herausgegeben und ihr erster Redakteur war Arthur Leist. In der Kaukasischen Post wurden Artikel über die in- und ausländische politische oder ökonomische Situation und zu anderen wichtigen Aspekten der Kunst, Geschichte, Wirtschaft, Bildung oder des Alltags veröffentlicht. Diese Zeitung wurde über Abonnements und durch Werbeanzeigen finanziert. Während des Ersten Weltkriegs durfte die Zeitung bis 1918 nicht mehr erscheinen. Die Kaukasische Post ist die bis heute einzige deutschsprachige erscheinende Zeitung Georgiens. Fast alle historischen Ausgaben sind auf dem Online-Portal der Nationalbibliothek des Parlaments von Georgien „Iverieli“ [1] zu finden.

საქართველოში გერმანელი კოლონისტების ყოველდღიური ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის შესახებ პრესაში იბეჭდებოდა. ყველაზე მნიშვნელოვანი გერმანულენოვანი გაზეთი იყო Kaukasische Post, რომელიც 1906 წლიდან, რუსეთის იმპერიაში პირველი რევოლუციური გადატრიალების მცდელობის შემდეგ, ყოველკვირულად გამოდიოდა. მისი გამომცემელი იყო ბარონ კურტ ფონ კუჩენბახი, ხოლო პირველი რედაქტორი - არტურ ლაისტი. გაზეთში იბეჭდებოდა სტატიები სამინაო და საგარეო პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, ხელოვნების, ისტორიის, ეკონომიკის, განათლების თუ ყოველდღიურობის შესახებ მნიშვნელოვან ასპექტებზე. გაზეთი ფინანსდებოდა გამოწერებითა და რეკლამებით. პირველი მსოფლიო ომის დროს გაზეთი 1918 წლამდე აღარ გამოდიოდა. Kaukasische Post არის დღემდე ერთადერთი გერმანულენოვანი გაზეთი საქართველოში. მისი თითქმის ყველა ისტორიული გამოცემის ნახვა შესაძლებელია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის ონლაინ პორტალზე „ივერიელი“. [1]

Die erste Ausgabe der Kaukasischen Post. 1906.
Kaukasische Post-ის პირველი გამოცემა. 1906.
Kaukasische Post 1906, N1.
https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112158/1/Kaukasische_Post_1906_N1.pdf (23.09.2024)

Im Sinne der im Deutschen Kaiserreich seit Ende des 19. Jahrhunderts virulenten Idee des „Auslandsdeutschtums“ dominierte auf ihren Seiten eine deutsch-nationale Sichtweise, die diese Zeitung unter Kolonisten mit einer noch religiösen Identität zu verbreiten suchte.

„Der Begriff „Auslandsdeutschtum“ beruhte auf der Vorstellung einer kollektiven sprachlichen, nationalen und vermeintlich „deutschstämmigen“, jedoch nichtstaatlichen Gemeinschaft außerhalb der Grenzen des Deutschen Reichs. Verbunden mit der Konzeption war die Annahme, dass sich ungeachtet vielfältiger Herkunftsorte, Migrationsbewegungen und ethnisch-kultureller Einflüsse eine relativ homogene, spezifisch deutsche Kultur außerhalb des Staates erhalten habe.“ [2]

„გერმანულობა საზღვარგარეთ“ იდეის სულისკვეთებით, რომელიც გერმანიის იმპერიაში მე-19 საუკუნის ბოლოდან გავრცელდა, მათ გვრდებზე დომინირებდა გერმანულ-ეროვნული პერსპექტივა, რომლის გავრცელებასაც ისინი ცდილობდნენ კოლონისტებში რელიგიური იდენტობის დომინანტობით.

“ტერმინი „გერმანულობა საზღვარგარეთ“ ეფუძნებოდა კოლექტიურ წარმოდგენას ენობრივი, ეროვნული და სავარაუდოდ „გერმანული წარმოშობის“, მაგრამ არასახელმწიფოებრივი საზოგადოების იდეაზე გერმანიის სამეფოს საზღვრებს გარეთ. კონცეფციასთან ასოცირებული იყო ვარაუდი, რომ მიუხედავად სხვადასხვა წარმოშობის ადგილისა, მიგრაციული მოძრაობებისა და ეთნოკულტურული გავლენისა, შედარებით ერთგვაროვანი, სპეციფიური გერმანული კულტურა შენარჩუნებული ყოფილიყო სახელმწიფოს გარეთ.“ [2]

[1] <https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/112158> (23.09.2024)

[2] Eisler, Cornelia: Auslandsdeutschtum. In: Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, 2015. URL: ome-lexikon.uni-oldenburg.de/p32850 (Stand 05.09.2024)

Diese Idee hat Arthur Leist in seinem Leitartikel zur Aufgabe der Kaukasischen Post in der ersten Ausgabe zum Ausdruck gebracht. Chefredakteur Arthur Leist schrieb zur nationalen Aufgabe der „Kaukasiendeutschen“ in der ersten Ausgabe der Kaukasischen Post:

„Das Bestreben jedes einzelnen im Kaukasus lebenden Deutschen muß unaufhörlich darauf gerichtet sein, den deutschen Namen hoch zu halten, und durch ernste Kulturarbeit, Tüchtigkeit und Redlichkeit, diesem Namen Achtung zu verschaffen. Das Pfund von Kenntnissen, Arbeitslust und Ordnungsliebe, welches die einen von ihren hier angesiedelten Vätern ererbt und die anderen aus der fernen Stammheimat hierher gebracht haben, darf nicht abnehmen in müßiger Selbstzufriedenheit. Unsere Pflicht ist es mit diesem Pfund auf edle Weise zu wuchern, indem wir danach trachten, immer vollkommenere Menschen zu werden, und jeder auf seinem Arbeitsfelde treu und ehrlich alle seine Kräfte einsetzt. In Landwirtschaft, Handwerk, Handel und Wissenschaft wollen wir an einer erspriesslichen Entwicklung mitschaffen uns und dem Lande, in welchem wir leben, zum Nutzen und Frommen.“

Arthur Leist, „An unsere Leser“. [3]

Die nationale Stereotypisierung der schwäbischen Protestanten als Deutsche wurde auch in der georgischen und armenischen Presse von der jeweiligen Intelligenzija als Leitbild für die eigene Nationsbildung nach europäischem Vorbild übernommen. Interessanterweise wurden die Karikaturen für die verschiedenen nationalen Zeitschriften und Zeitungen maßgeblich vom in Tbilisi geborenen Deutschen, Oskar Schmerling (1863 - 1938) und dem deutschsprachigen Josef Rotter gezeichnet.

ეს იდეა არტურ ლაისტმა გამოხატა Kaukasische Post-ის პირველ ნომერშიც, სადაც მთავარი რედაქტორი „კავკასიელი გერმანელების“ ეროვნულ ამოცანაზე წერდა:

„კავკასიაში მცხოვრები თითოეული გერმანელის ძალისხმევა მუდმივად უნდა იყოს მიმართული გერმანული სახელის შენარჩუნებაზე და სერიოზული კულტურული შრომით, ეფექტურობითა და პატიოსნებით ამ სახელის პატივისცემის გამყარებაზე. ცოდნის, შრომისმოყვარეობის და წესრიგის სიყვარულის უნარი, რომელიც ზოგმა შემკვიდრობით მიიღო აქ დასახლებული მამებისგან და სხვებმა აქ გამოიტანეს შორეული სამშობლოდან, არ უნდა შემცირდეს უსაქმურობის თვითკმაყოფილებით. ჩვენი მოვალეობაა, გამოვიყენოთ ეს უნარი კეთილშობილურად, ვეცადოთ გავხდეთ უფრო მეტად სრულყოფილი ადამიანები და თითოეული ჩვენი სიძლიერე ერთგულად და პატიოსნად გამოვიყენოთ ჩვენს საქმიანობაში. სოფლის მეურნეობაში, ხელოსნობაში, ვაჭრობასა და მეცნიერებაში, ჩვენ გვინდა დავუხმაროთ საკუთარ თავს და იმ ქვეყანას, რომელშიც ვცხოვრობთ, ჩვენივე საკეთილდღეოდ და ღვთისმოსაობისთვის.“

არტურ ლაისტი, „ჩვენს მკითხველს“. [3]

შვაბი პროტესტანტების, როგორც გერმანელების ეროვნული სტერეოტიპიზაცია ქართულ და სომხურ პრესაშიც იქნა მიღებული ინტელიგენციის მიერ, როგორც საკუთარი ერის მშენებლობის ნიმუში ევროპულ მოდელზე. საინტერესოა, რომ სხვადასხვა ნაციონალური ჟურნალ-გაზეთისთვის კარიკატურები იხატებოდა ძირითადად თბილისში დაბადებული გერმანელის, ოსკარ შმერლინგისა (1863-1938) და გერმანულენოვანი იოზეფ როტერის მიერ.

Karikatur von Oskar Schmerling zum Verhältnis der armenischen Bauern zu den deutschen Kolonisten / ოსკარ შმერლინგის კარიკატურა სომხები ფერმერებისა და გერმანელი კოლონისტების ურთიერთობის შესახებ «խատაბალა» երգիչასկան ամսագիր. Zsf. „Chatabala“ N43/71, 27. 11. 1907, S./გვ. 382. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Khatabala_1907_No_43_p_02.jpg CC BY-SA 4.0 (03.10.2024)

Der Titel der armenischen Satirezeitschrift „Chatabala“ bedeutet übersetzt „eine schwierige, unangenehme, problematische Situation“. Oberhalb der Karikatur steht: „Wir, die einheimischen Armenier und die deutschen Kolonisten.“ Unten steht: „Arbeit und Wirtschaft sind es, die die Nationen glücklich und lebendig machen [bzw. leben, fort dauern lassen].“

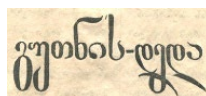
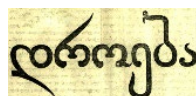
Vielen Dank an Dr. Arpine Maniero (München) für die Übersetzung aus dem Armenischen.

სომხური სატირული ჟურნალის სათაური „ხათაბალა“ ითარგმნება როგორც „რთული, უსიამოვნო, პრობლემური სიტუაცია“. კარიკატურას აწერია: „მრომა და ეკონომიკა ახდენიერებს და აცოცხლებს ერებს [ან ცხოვრება გრძელდება]“.

დიდი მადლობა დოქტორ არპინე მანიეროს (მონხენი) სომხურიდან თარგმნისთვის.

Die schwäbischen Kolonisten wurden auch in der georgischen Presse zunehmend als Repräsentanten der deutschen Nation dargestellt (z.B. in den Zeitungen „Iveria“, „Ertoba“, „Droeba“ und „Gutnis Deda“). Diese Materialien sind von der Nationalbibliothek des Parlaments von Georgien digitalisiert worden und online in „Iverieli“ verfügbar.

შვაბი კოლონისტები ქართულ პრესაში სულ უფრო ხშირად ასახავდნენ გერმანელი ერის წარმომადგენლებს (მაგ. გაზეთებში „ივერია“, „ერთობა“, „დროება“ და „გუთნის დედა“). ეს მასალები ელექტრონულად ხელმისაწვდომია საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის ციფრულ ბიბლიოთეკაში „ივერიელი“.

„Iveria“, „Droeba“, „Gutnis-Deda“

Beispiele der Anzeigen in der Kaukasischen Post

Kaukasischen Post-ში გამოქვეყნებული განცხადებების ნიმუშები

ABONNEMENTS - EINLADUNG !

auf die „KAUKASISCHE POST“.

Einzigste deutsche Zeitung des Kaukasus.

Inserationsorgan

für Cis- und Trans-Kaukasien, Trans-Kaspien, Sibirien-
land und Persien.

Erscheint jeden Sonntag.

Wer seine Interessen tatkräftig unterstützen will,
Wer deutsche Eigenart, deutsche Sprache und Sitte liebt,
Wer mit Berufsangelegenheiten überhäuft sich kurz und schnell von dem
Gänge der Weltbegebenheiten unterrichten will,
Wer weder Zeit noch Mühe hat täglich eine große politische
Zeitung zu lesen,
Wer der russischen Sprache nicht genügend mächtig ist, um eine
russische Zeitung voll zu verstehen,

Der abonniere auf die „Kaukasische Post“.

Probenummern werden umsonst und portofrei zugesandt.

Die Redaktion der „Kaukasischen Post“, Tiflis, befindet sich
Skepsowaja Str. 1, Ecke der Tsimkaja, im Hause der
Druckerei „Gutenberg“. Postfach № 122.

Bezugspreis in Tiflis: 5 Rbl., mit Zusendung durch
die Post: 6 Rbl. jährlich.

[4]

H. Zindel
Bambus u. Korbwaren
Fabrik
Michaelstrasse № 35 (3)
Gut assortiertes Lager von
Salon- und Gartennöbeln
Kinderwagen, Reisekörbe, Etageren und son-
stigen Korbwaren.

[6]

Schuhwaren
von hervorragender Qualität und unerreicht in Haltbarkeit, in den modernsten
Facen,
der St. Petersburg Mechanischen
SCHUH-FABRIK
nur echt mit dieser Fabrikmarke.
sind in allen besseren Schuhgeschäften zu haben.
Engros-Verkauf bei der
Russian-American India Rubber Co
„TRUGOLHIK“
Filiale in Tiflis. Эриванская площадь.

[7]

Garantiert sicher wirkende
Schuppenpomade
Nach zwei bis dreimaligen Gebrauch dieser Pomade ver-
schwinden die so lästigen Schuppen und Schuppen vollstän-
dig von der Kopfhaut.
177398 Preis Rbl. 1.25. 7-7
F. Wolff & Sohn
Karlsruhe.
Zu haben in Apotheken, Parfümerie- u. Drogege-
schäften, sowie im Depot der Kaukasischen Pharmazeutischen Handelsgesellschaft, Tiflis.

[5]

Aktiengesellschaft
GRAMOPHON
(Aus. Osul. „Gramophone“.)
Alle unsere Apparate und Platten tragen die Schutzmarke des
„Schreibenden Engels“.
Apparate von 35 Rbl. an.
Platten von 75 Kop. an,
in allen Sprachen der Welt.
Besonders empfehlen wir unseren neuen
Apparat „IDYLLE“ ohne Schallrichter.
Auf Verlangen Kataloge über Platten und Apparate
gratis und franko.
Neu eingeführt: Verschiedene deutsche u. schwedische
Aufnahmen.
4-1

[8]

Press in Georgia about German colonists

The various aspects of everyday life of the German colonists in Georgia were published in the press. The most important German-language newspaper was the Kaukasische Post, which appeared weekly from 1906. It was published by Baron Kurt von Kutzschenbach and its first editor was Arthur Leist. During the First World War, the newspaper was no longer allowed to appear until 1918. Kaukasische Post is still the only German-language newspaper published in Georgia today. Almost all historical editions can be found in the online library of the National Parliamentary Library "Iverieli".

The national stereotyping of Swabian Protestants as Germans was also adopted in the Georgian and Armenian press by the respective intelligentsia as models for their own nation-building based on the European model. Interestingly, the caricatures for the various national magazines and newspapers were mainly drawn by the Tbilisi-born German Oskar Schmerling (1863 - 1938) and the German-speaking Josef Rotter.

[4] Kaukasische Post 1910, N3, S./გვ. 18 https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114424/1/Kaukasische_Post_1910_N3.pdf (23.09.2024)

[5] Kaukasische Post 1909, N42, S./გვ.14. https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113315/1/Kaukasische_Post_1909_N42.pdf (23.09.2024)

[6] Kaukasische Post 1906, N8, S./გვ. 15 https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/112191/1/Kaukasische_Post_1906_N8.pdf (23.09.2024)

[7] Kaukasische Post 1909, N6, S./გვ. 2 https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/113123/1/Kaukasische_Post_1909_N6.pdf (23.09.2024)

[8] Kaukasische Post 1910, N32, S./გვ. 24 https://iverieli.nplg.gov.ge/bitstream/1234/114714/1/Kaukasische_Post_1910_N32.pdf (23.09.2024)

გასაბჭოება - გერმანელების დევნა I

Zu Beginn der 1930er Jahre begann die sowjetische Regierung mit der Unterdrückung und Verfolgung der deutschen Auswanderer samt ihrer Priester. Nach einem allgemeinen Verbot von Gottesdiensten 1931, folgte zwei Jahre später die endgültige Schließung der Kirche St. Peter und Paul in Tbilisi. Der Oberpastor Richard Mayer (1869-1933) wurde verhaftet und in der Moskauer Zentrale des NKVD, der Lubjanka, ermordet.

Die antireligiöse Politik der Regierung setzte sich auch gegenüber den schwäbischen onisten fort. Am 13. April 1934 fand ein Treffen der kommunistischen Parteizelle im Dorf Asureti statt. Der Hauptzweck dieser Versammlung der Kolchosmitglieder war es, die Menschen zur Arbeit zu mobilisieren, um sie daran zu hindern, am Ostergottesdienst teilzunehmen. An diesem Tag wurden die Menschen aus Asureti zum Straßenbau herangezogen.

1934 beschäftigte sich das Präsidium der Kommunistischen Partei Georgiens gesondert mit der "Deutschen Frage". Infolgedessen wurde das Volkskommissariat für Innere Angelegenheiten (Shinsakhkom) damit beauftragt, seine gegen die Deutschen gerichteten Aktivitäten zu intensivieren. Qualifizierte Mitarbeiter des Innenministeriums sollten in die deutschen Kolonien entsandt werden, um antisowjetische Elemente zu identifizieren und die Repressionen auszusetzen. Besonders überwacht wurden jene Deutschen, die jüngst nach Georgien gekommen waren. Mitglieder religiöser Organisationen, obwohl sie keine Gottesdienste mehr durchführten, sollten trotzdem unter spezielle Beobachtung gestellt werden. Die Mitarbeiter des Shinsakhkom erhielten die Anweisung, die Einnahmen der Kirchen sowie Spenden an wohltätige Vereine zu untersuchen. Es wurde eine vollständige Kontrolle der Lehrbücher, Bibliotheken und Lehrer an deutschen Schulen eingeführt. Gleichzeitig sollten die Sowjetregierung und ihre Kulturabteilungen die politische Agitation verstärken, deutsche Kommunisten stärker in die lokale Verwaltung einbinden und eine deutschsprachige Zeitung herausgeben. [1] Diese Vorbereitungen dienten als Grundlage für die Massenrepressionen, die 1936 in der Sowjetunion begannen und deren Opfer neben den Deutschen auch Angehörige anderer Nationalitäten wurden.

Entgegen der Propaganda einer sowjetischen Völkerfreundschaft misstraute die sowjetische Regierung den Deutschen jedoch. Archivquellen belegen, dass die Überwachung ihres Alltags, die Einschränkung religiöser Rituale und die Veränderung ihres wirtschaftlichen Lebensstils weiterhin aktiv vorangetrieben wurden.

Mit dem Beginn des „Großen Terrors“ in der Sowjetunion wurden die Repressionen gegen die Deutschen immer stärker. In den Jahren 1936–1938 betraf der staatlich organisierte Terror alle ethnischen Gruppen. Ausgehend von der Idee, „sozialistische Gerechtigkeit“ zu erreichen, richtete sich die Gewalt gegen verschiedene soziale Gruppen, Bürokratie und verschiedene ethnische Gruppen. [2]

1930-იანი წლების დასაწყისიდან საბჭოთა ხელისუფლებამ დაიწყო გერმანელი კოლონისტებისა და სასულიერო პირების დევნა. 1931 წელს საეკლესიო მსახურების საყოველთაო აკრძალვიდან ორი წლის გასვლის შემდეგ, საბოლოოდ დაიხურა თბილისის წმინდა პეტრესა და პავლეს ეკლესია. ობერპასტორი რიჩარდ მაიერი (1869-1933) დააპატიმრეს და შინაგან საქმეთა სამინისტროს მოსკოვის შტაბ-ბინაში მოკლეს.

ხელისუფლება ანტირელიგიურ პოლიტიკას გერმანელების წინააღმდეგაც ატარებდა. 1934 წლის 13 აპრილს, სოფელ ასურეთის კომუნისტური პარტიის კრება ჩატარდა. კოლმეურნეობის შეკრების უმთავრესი მიზანი იყო ხალხის სამუშაოზე მობილიზაცია, რათა ისინი აღდგომის წირვას არ დასწრებოდნენ. ამ დღეს ასურეთის მოსახლეობა გზების მშენებლობაზე სამუშაოდ გაიყვანეს.

„გერმანელების საკითხი“ საქართველოს კომპარტიის ბიურომ 1934 წელს ცალკე განიხილა. შედეგად შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს (შინსახკომი) დაევალა გერმანელების წინააღმდეგ აგენტურული მუშაობის გააქტიურება. გერმანულ კოლონიებში უნდა გაეგზავნათ კვალიფიციური შინსახკომის თანამშრომლები, რათა გამოეკვლინათ ანტისაბჭოთა ელემენტები, რომლებიც რეპრესიებს დაექვემდებარებოდა. განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა ყოფილიყვნენ საქართველოში ბოლო პერიოდში ჩამოსულ გერმანელებთან. მათი ყურადღების ქვეშ უნდა ყოფილიყვნენ რელიგიური ორგანიზაციების ის წევრებიც, რომლებიც აღარ ასრულებდნენ სასულიერო მსახურებებს. შინსახკომის თანამშრომლებს ევალდებოდათ საეკლესიო შემოსავლებისა და ფილანტროპული საზოგადოებების შემოწირულობების შესწავლა. სრული კონტროლი დაწესდა გერმანული სკოლების სახელმძღვანელოებზე, ბიბლიოთეკებსა და მასწავლებლებზე. ამასთანავე, საბჭოთა ხელისუფლებას და მის კულტურულ განყოფილებებს უნდა გაეაქტიურებინათ პოლიტიკური აგიტაცია, გერმანელი კომუნისტები უფრო აქტიურად ჩაერთოთ ადგილობრივ ბიუროკრატიულ საქმიანობაში და გამოეცათ გაზეთი გერმანულ ენაზე. [1] ეს იყო შემზადება მასობრივი რეპრესიებისთვის, რომელიც საბჭოთა კავშირში 1936 წელს დაიწყო და მისი მსხვერპლი, სხვა ეროვნებების წარმომადგენლებთან ერთად, გერმანელებიც გახდნენ.

საბჭოთა ხალხს შორის მეგობრობის პროპაგანდის პარალელურად საბჭოთა ხელისუფლება გერმანელებს არ ენდობოდა. საარქივო წყაროები მოწმობენ, რომ მათი ყოველდღიური ცხოვრების კონტროლი, რელიგიური რიტუალების შეზღუდვა და ეკონომიკური ცხოვრების სტილის შეცვლა აქტიურად მიმდინარეობდა.

საბჭოთა კავშირში „დიდი ტერორის“ დაწყებასთან ერთად გერმანელების წინააღმდეგ რეპრესიებიც უფრო გაძლიერდა. 1936-1938 წლებში სახელმწიფოს მიერ ორგანიზებული ტერორი ყველა ეთნიკურ ჯგუფს შეეხო. „სოციალისტური სამართლიანობის“ მიღწევის იდეით დაწყებული ძალადობა განსხვავებული სოციალური ჯგუფების, ბიუროკრატიის და სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების წინააღმდეგ იყო მიმართული. [2]

[1] Nationalarchive Georgiens, Regionalarchiv Kvemo Kartli, Fonds 181, Inschrift 1, Fall 1; Archiv des Innenministeriums Georgiens. Abteilung I. Fonds 6, Fall 3155. / საქართველოს ეროვნული არქივი, ქვემო ქართლის რეგიონალური არქივი, ფონდი 181, ანაწერი 1, საქმე 1; საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი. I სამმართველო. ფონდი 6, საქმე 3155.

[2] Junge, Marc, Bonwetsch, Bernd (Hrsg.): Bolschewistische Ordnung in Georgien. Der Große Terror in einer kleinen kaukasischen Republik. Berlin 2015, S./გვ. 126-156.

Das Volkskommissariat für innere Angelegenheiten der UdSSR erließ am 25. Juli 1937 der Befehl N00439, wonach Repressionen gegen Deutsche begannen. Sie arbeiteten in Fabriken und Unternehmen, die für die Sowjetunion von besonderer Bedeutung waren. Auch die bei der Eisenbahn beschäftigten Deutschen wurden zum Ziel der Repression. Die Operation begann am 29. Juli und sollte innerhalb von 5 Tagen abgeschlossen sein. Allerdings wurde die Gültigkeitsdauer der Verordnung bis Ende 1938 verlängert.

Im Zuge der Kollektivierungspolitik erhöhte die Regierung mehrmals die Steuern für wohlhabende Kolonisten. 1935 gab es in Asureti noch 96 selbständige Bauern, die eigenständig wirtschafteten. 1939 waren es nur noch sieben. In der Zwischenzeit wurden die privaten Bauernhöfe vollständig aufgelöst und in Kolchosen, also sog. Kollektivwirtschaften integriert. Nach ihrem Beitritt in die Kolchosen mussten die Bauern weniger Steuern zahlen. [3]

Nach dem Hitler-Stalin-Pakt von 1939 erhoffte sich die deutsche Minderheit eine Verbesserung ihrer Lage.

სსრკ-ს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა 1937 წლის 25 ივლისს გამოსცა ბრძანება N00439, რომლის მიხედვითაც დაიწყო რეპრესიები გერმანული წარმოშობის მოქალაქეების მიმართ. ისინი მუშაობდნენ ქარხნებსა და საწარმოებში, რომლებიც განსაკუთრებული მნიშვნელობის იყო საბჭოთა კავშირისთვის. რეპრესიების ობიექტი გახდნენ აგრეთვე რკინიგზაზე დასაქმებული გერმანელებიც. ოპერაცია 29 ივლისს დაიწყო და 5 დღეში უნდა დასრულებულიყო. თუმცა ბრძანების მოქმედების ვადა 1938 წლის ბოლომდე გახანგრძლივდა.

კოლექტივიზაციის პოლიტიკის შედეგად ხელისუფლება მდიდარ კოლონისტებს გადასახადებს რამდენჯერმე უზრდიდა. ასურეთში 1935 წელს 96 ინდივიდუალური მეურნე ცხოვრობდა, რომლებიც დამოუკიდებლად ეწეოდნენ ეკონომიკურ საქმიანობას. 1939 წელს მათი რიცხვი მხოლოდ 7 იყო. ამ პერიოდში ინდივიდუალური გლეხური მეურნეობები სრულად განადგურდა და ისინი კოლმეურნეობების ნაწილი გახდა. კოლმეურნეობებში გაერთიანების შემდეგ კი მათ უფრო ნაკლები გადასახადის გადახდა უწევდათ. [3]

1939 წლის მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის დადების შემდეგ, გერმანული უმცირესობა მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებას იმედოვნებდა.

Am 12. Oktober 1937 erschien auf der Titelseite der georgischen Zeitung *Komunisti* ein Foto des Deutschen Ernst Kugel und seine Rede an Lawrenti Beria, damals KP-Vorsitzender in Georgien. Die Mitglieder der deutschen Kolchose erklärten:

„Wir sind froh, dass wir in einem Land leben, das vom großen Stalin regiert wird, in dem allen Nationalitäten auf Grundlage der neuen stalinistischen Verfassung glänzende Perspektiven eröffnet werden. In diesem Land sind die Gleichheit der Nationalitäten und die beispiellose Entwicklung sowie das Aufblühen ihrer Kultur in nationaler Form und sozialistischem Inhalt garantiert.“ [4]

1937 წლის 12 ოქტომბერს, ქართულენოვანი გაზეთის „კომუნისტი“ პირველ გვერდზე გამოსახული იყო გერმანელი ერნსტ კუგელი და მისი მიმართვა ლავრენტი ბერიასადმი (კომუნისტური პარტიის მაშინდელი თავმჯდომარე საქართველოში). გერმანული კოლმეურნეობის წევრები, აღნიშნავდნენ, რომ

„ჩვენ ბედნიერები ვართ, რომ ვცხოვრობთ იმ ქვეყანაში, რომელსაც მართავს დიდი სტალინი, ქვეყანაში, სადაც ყველა ეროვნების წინაშე ახალი სტალინური კონსტიტუციის საფუძველზე იშლება კიდევ ბრწყინვალე პერსპექტივები. ამ ქვეყანაში უზრუნველყოფილია ეროვნებათა თანასწორუფლებიანობა და ფორმით ნაციონალური და შინაარსით სოციალისტური მათი კულტურის განვითარება და აყვავება.“ [4]

Deutsche in Asureti / გერმანელები ასურეთში 1) <https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/405167> (04.12.2024)
2) <https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/405429> (04.12.2024)

Deutsche Bevölkerung in Bolnisi / ბოლნისში მცხოვრები გერმანელი მოსახლეობა. 1932
<https://iverieli.nplg.gov.ge/handle/1234/2596> (04.12.2024)

Sovietization - Persecution of the Germans I

In the 1930s, the Soviet government increasingly suppressed the German colonists and their clergy. In 1933, it closed the St. Peter and Paul Church in Tbilisi, arrested and murdered the last senior pastor Richard Mayer (1869-1933). In parallel with official propaganda, the Soviet government distrusted the Germans. Archival sources testify to the fact that their daily lives were being actively controlled, religious rituals were restricted, and economic lifestyles were being changed.

[3] Nationalarchiv Georgiens, Regionalarchiv Kvemo Kartli, Fonds 181, Inschrift 1, Fall 1; Archiv des Innenministeriums Georgiens. Abteilung I. Fonds 6, Fall 3155. / საქართველოს ეროვნული არქივი, ქვემო ქართლის რეგიონალური არქივი, ფონდი 181, ანაწერი 1, საქმე 1; საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი. I სამმართველო. ფონდი 6, საქმე 3155.

[4] Zeitung „Komunisti“. 12. Oktober 1936. N237 (4736) / გაზეთი „კომუნისტი“. 12 ოქტომბერი 1936, N237 (4736).

Als Folge der Repressionen verschlechterten sich die Lebensbedingungen einiger deutscher Kolonisten drastisch. Der Staat wendete weiterhin Gewalt gegen die Familienangehörigen der Opfer an. Allerdings arbeitete eine kleine Anzahl Deutscher im Volkskommissariat für innere Angelegenheiten und beteiligte sich aktiv an den Repressionen.

In den Sowjetrepubliken und Regionen erstellte Listen der Deutschen wurden nach Moskau geschickt. Die sogenannten „Zweier“ (dvojki) begannen zu arbeiten. Entscheidungen gegen tausende deutsche Kolonisten wurden von einem Tribunal bestehend aus zwei Beamten getroffen – dem Staatsanwalt der UdSSR Wyschinski und dem stellvertretenden Volkskommissar für innere Angelegenheiten Frynowski. Einige der Opfer wurden zum Verlassen der Sowjetunion verurteilt, einige wurden in Gulags deportiert und einige wurden hingerichtet. Von diesen Maßnahmen waren auch die in Georgien lebenden Deutschen betroffen. Dieses Tribunal der „Zwei“ verurteilte etwa 123 [1] Personen. Die „deutsche Operation“ betraf aber nicht nur die ethnischen Deutschen und deutschen Staatsangehörigen. Bei dieser Operation wurden Menschen verschiedener ethnischer Gruppen vor Gericht gestellt, denen Kontakte zu Deutschland vorgeworfen wurden.

1937 wurden in der Sowjetunion beim Volkskommissariat für innere Angelegenheiten die sogenannten „Troikas“ geschaffen, die nicht in Moskau umgesetzt, sondern auf der lokalen Republiks- oder regionalen Ebene Entscheidungen trafen. Dadurch erhielten das Volkskommissariat für innere Angelegenheiten, die Staatsanwaltschaft und die Parteielite große Macht. Diese Troikas setzten die Unterdrückung der ethnischen Deutschen fort. In den Sitzungsprotokollen gab es oft Hinweise darauf, im Rahmen welcher „Operation“ eine Person angeklagt werden sollte. Den Opfern wurden häufig Spionage, antisowjetische Tätigkeit, illegaler Grenzübertritt, antisowjetische Propaganda, Verbindungen zu Nazi-Deutschland und anderes vorgeworfen.

Doch mit dem deutschen Überfall auf die Sowjetunion am 22. Juni 1941, ließ Stalin am 3. Oktober per Dekret alle Deutschen aus dem Kaukasus nach Kasachstan oder Sibirien zwangsumsiedeln. In den Siedlungen verblieben nur deutsche Frauen, die mit nicht-deutschen Ehemännern gemischte Familien gegründet hatten. War der Vater Deutscher, durften die Kinder bis zum Alter von 16 Jahren bei der Mutter bleiben und mussten dann dem Vater in die „Arbeitsarmee“ (Trudarmija) folgen. Georgische Frauen aus gemischten Familien mussten zwischen Ehescheidung oder Deportation wählen.

რეპრესიების შედეგად გერმანელების ნაწილის ცხოვრება მკვეთრად გაუარესდა. მსხვერპლთა ოჯახის წევრების მიმართ სახელმწიფო მუდმივ ძალადობას განაგრძობდა. თუმცა, გერმანელთა მცირე ნაწილი შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატში მუშაობდა და აქტიურად მონაწილეობდნენ რეპრესიებში.

საბჭოთა რესპუბლიკებსა და რეგიონებში შედგენილი გერმანელთა სიები მოსკოვში იგზავნებოდა. მუშაობა დაიწყო ე.წ. „ორეულმა“. ათასობით გერმანელის წინააღმდეგ გადაწყვეტილებებს იღებდა ტრიბუნალი, რომელიც შედგებოდა ორი თანამდებობის პირისგან - სსრკ-ს პროკურორი ვიშინსკი და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილე ფრინოვსკი. მსხვერპლთა ნაწილს მიესაჯა საბჭოთა კავშირის დატოვება, ნაწილი შრომა გასწორებით კოლონიებში გადასახლეს, ხოლო ნაწილი სიკვდილით დასაჯეს. აღნიშნული ოპერაცია შეეხო საქართველოში მცხოვრებ გერმანელებსაც. აღნიშნულმა „ორეულის“ ტრიბუნალმა დაახლოებით 123 [1] ადამიანი გაასამართლა. თუმცა „გერმანული ოპერაცია“ მხოლოდ ეთნიკურ გერმანელებსა და გერმანიის მოქალაქეებს არ ეხებოდა. ამ ოპერაციით სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის ადამიანებიც გაასამართლეს, რომლებიც გერმანიასთან კავშირში იყვნენ ბრალდებულები.

1937 წელს საბჭოთა კავშირში შეიქმნა შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატთან არსებული ე.წ. „სამეული“, რომელიც არა მოსკოვში, არამედ ადგილობრივ რესპუბლიკურ ან რეგიონალურ დონეზე იღებდა გადაწყვეტილებას. ამრიგად შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს, პროკურატურასა და პარტიულ ელიტას ძალიან დიდი ძალაუფლება ჩაუვარდათ ხელში. აღნიშნული სამეული კვლავაც აგრძელებდა ეთნიკური გერმანელების რეპრესიებს. სხდომის ოქმზე ხშირად იყო მინიშნება გაკეთებული, თუ რომელი ოპერაციის ფარგლებში უნდა გასამართლებულიყო ადამიანი. მსხვერპლს ხშირად ბრალად ედებოდა ჯაშუშობა, საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ მოქმედება, საზღვრის უკანონო კვეთა, ანტისაბჭოთა აგიტაცია, ნაცისტურ გერმანიასთან კავშირი და სხვა.

1941 წლის 22 ივნისს საბჭოთა კავშირზე გერმანიის თავდასხმის შემდეგ, სტალინმა გამოსცა ბრძანებულება 3 ოქტომბერს, რომელიც კავკასიიდან ყველა გერმანელის ყაზახეთში ან ციმბირში იძულებით გადასახლებას ითვალისწინებდა. კოლონიებში დარჩენის უფლება მხოლოდ არაგერმანელებზე გათხოვილ გერმანელ ქალებს მისცეს. იმ შერეულ ოჯახებში კი, სადაც მამა გერმანელი იყო, ბავშვებს უფლება ეძლეოდათ დედასთან 16 წლამდე დარჩენილიყვნენ და შემდეგ მამას გაჰყოლოდნენ შრომით არმიამში. ქართველ ქალებს შერეული ოჯახებიდან უნდა გაეკეთებინათ არჩევანი განქორწინებასა თუ დეპორტაციას შორის.

[1] Archiv des Innenministeriums Georgiens. Abteilung I, Fonds N12, Fall 92. / საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი. I სამმართველო, ფონდი N12, საქმე 92.

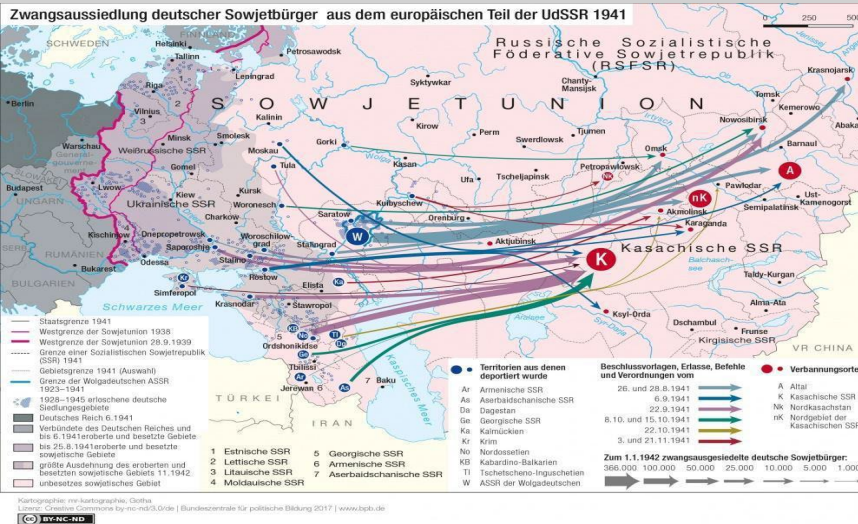

Aus Stalins Befehl zur Deportation der Deutschen aus dem Südkaukasus vom 3. Oktober 1941:

“Um die antisowjetische Arbeit der in der Georgischen, Aserbaidschanischen und Armenischen SSR lebenden Deutschen zu verhindern, hält es der NKVD der UdSSR für zweckmäßig, die als antisowjetische und zwielichtige Elemente registrierten Personen zu verhaften und den Rest der deutschen Bevölkerung von 46.533 Personen in die Kasachische SSR umzusiedeln“. [2]

სტალინის 1941 წლის 3 ოქტომბრის ბრძანებიდან, სამხრეთ კავკასიიდან გერმანელების ღებორტაციის შესახებ:

„საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის სსრ-ში მცხოვრები გერმანელების ანტისაბჭოთა მუშაობის აღსაკვეთად, სსრკ-ის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი მიზანშეწონილად მიიჩნევს, რომ მოხდეს ანტისაბჭოთა და საუჭო ელემენტებად რეგისტრირებულთა დაკავება და დანარჩენი 46.533 გერმანელი გადასახლდეს ყაზახეთის სსრ-ში“. [2]

Zwangsumsiedlung deutscher Sowjetbürger aus dem europäischen Teil der UdSSR 1941

1941 წელს საბჭოთა კავშირში მცხოვრები გერმანელების გადასახლება საბჭოთა კავშირის ევროპული ნაწილიდან

<https://www.bpb.de/themen/migration-integration/russlanddeutsche/250039/nationalitaeten-politik-gegenueber-der-deutschen-minderheit-in-der-so-wjetunion-von-1917-bis-zur-perestrojka/> (Lizenz: cc by-nc-nd/3 0/de/) (20.09.2024)

Die St. Peter und Paul Kirche in Tbilisi, einst das wichtigste kulturelle und öffentliche Zentrum der Deutschen, musste 1946-47 von deutschen Kriegsgefangenen abgerissen werden. An der Stelle der Kirche wurde mit den gewonnenen Baumaterialien ein Wohnhaus errichtet.

წმინდა პეტრესა და პავლეს თბილისის ეკლესია, რომელიც მანამდე მნიშვნელოვან კულტურულ და საზოგადოებრივ ცენტრს წარმოადგენდა, 1946-47 წლებში დაანგრიეს გერმანელ სამხედრო ტყვეებს. ეკლესიის დანგრევიდან მორჩენილი სამშენებლო მასალებით აშენდა საცხოვრებელი სახლი.

Gedenkplakette am ehemaligen Standort der St. Peter und Paul Kirche in Neu-Tiflis (heute Tbilisi)

წმინდა პეტრესა და პავლეს ეკლესიის ადგილას დაგრობილი მემორიალური დაფა (თბილისი)

(c) Lali Kakhidze

Vor der Deportation lebten mehr als 24.000 Deutsche in Georgien. Ein großer Teil der Kaukasusdeutschen starb im kasachischen Exil. Nur wenige von ihnen kehrten in die georgische Heimat zurück, da Ihnen erst 1972 wieder eine freie Wahl des Wohnorts zugestanden wurde. Die meisten der Überlebenden reisten seit den 1980er Jahren als "Russlanddeutsche" in die Bundesrepublik Deutschland aus.

ღებორტაციამდე საქართველოში 24 000-ზე მეტი გერმანელი ცხოვრობდა. კავკასიელი გერმანელების დიდი ნაწილი ყაზახეთში გადასახლებისას დაიღუპა. მათგან მხოლოდ რამდენიმე დაბრუნდა ქართულ სამშობლოში, რადგან 1972 წელსა მიეცათ მათ საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევის უფლება. გადარჩენილთა უმეტესობა 1980-იანი წლებიდან „რუსი გერმანელების“ სახელით გაემგზავრა გერმანიაში.

Das Wohnhaus, das an der Stelle der deutschen Kirche errichtet wurde. Tbilisi. გერმანული ეკლესიის ადგილას აშენებული საცხოვრებელი სახლი. თბილისი. (c) Lali Kakhidze.

Sovietization - Persecution of the Germans II

As a result of the repression, the lives of some ethnic Germans deteriorated dramatically. The state continued to use violence against the families of the victims. However, a small number of ethnic Germans worked in the People's Commissariat for Internal Affairs and actively participated in the repression. In 1941 was published Stalin's decree to resettle all Caucasian Germans to Kazakhstan or Siberia. Only German wives with a non-German spouse were exempt. The German church in Tbilisi was blown up by German prisoners of war in 1946-47. Of the 24,000 Germans who were in Georgia before the deportation, only a few returned to Georgia after being granted freedom of residence in 1972. Most of them returned to their "historical homeland" in the Federal Republic of Germany after 1980.

[2] Das russische Original abgedruckt in: /რუსული ორიგინალი დაბეჭდილია: Bugai, N., Broev, T. and Broev, P. Sovetskie kurdy: Vremia peremen. Moscow 1993. S. 65-66 (Reprint: Sovet klanov. Izdanie 2-e. g. Tbilisi 2012).

Während des Zweiten Weltkriegs wurden gefangene Soldaten der deutschen Wehrmacht in die Georgische SSR gebracht und in verschiedenen Infrastrukturprojekten als Zwangsarbeiter eingesetzt. Obwohl sich in Georgien auch Polen, Ungarn, Japaner, Franzosen, Österreicher, Italiener und Angehörige anderer Nationalitäten in Gefangenschaft befanden, bezeichneten die Georgier sie alle als „deutsche Gefangene“.

Auch nach dem Zweiten Weltkrieg wurden die in der Zwangsarbeiterkolonie versammelten deutschen Kriegsgefangenen aktiv in die sowjetischen Industrialisierungs- und Urbanisierungsprojekte eingebunden.

Ihre Lebensbedingungen waren äußerst schwierig. Laut der amerikanischen Central Intelligence Agency gab es 1946 östlich von Tiflis ein Kriegsgefangenenlager L-181, in dem etwa 16.000 Kriegsgefangene untergebracht waren. Bis September 1946 waren sie ständiger Gewalt ausgesetzt, die als „natürliche Selektion“ bezeichnet wurde. Niemand wurde gezielt getötet, aber die Gefangenen erhielten lediglich geschmacklose Suppe als Nahrung.

[1] Von den 2.600 Häftlingen besaßen nur 400 Decken. Die Bedingungen in den Lagern waren extrem hart, und die Gefangenen litten ständig unter Hunger, sodass sie oft die lokale Bevölkerung um Hilfe baten.

Das Schicksal deutscher Kriegsgefangener wird in Erinnerungen in der Memoirenliteratur häufig diskutiert. Dabei wird besonders darauf eingegangen, wie die Bevölkerung mit den Gefangenen umging und inwiefern sie ihre Lebensmittel mit ihnen teilte. [2]

Nach der Unabhängigkeit Georgiens wurden an den Orten der Massenbestattungen deutscher Kriegsgefangener kleine Denkmäler errichtet. Auch für japanische, polnische und ungarische Kriegsgefangene wurden an mehreren Orten Gedenkstätten errichtet, um an ihr Schicksal zu erinnern.

მეორე მსოფლიო ომის დროს საქართველოს სსრ-ში სხვადასხვა ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე იძულებით სამუშაოდ ტყვეობაში მყოფი გერმანული არმიის სამხედროები ჩამოიყვანეს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ტყვეობაში ასევე იმყოფებოდნენ პოლონელი, უნგრელი, იაპონელი, ფრანგი, ავსტრიელი, იტალიელი და სხვა ეროვნების ადამიანები, ქართველები ყველას „გერმანულ ტყვეებს“ უწოდებდნენ.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგაც, იძულებითი შრომის კოლონიაში შეკრებილი გერმანული სამხედრო ტყვეები აქტიურად იყვნენ ჩართულნი საბჭოთა ინდუსტრიალიზაციისა და ურბანიზაციის პროექტებში.

მათი საცხოვრებელი პირობები ძალიან მძიმე იყო. ამერიკის ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს მონაცემების მიხედვით 1946 წლისთვის თბილისის აღმოსავლეთით ტყვეთა ბანაკი L-181 მდებარეობდა, სადაც დაახლოებით 16 000 სამხედრო ტყვე იმყოფებოდა. 1946 წლის სექტემბრამდე ისინი განიცდიდნენ მუდმივ ჩაგვრას, ე.წ. „ბუნებრივ სელექციას“. განზრახ არავის კლავდნენ, ტყვეები მხოლოდ უგემური წვნიანით იკვებებოდნენ. [1] 2600 პატიმარს ჰქონდა მხოლოდ 400 საბანი. ბანაკებში მდგომარეობა ძალიან მძიმე იყო, ტყვეები მუდმივ შიმშილს განიცდიდნენ, ამიტომ ხშირად მოსახლეობას სთხოვდნენ დახმარებას.

გერმანული სამხედრო ტყვეების ბელზე ხშირად საუბრობენ მემუარებში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმას, თუ როგორ ექცეოდა მოსახლეობა პატიმრებს და რამდენად უზიარებდნენ მათ საკვებს. [2]

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ გერმანული ტყვეების მასობრივი დაკრძალვის ადგილას მცირე მემორიალები აღიმართა. რამდენიმე ადგილას იაპონელი, პოლონელი და უნგრელი ტყვეების გასახსენებლად აშენდა მემორიალი მათი ბედის გასახსენებლად.

Denkmäler für Kriegsgefangene im Bezirk Saburtalo, Tbilisi
მეგლბი სამხედრო ტყვეებისთვის საბურთალოს რაიონში, თბილისი
© David Jishkariani

Prisoner of war camp in the Caucasus

During the World War II, captured German soldiers were brought to the Georgian SSR and forcibly employed on various infrastructure projects. Although Poles, Hungarians, Japanese, French, Austrians, Italians and other nationalities were also held as Prisoners of War in Georgia, Georgians referred to them all as "German prisoners".

Even after the World War II, German prisoners of war were concentrated in forced labor colonies where they were actively involved in industrialization and urbanization projects. Their living conditions were very difficult.

[1] CIA online archive. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00373r000200070012-9> (07.12.2024)

[2] Documentary: Gefangen im Kaukasus - <https://www.youtube.com/watch?v=jPahv2LNngY> (27.11.2024); ანა მარგველაშვილი. საბჭოთა ტყვეთა ბანაკები გერმანული ტყვეების თვალთი. <https://german-georgian.archive.ge/ka/blog/43> (27.11.2024); Wend Graf von Kalnein: Georgisches Tagebuch. Fünf Jahre kriegsgefangen im Kaukasus. Mit einem Nachwort von Oliver Reisner. Osnabrück 2003.

წყაროები და მათი დამუშავება

Die Mehrzahl der Dokumente über die deutschen Kolonisten in Georgien stammt aus dem Historischen Archiv der Nationalarchive Georgiens. Bei den meisten Archivalien handelt es sich um handgeschriebene deutschsprachige Quellen in Kurrentschrift. Darunter befinden sich z.B. Kirchenbücher, Geburts-, Tauf-, Heirats- und Sterbeurkunden, Briefe und Verwaltungsunterlagen wie z.B. Protokolle der Kirchenräte, die über die verschiedensten Themen und Probleme der deutschen Kolonisten berichten. Diese Archivalien sind bisher noch kaum benutzt worden, da man damals die deutsche Kurrentschrift verwendete, die heute nicht mehr gebräuchlich ist und daher kaum noch gelesen werden kann. Außerdem haben wir Archivalien zu Elisabethtal/Asureti in der Sowjetzeit aus dem Regionalarchiv in Rustavi benutzt.

[Link zum Online-Katalog der Archivalien \[1\]](#)

Die handgeschriebenen Quellen sind überwiegend auf Deutsch (ca. 60%). Es sind auch Archivalien auf Russisch (ca. 35 %) und Georgisch (ca. 5 %) vorhanden.

Insgesamt handelt es sich um folgende Sammlungen:

24 Fonds (thematisch organisiert z.B. "Oberpastor der deutschen Kolonien Georgiens (1823-1910)", "Aufseher deutscher Kolonien in Georgien (1838-1849)" usw.) mit insgesamt 1.328 Vorgängen. Davon sind 50.145 Seiten öffentlich zugänglich.

(Stand: 01.11.2024)

გერმანელი კოლონისტების შესახებ არსებული დოკუმენტების უმრავლესობა საქართველოს ეროვნულ არქივშია დაცული. საარქივო მასალების უმეტესობა გერმანული ე.წ. კურენშრიფტით დაწერილი ხელნაწერი წყაროებია. აღნიშნულ მასალებს შორისაა მაგალითად, საეკლესიო ჩანაწერების წიგნები, დაბადების, ნათლობის, ქორწინების და გარდაცვალების მოწმობები, წერილები და ადმინისტრაციული დოკუმენტები, მაგალითად საეკლესიო საბჭოების ოქმები გერმანელ კოლონისტებთან დაკავშირებით არსებულ განსხვავებულ თემებზე და პრობლემებზე. ეს საარქივო მასალა დღემდე თითქმის არ ყოფილა გამოყენებული, რადგან მაშინ კურენშრიფტს იყენებდნენ, რომელიც დღეს უკვე აღარ გამოიყენება და მისი წაკითხვა ჭირს. გარდა ამისა, ჩვენ გამოვიყენეთ რუსთავის რეგიონულ არქივში დაცული მასალები საბჭოთა პერიოდში ელიზაბეტთალის (ასურეთი) შესახებ.

[საარქივო მასალების ონლაინ კატალოგი \[1\]](#)

ხელნაწერი საარქივო დოკუმენტების უმრავლესობა (დაახლოებით 60%) გერმანულენოვანია. ასევე არის წყაროები რუსულ (დაახლოებით 35 %) და ქართულ (დაახლოებით 5%) ენებზე.

საერთო ჯამში საქმე ეხება შემდეგ ფონდს:

24 კოლექცია (ფონდი) (თემატურად ორგანიზებული, მაგალითად, „საქართველოში არსებული გერმანული კოლონიების პასტორი (1823-1910 წწ.), „გერმანული კოლონიების ზედამხედველი საქართველოში (1838-1849 წწ.)“ და სხვ.), 1 328 საქმით და მათგან 50 145 გვერდი საჯაროდაა ხელმისაწვდომი ონლაინ კატალოგში. (01.11.2024 მდგომარეობით)

Für die weitere Bearbeitung der Archivalien wurde die KI-Plattform TRANSKRIBUS benutzt. Es wurden die folgenden wichtigen Schritte vorgenommen:

- Ausgewählte, geeignete Archivalien wurden als ".jpg"-Dateien von der Webseite des Archivs heruntergeladen.
- Thematische Einordnung der Dateien.
- Erste Transkription durch die KI-basierte Plattform TRANSKRIBUS.
- Manuelle Korrekturen und Redaktion der transkribierten Seiten durch das Projektteam.
- Übersetzung redigierter und ausgewählter Texte ins Georgische.

[Link zur TRANSKRIBUS Webseite \[2\]](#)

საარქივო მასალების დასამუშავებლად გამოყენებულია ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული პლატფორმა TRANSKRIBUS-ი. გადიდდა შემდეგი მნიშვნელოვანი ნაბიჯები:

- შერჩეული საარქივო მასალები ჩამოიტვირთა არქივის ონლაინ კატალოგიდან ".jpg"-ფორმატში.
- მოხდა მასალის თემატური ორგანიზება.
- ხელნაწერი დოკუმენტების პირველადი ტრანსკრიბირება ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული პლატფორმის TRANSKRIBUS-ი გამოყენებით.
- ტრანსკრიბირებული გვერდების მანუალური რედაქტირება და შესწორება პროექტის გუნდის მიერ.
- რედაქტირებული და შერჩეული ტექსტების ქართულად თარგმნა.

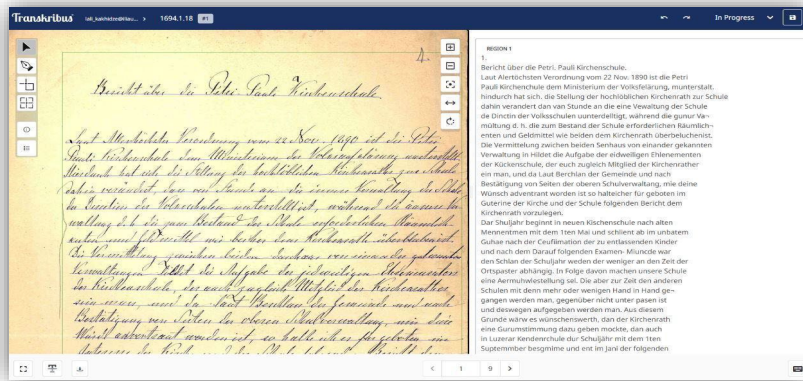
[TRANSKRIBUS-ის საიტი \[2\]](#)

Bearbeitung der Archivalien in der APP von TRANSKRIBUS
საარქივო მასალების დამუშავება TRANSKRIBUS-ის აპლიკაციით

[1] <https://archive.gov.ge/ge/xix-xx-saukunebis-dokumentebis-katalogi-sakartvelosa-da-amierkavkashi-mtskhovrebi-germaneblis-shesakheb-1> (01.11.2024)

[2] <https://www.transkribus.org/> (01.11.2024)

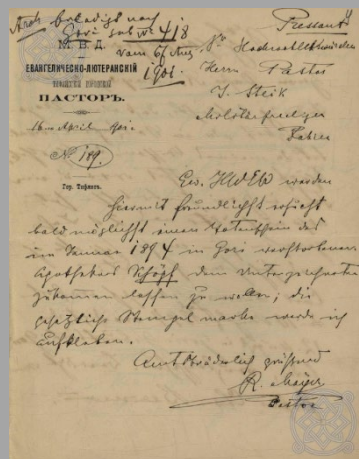
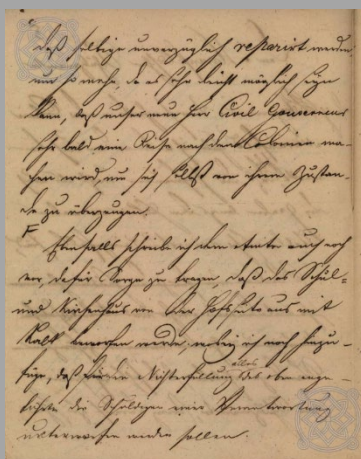

Bearbeitung der Archivalien in der Web-Version von TRANSKRIBUS
საარქივო მასალების დამუშავება TRANSKRIBUS-ის ვებ-ვერსიით

Mehr als 3.000 Seiten der zugänglichen Archivalien (6%) sind bereits bearbeitet.
Wir konnten Ihnen in dieser Broschüre nur eine kleine, exemplarische Auswahl überwiegend zu Katharinenfeld (Bolnisi) und Elisabeththal (Asureti) präsentieren.

უკვე დამუშავებულია ონლაინ ხელმისაწვდომი საარქივო მასალის 3000-ზე მეტი გვერდი (6%).
ბროშურაში შევძელით მათი მხოლოდ მცირე ნაწილის სანიშნოდ წარმოგვჩვენა კატარინენფელდის (ბოლნისი) და ელიზბეტთალის (ასურეთი) შესახებ.

Beispiele von Archivalien / საარქივო მასალების მაგალითები: [3] [4]

Sources and their processing

Archival sources about German colonists in Georgia are preserved in the National Archives of Georgia. Most of them (50,145 pages) are available in the online catalog. A huge number of the documents are handwritten pages in German; to transcribe them, an AI platform, TRANSKRIBUS, was used. It works with AI-based recognition and the work could proceed efficiently in the following steps:

- Select and download suitable digitized sources from the different collections.
- Recognize handwritten documents and transcribe them into Latin script using AI-Platform TRANSKRIBUS.
- Manual revision and correction of errors in documents after AI processing.

More than 3,000 pages have already been transcribed. We were only able to present a small, exemplary selection of them in this brochure.

[3] Nationalarchive Georgiens, Fonds N227.1.14, Blatt 12 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N227.1.14, ფ.12. https://archival-services.gov.ge/qermalebi/get_picture/2074274 (03.10.2024)

[4] Nationalarchive Georgiens, Fonds N1732.1.2, Blatt 6 / საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი N1732.1.2, ფ.6. https://archival-services.gov.ge/qermalebi/get_picture/1476859 (03.10.2024)]

კონტაქტები ოჯახებთან, ასოციაციებთან, ინსტიტუციებთან

Die Erforschung der Geschichte der deutschen Kolonisten in Georgien anhand der deutschsprachigen Archivalien aus den Nationalarchiven Georgiens hat erst 2021 begonnen und wird auch in Zukunft noch fortgesetzt werden. Unsere Aufgabe ist es, nicht nur diese Materialien vollständig zu erfassen und zu untersuchen, sondern auch Kontakte zu Familien von Nachfahren der deutschen Kolonisten und Vereinen und Institutionen herzustellen, um weitere Informationen zu sammeln.

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ საარქივო მასალებზე დაყრდნობით საქართველოში გერმანელი კოლონისტების ისტორიის კვლევა მხოლოდ 2021 წელს დაიწყო და კვლავაც გაგრძელდება. ჩვენი ამოცანაა არა მხოლოდ ამ მასალების სრულად შეფასება და გამოკვლევა, არამედ უფრო მეტი ინფორმაციის შესაგროვებლად გერმანელი კოლონისტების შთამომავლების ოჯახებთან, გაერთიანებებთან და ინსტიტუციებთან კონტაქტის ქონაც.

- Der **Verein zur Bewahrung des deutschen Kulturguts im Südkaukasus** [1] kümmert sich um die Erfassung und den sachgemäßen Erhalt des materiellen und immateriellen deutschen Kulturguts in Georgien.
სამხრეთ კავკასიაში გერმანული კულტურული ფასეულობების დაცვის ასოციაცია [1] ზრუნავს გერმანული მატერიალური და არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის აღრიცხვასა და სათანადო შენარჩუნებაზე საქართველოში.

- Die **Assoziation der Deutschen Georgiens „Einung“** [2] ist der Zusammenschluss der deutschstämmigen Nachfahren der Kaukasiendeutschen, die heute noch in Georgien leben. Sie kümmert sich um ihre Belange als Minderheit in Georgien und hilft ihnen dabei, ihre nationalen, kulturellen und religiösen Traditionen zu bewahren oder wiederherzustellen.

გერმანელი ქართველების ასოციაცია „აინუნგი“ [2] გერმანული წარმოშობის შთამომავლების ასოციაცია, რომლებიც დღესაც ცხოვრობენ საქართველოში. ზრუნავს მათ საჭიროებებზე, როგორც უმცირესობაზე საქართველოში და ეხმარება საქართველოში მცხოვრებ გერმანელებს შეინარჩუნონ ან აღადგინონ ეროვნული, კულტურული და რელიგიური ტრადიციები.

- Das **German-Georgian Archive** [3] ist eine öffentliche Plattform des „Soviet Past Research Laboratory“ (SovLab), welche unter anderem private Archivalien zur Geschichte der Deutschen und der deutsch-georgischen Beziehung dokumentiert und thematische Blogs veröffentlicht. Es wurde 2017 eingerichtet. Hier kann man bisher unveröffentlichte Fotos, Audios, Videos und schriftliche Dokumente aus Familienarchiven finden.

ქართულ-გერმანული არქივი [3] – „საბჭოთა წარსულის ლაბორატორიის“ (SovLab) საჯარო პლატფორმა, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად გერმანელების ისტორიასა და გერმანია-საქართველოს ურთიერთობებს პირადი არქივების ფონზე ასახავს და აქვეყნებს თემატურ ბლოგებს. ის 2017 წელს შეიქმნა. შესაძლებელია აქამდე გამოუქვეყნებელი ფოტოების, აუდიო, ვიდეო და წერილობითი დოკუმენტების პოვნა ოჯახების არქივებიდან.

- Unser Projektteam steht auch in **Kontakt mit Familienangehörigen**, deren Vorfahren zu den Kolonisten gehörten und die sich mit der eigenen Familiengeschichte auseinandersetzen. Solch eine Familie ist zum Beispiel die von **Emil Biedlingmeier**, dessen Publikationen uns beim Erstellen der Datenbank sehr geholfen haben. Sein Werk *„Das Ahnenbuch von Katharinenfeld in Georgien, Kaukasus: Chronik der Familien“* (Neustadt a.d. Weinstraße: Bockfeld, 2005, 1. Aufl.) ist eine unschätzbare Informationsquelle zu den Kolonisten, die in Katharinenfeld (Bolnisi) gelebt haben. Genauso schätzen wir die Kooperation mit **Rita Laubhan**, deren Chronik *„Alexandersdorf - ein schwäbisches Dorf im Kaukasus. Die ersten 100 Jahre: Familienchronik“* (Ludwigsburg: Cardamina Verlag, 2017) von der Geschichte des heutigen Tbiliser Stadtteils Didube erzählt.

ჩვენი პროექტის გუნდი ასევე **კონტაქტშია იმ ოჯახების წევრებთან**, რომელთა წინაპრებიც კოლონისტებს შორის იყვნენ და რომლებიც მათი (ოჯახური) ისტორიით არიან დაინტერესებული. ერთ-ერთი ასეთია მაგალითად **ემილ ბიდლინგმაიერის ოჯახი**, რომლის გამოცემებიც ძალიან დაგვიხმარა მონაცემთა ბაზის შექმნაში. მისი ნაშრომი *„Das Ahnenbuch von Katharinenfeld in Georgien, Kaukasus: Chronik der Familien“* (Neustadt a.d. Weinstraße: Bockfeld, 2005, 1. Aufl.) შეუფასებელი ინფორმაციული წყაროა კატარინენფელდში (ბოლნისი) მცხოვრები გერმანელი კოლონისტების შესახებ. ასევე ძალიან ვაფასებთ **რიტა ლაუბჰანთან** თანამშრომლობას, რომლის წიგნიც *„Alexandersdorf - ein schwäbisches Dorf im Kaukasus. Die ersten 100 Jahre: Familienchronik“* (Ludwigsburg: Cardamina Verlag, 2017) დიდუბის, დღევანდელი თბილისის უბნის ისტორიას გვიყვება.

- Der **Bischof der Evangelisch-Lutherischen Kirche in Georgien, Rolf Bareis**, hat unsere Arbeit ebenfalls durch die Übermittlung der Digitalisate der erhaltenen Kirchenbücher aus Bolnisi-Katharinenfeld (1827-1936) unterstützt. Sie sind schon im Landeskirchlichen Archiv Stuttgart [4] online einzusehen.

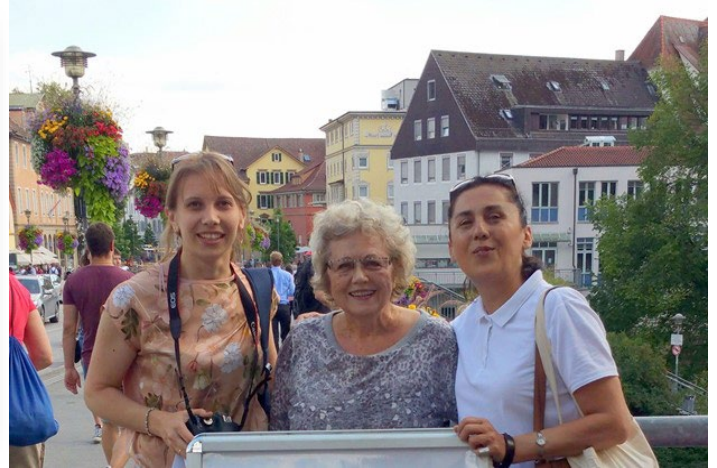
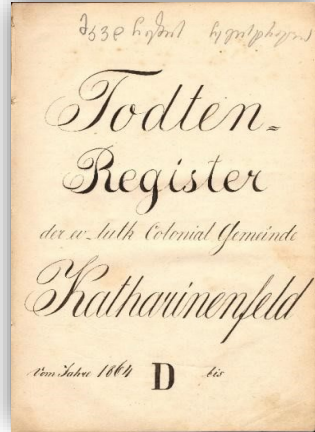
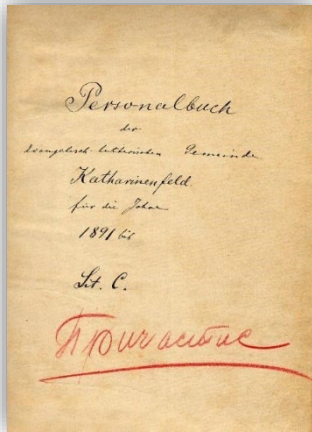
ჩვენს საქმიანობას ასევე დაუჭირა მხარი **საქართველოს ევანგელურ-ლუთერანული ეკლესიის ეპისკოპოსმა, როლფ ბარეისმა**. მან საეკლესიო ჩანაწერების ელექტრონული ვერსიები გაგვიზიარა (1827-1936). ისინი ასევე ხელმისაწვდომია ონლაინ, შტუტგარდის რეგიონული საეკლესიო არქივის საიტზე. [4]

- Unsere Forschung wäre ohne die Kooperation mit den **Nationalarchiven Georgiens** nicht möglich gewesen. Wir bedanken uns bei allen Mitarbeiter*innen herzlich und insbesondere bei der Direktorin, **Frau Teona Iashvili**, für die fruchtbare Zusammenarbeit.

ჩვენი კვლევის განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა **საქართველოს ეროვნულ არქივთან** თანამშრომლობის გარეშე. მადლობას ვუხდით მის ყველა თანამშრომელს და განსაკუთრებით არქივის დირექტორს, **ქალბატონ თეონა იაშვილს**, ნაყოფიერი თანამშრომლობისთვის.

Diese Broschüre ist der erste Versuch, unsere Ergebnisse einer breiten Öffentlichkeit zugänglich zu machen. Es werden künftig noch weitere Ausstellungen und Publikationen folgen, um weitere Ergebnisse unserer Forschung zu veröffentlichen. Über Ihre [Rückmeldungen, Kommentare und Vorschläge](#) zu dieser Broschüre würden wir uns deshalb sehr freuen.[5]

ეს ბროშურა არის პირველი მცდელობა იმისა, რომ ჩვენი შედეგები ხელმისაწვდომი გახადოს ფართო საზოგადოებისთვის. მომავალში მას მოჰყვება გამოფენები და პუბლიკაციები ჩვენი კვლევის შემდგომი შედეგების გამოსაქვეყნებლად. მოხარული ვიქნებით მივიღოთ თქვენი [გამოხმაურება, კომენტარები და წინადადებები](#) ბროშურასთან დაკავშირებით. [5]

Beispiele aus Kirchenbücher
ნიმუშები საეკლესიო წიგნებიდან [6]

Olesya Dimitrichenko und Rita Laubhan, beide Nachfahren von Einwohnern Alexandersdorfs, Nestan Tatarashvili, Restauratorin und Vorstandsmitglied des "Vereins zur Bewahrung des deutschen Kulturguts im Südkaukasus" zu Besuch in Tübingen in einem Kooperationsprojekt mit dem Stadtmuseum und der Universität. (c) Oliver Reisner
ოლესია დიმიტრიჩენკო და რიტა ლაუბანი, ორივე ალექსანდრდორფის მაცხოვრებლების შთამომავლები, ნესტან თათარაშვილი, რესტავრატორი და „სამხრეთ კავკასიაში გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ასოციაციის“ გამგეობის წევრი, რომლებიც სტუმრობენ თიუბინგენს, მუზეუმის და უნივერსიტეტის თანამშრომლობის პროექტის ფარგლებში. (c) ოლივერ რაისნერი

Contacts with Families, Associations, Institutions

Research into the history of the German colonists in Georgia using the German-language archival materials from the National Archives of Georgia only began in 2021 and will continue in the future. Our task is not only to fully record and examine these materials, but also to establish contacts with German families of descendants of the colonists and various associations and institutions in order to collect further information. Some examples are:

- The [Association for the Preservation of German Cultural Heritage in the South Caucasus](#) is responsible for the recording, registration and proper preservation of tangible and intangible German cultural heritage in Georgia.
- The [Association of Georgian Germans - Einung](#) is the union of the descendants of Caucasian Germans who still live in Georgia today. It looks after their interests as a minority in Georgia and helps them to preserve or restore their national, cultural and religious traditions.
- The [German-Georgian Archive](#) is a public platform of the "Soviet Past Research Laboratory" (SovLab), which documents are private archival materials on the history of the Germans and German-Georgian relations and publishes thematic blogs. Set up in 2017 it shares previously unpublished photos, audios, videos and written documents from family archives.
- Our project team is also in [contact with family members in Germany](#) whose ancestors were colonists and who are researching their own family history. One such family is that of [Emil Biedlingmeier](#), whose publications have helped us a great deal in creating our database.
- [Rita Laubhan](#) - many thanks to Rita Laubhan for her book.
- [The Bishop of the Evangelical Lutheran Church in Georgia](#), Rolf Bareis, has also supported our work by sharing digital copies of the surviving church records from Bolnisi-Katharinenfeld (1827-1936) with us.
- Our research would not have been possible without the cooperation with the [National Archives of Georgia](#). We would like to thank all the staff and especially the director, [Ms. Teona Iashvili](#), for the fruitful cooperation.

This brochure is the first attempt to make our findings accessible to a wider public. Further exhibitions and publications will follow in the future to publicize the results of our research.

[1] https://www.facebook.com/KulturerhaltGeorgien/?locale=de_DE (20.09.2024)

[2] <https://einung.org/> (20.09.2024)

[3] <https://german-georgian.archive.ge/de> (20.09.2024)

[4] <https://suche.archiv.elk-wue.de/actaproweb/archive.xhtml?id=Best%20%20%20%20a53582fd-0035-488e-85f4-53021ab3b9f8> (20.09.2024)

[5] <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc0740QpLPzns7rV3UjTwXOX6QOkefQlhdKHyfxHHg1Ahdg3Q/viewform> (16.12.2024)

[6] Landeskirchliches Archiv Stuttgart. Personalbuch der evangelisch-lutherischen Gemeinde. E 6 Kirchenbücher / Personenregister aus Katharinenfeld/Bolnisi (Georgien). S.1. https://dfg-viewer.de/show/?tx_dlf%5Bid%5D=http%3A//suche.archiv.elk-wue.de/actaproweb/mets%3Fid=Vz_f83e6b09-ce93-423d-8496-b3fa9ce8cf8_mets_actapro.xml (05.12.2024)

Die alte Kirche in Katharinenfeld (Bolnisi)
The Old Church in Katharinenfeld (Bolnisi)

ძველი ეკლესია კატარინენფელდში (ბოლნისი)

Fotosammlung von Günter Anton, Nachfahr von Eduard Allmendinger /
გიუნტერ ანტონის, ედუარდ ალმენდინგერის შთამომავლის ფოტო
კოლექცია / Photo collection of Günter Anton, descendant of Eduard
Allmendinger.

Die Kirche in Elisabeththal (Asureti) heute
The church in Elisabeththal (Asureti) today

ეკლესია ელიზაბეტთალში (ასურეთი) დღეს
© Lali Kakhidze / ლალი კახიძე